

Luthersk tidebønn

*En komparativ analyse av norsk luthersk tidebønn fra
1900-tallet og 2000-tallet med hovedvekt på Engen
kloster.*

Einar Østerhagen

Veileder: Professor Stig Ragnvald Frøyshov

Fordypningsoppgave i Teologi ved Det teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2018

Luthersk tidebønn

En komparativ analyse av norsk luthersk tidebønn fra 1900-tallet og 2000-tallet med hovedvekt på Engen kloster.

Copyright Einar Østerhagen

Høst 2018

En komparativ analyse av norsk luthersk tidebønn fra 1900-tallet og 2000-tallet med hovedvekt på Engen klostres tidebønn.

Einar Østerhagen

<http://www.duo.uio.no>

Trykk:

Sammendrag

Denne oppgaven har som hensikt å undersøke lutherske tidebønnssystemer fra 1900-tallet og 2000-tallet med hovedvekt på Engen kloster. Dette vil jeg gjøre ved hjelp av en komparativ analyse, hvor jeg særlig ser på systemenes struktur, utvalg av psalmodi, hymnologi, leksjonar og bønner. Tjenestene jeg i hovedsak vil fokusere på i analysen vil være Laudes, Sext, Vesper og Completorium. Ut ifra denne komparasjonen vil jeg se på i hvilken grad Engen klostres og andre norske lutherske tidebønner har preg av offentlig liturgi eller privat bønn. Et viktig perspektiv for analysen vil være å se tidebønnspraksiser i en historisk sammenheng. Derfor vil deler av oppgaven være å gi en historisk fremstilling av tidebønnen i vestkirkelig tradisjon. Særlig viktig vil den historiske utviklingen som fulgte av reformasjonen være for vår forståelse av luthersk tidebønn i vår egen tid.

Forord

Som teologistudent møter man ulike religiøse praksiser, og får innblikk i kirkens liv og vesen. Våren 2014 arrangerte det praktisk teologiske seminar som en del av sitt spiritualitetsseminar tur til Engen kloster for å vise noe av det som utgjør den lutherske spiritualiteten i Norge. Slik fikk jeg øye på tidebønnen ved Engen kloster, og noe av det som har dannet grunnlaget for denne oppgaven.

Jeg vil særlig rette en stor takk til Søster Eva og Søster Magnhild som har tatt imot meg med åpne armer og formidlet det viktige arbeidet som gjøres ved Engen kloster. Takk for alle gode samtaler og råd på veien frem mot at jeg skulle få ferdigstilt denne oppgaven.

Takk også til min gode og tålmodige veileder Stig Frøyshov som har bidratt med sin store fagkunnskap og nye måter å erfare og tolke min egen tradisjon på.

Det har også vært god hjelp i alle som har støttet meg underveis i prosessen. Det har vært en styrke å kunne sitte på datarommet med gode medstudenter som har kommet med oppmuntrende ord og gode tips. En spesiell takk til Frøydis, Torgeir og Øyvind som har bidratt med å lese korrektur.

Til slutt vil jeg takk Maria, som har vært støttende, omsorgsfull og tålt at jeg har sittet altfor lenge på lesesalen de siste ukene. Uten deg og Tintin som har gitt meg pauser i arbeidet, hadde jeg neppe fått levert den oppgaven jeg nå leverer.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn og problemstilling.....	1
1.2	Aktualitet og avgrensning.....	2
1.3	Disposisjon.....	3
2	Teori og metode.....	5
2.1	Hva er tidebønn?.....	5
2.2	Tidebønnens komponenter.....	9
2.3	Tidebønn eller Gudstjeneste/tjeneste.....	10
2.4	Begrepe salme og hymne.....	12
2.5	Forskningsmateriale.....	13
2.6	Komparativ analyse.....	14
2.7	Offentlig liturgi eller privat devosjon/fromhet.....	15
3	Vestkirkelig tidebønns historie.....	18
3.1	Tidlig kristendom.....	18
3.1.1	Jødiske og nytestamentlige utgangspunkter.....	18
3.1.2	Tidebønnen i den før-Konstantinske kristendommen.....	19
3.1.3	Tidebønnen etter 300-tallet.....	19
3.2	Latinsk middelalder.....	21
3.2.1	Den romerske og benediktinske tidebønnen.....	21
3.2.2	Privat resitering av tjenestene.....	22
3.3	Tidebønnen i tidlig lutherdom.....	23
3.3.1	Gjenoppliving av menighetens tidebønn.....	23
3.3.2	Prekentjenester.....	25
3.3.3	Forfall.....	26
3.4	Liturgisk restaurasjon på 1800-tallet.....	27
3.5	Den liturgiske bevegelse.....	28
3.6	Vatikan II.....	30
4	Engen klostres og annen luthersk tidebønn i nyere tid.....	31
4.1	Historisk fremstilling av Engen klostres tidebønn.....	31
4.2	Skjematisk fremstilling av tidebønnen på Engen.....	33
4.3	Gudstjenesteboka 1992 og Norsk bønnebok 2013.....	35
4.4	La oss alle be – Norsk tidebønn.....	36
4.5	Tidebønn – La oss be.....	38
4.6	Tidebønner fra Nidaros.....	39
4.7	Tidebønn – Daglige bønner fra Bibelen.....	40
4.8	Tideböner under året.....	41
5	Analyse.....	42
5.1	Struktur.....	42
5.1.1	Laudes (L) og Vesper (V).....	42
5.1.2	Sext.....	45
5.1.3	Completorium.....	46
5.2	Psalmodi.....	48
5.2.1	Utvalg av psalteret.....	48
5.2.2	Fordeling av psalmer/Kantikler.....	49
5.2.3	Antifonbruk.....	51

5.2.4	Framføringsmåte.....	53
5.3	<i>Hymnodi</i>	54
5.4	<i>Leksjonar</i>	56
5.4.1	Lectio contiuna eller lectio selecta.....	56
5.4.2	Responsorier.....	58
5.4.3	Bibelvers som versikler.....	59
5.5	<i>Bønner</i>	60
5.5.1	Oppbygning.....	60
5.5.2	Bønnenes karakter.....	63
5.5.3	Bruk av Fadervår i tjenestene.....	63
6	Drøfting	64
6.1	<i>Klassifisering av systemenes grad av offentlig eller privat bønn</i>	64
6.2	<i>Plassering i historisk og kirkelig kontekst</i>	68
6.3	<i>Overordnet kategorisering av systemene</i>	70
7	Konklusjon	73
	Litteraturliste	75
	Vedlegg / Appendiks	80
	Vedlegg 1: Engen klostres tidebønn – Struktur:.....	80
	Vedlegg 2: Engen klostres tidebønn – Psalmodi:.....	81
	Vedlegg 3: Engen klostres tidebønn – Hymnodi:.....	82
	Vedlegg 4: Engen klostres tidebønn – Bibelvers.....	83
	Vedlegg 5: Engen klostres tidebønn – Responsorium.....	83
	Vedlegg 6: Engen klostres tidebønn – Bønner:.....	84
	Vedlegg 7: Gudstjenesteboka av 1992 og Norsk bønnebok 2013 – Struktur:.....	85
	Vedlegg 8: Gudstjenesteboka av 1992 – Psalmodi:.....	85
	Vedlegg 9: La oss alle be – Struktur:.....	86
	Vedlegg 10: La oss alle be – Psalmodi:.....	87
	Vedlegg 11: La oss alle be – Hymnodi:.....	87
	Vedlegg 12: La oss alle be – Leksjonar.....	88
	Vedlegg 13: La oss alle be – Bibelvers/Versikler.....	88
	Vedlegg 14: La oss alle be – Responsorium:.....	88
	Vedlegg 15: Tidebønn – la oss be – Struktur:.....	89
	Vedlegg 16: Tidebønn – la oss be – Psalmodi:.....	89
	Vedlegg 17: Tidebønn – la oss be – Hymnodi:.....	90
	Vedlegg 18: Tidebønn – la oss be – Leksjonar.....	91
	Vedlegg 19: Tidebønn – la oss be – Bibelvers/Versikler.....	91
	Vedlegg 20: Tidebønn – la oss be – Responsorium:.....	91
	Vedlegg 21: Tidebønner fra Nidaros – Struktur:.....	92
	Vedlegg 22: Tidebønner fra Nidaros – Psalmodi:.....	93
	Vedlegg 23: Tidebønner fra Nidaros – Hymnodi:.....	93
	Vedlegg 24: Tidebønner fra Nidaros – Responsorium.....	93
	Vedlegg 25: Tidebønner fra Nidaros - Bibelvers/Versikkel.....	94
	Vedlegg 26: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Struktur:.....	94
	Vedlegg 27: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Psalmodi:.....	95
	Vedlegg 28: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Leksjonar:.....	95
	Vedlegg 29: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Bibelvers/Versikkel.....	96
	Vedlegg 30: Bjärka-Säby – Struktur:.....	97
	Vedlegg 31: Bjärka-Säby – Psalmodi:.....	98
	Vedlegg 32: Bjärka-Säby – Leksjonar:.....	100
	Vedlegg 33: Bjärka-Säby – Responsorium.....	102

1 Innledning

1.1 Bakgrunn og problemstilling

*Hvor to eller tre er samlet i mitt navn, der er jeg midt iblant dem.*¹

Med dette perspektivet samles kristne verden over til gudstjeneste og fellesskap. I dette ligger det en erkjennelse av at Kristus er midt i blant det gudstjenestefeirende fellesskapet. Dette bibelverset er også sentralt hos La Communauté des Diaconesses de Reuilly, en fransk fellesprotestantisk diakonisseorden. Bibelverset er ett av flere vers fra Bibelen som er skrevet inn i deres regel *Loddsnoren – om et liv i fellesskap*.² Diakonisseordenen har en avlegger på Toten i Norge, Engen kloster. For tiden bor det to nonner ved dette klosteret som har viet sitt liv til bønn, kontemplasjon og fellesskap. En viktig del av den daglige rytmen er tidebønnene, som står i en lang historisk tradisjon helt tilbake til de første kristne.

Denne fordypningsoppgaven i teologi har som hensikt å undersøke tidebønnspraksisen ved Engen kloster og gjøre en komparativ analyse av Engen klosters tidebønnsystem, andre lutherske tidebønnsystemer i Norge fra 1900-tallet og 2000-tallet og et annet skandinavisk tidebønnsystem. Min hovedproblemstilling vil være:

I hvilken grad har Engen klosters og andre norske lutherske tidebønner preg av offentlig liturgi eller privat bønn?

Aktuelle forskningsspørsmål:

- Hva har vært offentlig eller privat tidebønn i den vestkirkelige tidebønnens utvikling?
- Hva er den historiske og kirkelige kontekst til det enkelte tidebønnsystem, særlig Engens?
- Hvilken karakter har tidebønnsystemenes enkelte ledd – offentlig eller privat?

---

¹ Bibelen, Matt. 18,20

² Communauté des Diaconesses de Reuilly, *Loddsnoren*, 141

1.2 Aktualitet og avgrensning

Tidebønnsforskning er et felt innenfor praktisk teologi med forankring innenfor fagfeltet liturgikk det er gjort lite arbeid om i Norge. Samtidig som oppgaven har en forankring innenfor liturgikk vil den også ha et kirkehistorisk perspektiv. Dette fordi det er viktig for forståelsen av liturgien å kjenne til og se hva slags historisk forankring den er kommet ut av.

I 2010 ble det skrevet en spesialoppgave på Det teologiske menighetsfakultet av Marita Solberg Bjerke: «*Faith and prayer*»: *Den engelske reformasjonens konsekvenser for bønnens teologi og praksis*»³. Denne oppgaven diskuterte den engelske reformasjonens konsekvenser for kirkens syn på bønn og forholdet mellom felles offentlig bønn og individuell privat bønn i den tidlige anglikanske kirke. *Book of Common prayer* løftes frem som ett viktig bidrag i denne sammenhengen. Bjerke bruker typologien felles/offentlig og individuell/privat som også vil være viktig for min oppgave. Det er likevel et tydelig skille mellom hennes oppgave og min, fordi hun jobber primært historisk og med den anglikanske kirke, mens jeg vil se på luthersk tidebønn i nyere tid.

Fokuset på tidebønn har de siste årene også blitt noe større. I mai 2017 arrangerte Den norske kirke (heretter kalt Dnk) fagdag om åndelig veiledning som satte fokus på viktigheten av et luthersk fromhetsliv.⁴ Tidebønner er og kan være et viktig bidrag til dette. Tidebønnene har i utgangspunktet hatt fotfeste i mer høykirkelige miljøer, men i 2017 uttalte kirkemusiker Anne Norstoga, i forbindelse med utgivelsen av *Tidebønn – la oss be*, til avisen Vårt land at «stadig flere miljø, også lavkirkelige bevegelser og pinsekarismatiske kirker, tar i dag i bruk tidebønner».⁵ Et eksempel på dette er fra samme artikkel hvor det trekkes frem blant annet at det på Norsk Luthersk Misjonssambands høgskole og bibelskole leses tidebønner hver dag av en gruppe studenter. Dette viser noe av tidebønnens brede nedslagsfelt. Den seneste norske utgivelsen om tidebønn er *Tidebønnene – bærekraftig bønneliv* utgitt av den lutherske teologen Karl Gervin og to katolske søstre på Tautra.⁶ Dette er primært en bok om tidebønn i katolsk tradisjon og gir ikke noe komplett system for tidebønner.

---

³ Bjerke, «*Faith and prayer*» *Den engelske reformasjonens konsekvenser for bønnens teologi og praksis*

⁴ Kvamme, «Vil tilbake til luthersk tradisjon»

⁵ Lindekleiv, «Tideverv for faste bønner»

⁶ Gervin, Chen og Sweet, *Tidebønnene*

Hovedvekten i oppgaven vil være på tidebønnsystemet ved Engen kloster som i norsk sammenheng representerer noe særegent med sin forankring og tilhørighet til Dnk. De andre systemene jeg vil undersøke vil i hovedsak være norske lutherske utgivelser fra 1900- og 2000 tallet. I tillegg vil jeg ta med Bjärka Säbys *Tideböner under året* som også foreligger i en forkortet utgave på norsk til bruk i en luthersk kontekst.

1.3 Disposisjon

Oppgavens første del har som hensikt å gjøre rede for hva som ligger i tidebønnsbegrepet og hvilke komponenter tidebønnene består av. Deretter vil jeg gjøre noen begrepsavklaringer som vil være viktige for forståelsen av hva en tidebønn er. I denne delen av oppgaven vil jeg også gjøre rede for forskningsmaterialet jeg har brukt i oppgaven. Jeg vil deretter gjøre rede for den komparative analysen. Så vil jeg gjøre rede for distinksjonen mellom offentlig liturgi og privat fromhet/devosjon.

I oppgavens andre del vil jeg gi en historisk fremstilling av utviklingen til tidebønnspraksisen i vestkirken fra tidlig kristendom og frem til det annet Vatikan-konsil. Dette vil gi en god historisk bakgrunn for det videre arbeidet med det konkrete materialet.

Den tredje delen av oppgaven har som hensikt å presentere de ulike tidebønnsystemene jeg skal analysere. Dette vil være med hovedvekt på materialet fra Engen kloster, men jeg vil også presentere noen sentrale utvalgte andre kilder, som gir et bilde på tidebønnens plass og bruk i en luthersk sammenheng i Norge. Jeg har i hovedsak valgt å fokusere på sentrale utgivelser fra 1900- og 2000-tallet i norsk luthersk kontekst. Det kunne i den sammenheng vært interessant å undersøke hva slags utbredelse det er av tidebønn i norske menigheter innenfor Dnk, men jeg har på grunn av oppgavens omfang og tidsperspektivet denne oppgaven skal skrives på, valgt ikke å fokusere på dette.

I den fjerde hoveddelen av oppgaven vil jeg gjøre en komparativ analyse av de ulike tidebønnsystemene. I analysen vil jeg forsøke å kategorisere de ulike systemenes strukturer og utvalg av psalmodi, hymnodi, leksjonar og bønner. Ut ifra funnene i analysen vil jeg si noe om det enkelte systems grad av offentlig og privat karakter.

Oppgavens femte del vil være en drøfting av funnene i analysen og å plassere systemene ytterligere inn i hvilken historisk og kirkelig kontekst de står i. Deretter vil jeg drøfte hva kompleksiteten i de ulike kan si oss om systemenes bidrag i en luthersk kontekst.

I oppgavens konklusjon vil jeg legge frem de funnene som jeg har funnet igjennom arbeidet med denne oppgaven.

2 Teori og metode

2.1 Hva er tidebønn?

Det norske ordet tidebønn består av to ord: «tid», som indikerer at handlingen/aktiviteten er knyttet til et eller flere spesifikke tidspunkt, og «bønn», som sier noe om hva som skal skje på disse gitte tidspunktene. Døgnetts forskjellige tidebønner kan kalles for *officium divinum*, forstått som guddommelig tjeneste. I vestlig katolsk tradisjon kan betegnelsen *Opus Dei* (Guds verk) fra Benedikts regel brukes.⁷ I en norsk luthersk sammenheng kan det være nærliggende å omtale tidebønnene samlet sett som «døgnetts tjenester». Begrepet «tjeneste» sier noe viktig om hva som skjer i handlingen - vår tjeneste ovenfor Gud og hverandre. Det har også en etablert bruk i blant annet Helge Fæhns bok om gudstjenestelivet i Dnk, og jeg vil derfor omtale tidebønnene som «tjenester» heller enn «gudstjenester».⁸

I løpet av kristendommens historie har det vært idealer for hvor mange ganger og på hvilke tidspunkter man skulle be. Et av disse idealene er hentet fra 1. Tess 5,14 om at man skal *”be uavbrutt”*⁹. Bønnen skal ikke bare være noe du gjør for en kort stund, men noe som du tar med deg igjennom hele dagen. Et sentralt spørsmål er likevel hvorvidt tidebønnen kan være individuell. I utgangspunktet er tidebønnen kollektiv; den skjer i felleskap med både de som er fysisk tilstede i rommet hvor tidebønnen holdes, og i fellesskap med den verdensvide kirke som helhet. Tidebønnen kan likevel ha en individuell karakter, ved at den kan bes individuelt. Innenfor liturgiforskningen skilles det mellom ulike typer tidebønn – katedral («*Cathedral*» *prayer eller rite*) forstått som offentlig liturgi og monastisk («*Monastic*» *prayer eller rite*) forstått som privat devosjon/fromhet.¹⁰ Den rene klosterbønnen beskriver Paul Bradshaw som helt fundamentalt individuell, i kontrast til katedralbønnen som i seg selv er kollektiv.

En tidebønn kan være forskjellig fra sted til sted og fra tradisjon til tradisjon. Felles for de fleste tidebønner er at de inneholder bibelske tekster og kirkelige tekster(menneskets tilsvarende i form av hymner og bønner). Tidebønn er et ritual og skiller seg derfor eksempelvis fra en andakt ved at den er en performance/fremføring.

---

⁷ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 112

⁸ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 73

⁹ Bibelen, 1 Tess 5.17

¹⁰ Bradshaw, *Two ways of praying*, 2-4

Måten å fremføre tidebønnene på kan i følge George Guiver deles opp i fem ulike grupper.¹¹ *Direkte* fremføring gjøres *solo* av en person eller en liten gruppe, hvor flertallet sitter og lytter. Teksten som fremføres leses/synges slik den står. *Direkte* fremføring i *kor* er når hele menigheten er med og synger/leser. *Responsorial* fremføring gjøres ved at teksten synges av en person/et kor og etter hvert vers/gruppe av vers svarer alle med et refreng. Den *antifonale* sangen er en utvidelse av den responsoriale fremføringen ved at omkvedet synges vekselvis av to ulike grupper. Fremføringen kan eksempelvis da deles mellom menn og kvinner, slik at refrenget blir sunget annenhver gang i ulik oktav. *Alternerende fremføring* er når psalmen eller hymnen fremføres av at to kor/grupper som synger vers for vers «frem og tilbake» uten bruk av refreng. Antifonet/omkvedet brukes da bare i forkant og i etterkant av psalmen eller hymnen. Innenfor vestlig tradisjon har særlig det siste alternativet fått en utbredelse gjennom gregoriansk sang (*Gregorianikk*).¹²

Det å fremføre tidebønner handler ikke bare om hvordan de blir fremsagt/sunget, men hvordan kroppen brukes i bønnen. I noen tradisjoner knytter dette seg opp til fysiske gester som gjøres i løpet av tidebønnen. Slike gester kan være å knele, bøye seg, stå, sitte og tegne seg med korsets tegn.¹³ Ulike deler av tidebønnen krever ulike gester. Et eksempel på dette er når *Gloria patri*¹⁴ fremføres i etterkant av en psalme. Under den første halvdelen av *Gloria patri* er det innenfor noen tradisjoner vanlig å bøye hodet.¹⁵ Bruk av gester vil i liten grad bli belyst i denne oppgaven.

I de fleste kristne liturgiske tradisjoner fra 300-tallet og utover finner vi den samme overordnede daglige cursus som kan defineres i to grupper av tidebønner *Horae Majores*/Store tjenester(I) og *Horae minores*/Små tjenester(II). Stig Wernø Holter tar utgangspunkt i den latinske tradisjonens åtte tradisjonelle tidebønner *horae canonicae*, forstått som kanoniske tider/timer. Dette er en tidebønncursus som var utbredt i den latinske tradisjonen frem til det andre Vatikankonsil.¹⁶

---

¹¹ Guiver, *Company of voices*, 159-162

¹² Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 122

¹³ Guiver, *Company of voices*, 149

¹⁴ Oldkirkelig doksologi: «Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige Ånd, som det var i begynnelsen så nå og alltid og i all evighet. Amen»

¹⁵ Guiver, *Company of voices*, 149

¹⁶ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 119

Døgnetts tjenester i vestlig tidebønn kan da listes opp som følgende:

Latin	Engelsk	Norsk	Når	Gruppe
<i>Vigilie/Matutin</i>	Night Office	Ottesang/lesningstjeneste	Om natten	I
<i>Laudes</i>	Dawn prayer	Morgensang	Ved soloppgang	I
<i>Prim</i>	Early Morning prayer	Morgenbønn	Første time (kl. 6:00)	II
<i>Ters</i>	Mid-morning prayer	Ters	Tredje time (kl. 9:00)	II
<i>Sext</i>	Midday prayer	Sext/Middagsbønn	Sjette time (kl. 12:00)	II
<i>Non</i>	Mid-afternoon prayer	Non	Niende time (kl. 15:00)	II
<i>Vesper</i>	Evening prayer	Aftensang	Kvelden	I
<i>Completorium</i>	Night prayer	Kveldsbønn/ Nattsang/Kveldssang	Før natten	II

I en norsk luthersk kontekst er det enkelte forskjeller i hva som kalles Ottensang. Dette har en sammenheng med at det i middelalderen i liten grad var et skille mellom Matutin og Laudes, da disse tjenestene gikk rett over i hverandre. Dette gjorde at på norsk ble Matutin kalt for «den første ottensang» og Laudes ble kalt for «den senere ottensang».¹⁷ Det var likevel to avskilte tjenester. Dette er en forskjell fra den ortodokse tradisjonen hvor natt-tjenesten og morgentjenesten er fusjonert til én tjeneste, morgen-tjenesten. Dermed blir det to store tjenester; Vesper på kvelden og *Orthros* (Matutin-Laudes) på morgenen.¹⁸ Ved reformasjonen ble Matutin og Laudes slått sammen til én tjeneste og kalt ottensang på norsk.¹⁹ Senere ble ottensang også benevnelsen til Froprekenen, som hadde kommet inn som en morgenprekantenjeneste, først i høymesseordningen av 1887 og senere i alterboken av 1920.²⁰ Froprekenen hadde vært en dansk-norsk betegnelse for den latinske tjenesten Laudes.²¹

¹⁷ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 457

¹⁸ Frøyshov, «The formation of a fivefold cursus of daily prayer», 122

¹⁹ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 73

²⁰ Ibid, 354

²¹ Store norske leksikon, s.v. «ottesang». 14.02.2009. <https://snl.no/ottesang>.

I mine primærkilder og noen steder i sekundærlitteraturen benevnes Laudes somottesang, mens andre steder benevner Laudes som morgensang. I denne oppgaven brukesottesang for Vigilie/Matutin, og morgensang for Laudes. Dette for å markere forskjellen mellom disse to tjenestene og for å koble Matutin benevnelse på den historiske bruken av begrepetottesang. I tillegg er dette også i tråd med den begrepsbruken som de nyeste lutherske tidebønnsutgivelser bruker, deriblant *Tidebønn – la oss be*²² og Norsk bønnebok 2013.²³

Et sentralt poeng med de ulike tidebønnene er at de er preget av døgnrytmen med vekslingen mellom lys og mørke og arbeid og hvile. Enkelte av tjenestene er også preget av hendelsesforløpet langfredag til påskemorgen.

De mindre tjenestene består av en rekke små tidebønner som skjer ved bestemte tider/timer i løpet av dagen. I tillegg inngår Completorium i de små tjenestene. Tjenesten Prim ble innført i Benedikts regel, men falt bort i latinsk tradisjon etter det annet Vatikankonsil.²⁴ Wernø Holter skriver at de små tjenestene skal være en påminnelse om hva som skjedde ved den tredje, sjette og niende time på langfredag.²⁵

Tidebønnene påvirkes av de skiftende periodene i kirkeåret. Dette gir utslag i utvalg av de ulike elementene i tjenestene. Kirkeåret starter første søndag i advent og har ulike perioder med faste og fest.²⁶ Det liturgiske døgn starter ved solnedgang og uken begynner derfor ved solnedgang lørdag.²⁷

---

²² Kirkelig fornyelse, *Tidebønn – la oss be*, 381, 391

²³ Den norske kirke, *Norsk bønnebok 2013*, 256

²⁴ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 119

²⁵ *Ibid*, 119

²⁶ *Ibid*, 130

²⁷ *Ibid*, 125-126

2.2 Tidebønnens komponenter

Som beskrevet over i defineringen av tidebønn inneholder den en rekke ulike elementer som går igjen uavhengig av tradisjon og sted. Innenfor liturgifeltet skilles det mellom *ordinarieledd* (faste ledd) og *proprieledd* (variable ledd). Den komparative analysen vil primært ta for seg forskjeller og likheter i utvalgene som er blitt gjort i proprieleddene, så hovedfokuset for beskrivelsen av tidebønnens komponenter vil være på disse, men jeg vil også gjøre kort rede for de ulike ordinarieleddene som inngår i tidebønnene.

Ordinarieleddene består av ulike *innledninger* som enten er en treenighetshilsen, eller en *Versikkel*. En *Versikkel* er en kort setning som blir fremsagt eller sunget i vekselvis.²⁸ De ulike tidebønnene har også faste ledd som *Venite* (ps. 95), *Te Deum* og *Bibelske lovsanger* som *Benedictus* (Sakarjas lovsang)²⁹, *Magnificat* (Marias Lovsang)³⁰ og *Nunc Dimittis* (Simeons lovsang)³¹. *Fadervår* inngår også i de fleste tidebønner. I de fleste tidebønner hører også *Benedicamus* til, som er en responsorial sang som etterfølges av en velsignelse. I enkelte tidebønner hører også trosbekjennelsen (*Credo*) til.

Proprieleddene i tidebønnene består i hovedsak av:

Psalmodien er en fremføring av psalmer fra psalteret og/eller bibelske kantikler. Innenfor mange tidebønntradisjoner følger dette utvalget et bestemt mønster, slik at man kommer gjennom psalteret i løpet av en gitt tidsperiode. Psalmene i psalteret er poetiske tekster som forteller om grunnleggende menneskelige erfaringer og har et vidt spekter av ulike temaer.³² *De bibelske kantiklene* er både tekster fra Det gamle testamentet (heretter kalt GT) og Det nye testamentet (heretter kalt NT). Psalmodien består også av *Antifoner*, som er omkved som bygger på et bibelvers eller en kirkelig tekst.³³

Hymnodien består en eller flere metriske hymner, enten hentet fra en salmebok eller en annen egnet sang.³⁴ Sentrale hymner i flere tradisjoner er *Gloria in excelsis*, og *Te Deum*.³⁵

---

²⁸ Ibid, 117

²⁹ Bibelen, Luk. 1,68-79

³⁰ Bibelen, Luk. 1,46-55

³¹ Bibelen, Luk. 2,29-32

³² Guiver, *Company of voices*, 152

³³ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 117-118

³⁴ Ibid, 118

³⁵ Guiver, *Company of voices*, 158

Leksjonaret er lesning av enten bibelske eller ikke-bibelske tekster. Rent historisk har ikke skriftlesninger vært en del av tidebønnene. Lesningene kom først inn gjennom de monastiske tidebønnene og ble etter hvert tatt opp i katedraltidebønnene. Dette var enten korte lesninger fremsagt utenat, eller systematiske lesninger av hele bibelen i løpet av et år. Lesningene var knyttet opp mot de natlige tidebønnene.³⁶ Den kontinuerlige lesningen kalles *lectio continua*, mens en selektiv lesning kalles *lectio selecta* og er en lesning av utvalgte tekster. Til leksjonaret hører *responsoriene*. Et responsorium er en kort respons som kommer i etterkant av en lesning. Denne kan, som versikkelen, fremføres vekselvis.³⁷

Bønnene i en tidebønn kan ha en rekke ulike former og er menneskenes ønsker og tanker for verden og for kirken. Fadervår inngår i mange av tidebønnene. Andre bønner som inngår i tidebønnene kan være ferdig formulerte forbønner, litanier, kollektbønner, eller det kan være frie bønner.³⁸ Bønnene består gjerne av bønnesvar slik som *Kyrie Eleison* (Herre miskunne deg), eller *Herre, hør vår bønn*.

2.3 Tidebønn eller Gudstjeneste/tjeneste

I det norske språket finnes både begrepet tidebønn og begrepet gudstjeneste. Spørsmålet er om disse begrepene egentlig beskriver noe av det samme, eller om tidebønn er noe annet enn en gudstjeneste. Gudstjenestens handling henter noe av sin legitimitet fra skriftene ved å inkludere dåpen, nattverden og absolusjonen. Den samme skriftlegitimitet er ikke å finne for tidebønnene.³⁹ Man kan da spørre seg: Blir da tidebønn bare bønn og sakramentsforvaltningen eller gudstjenesten noe helt annet?

Tidebønn er som tidligere nevnt, en type religiøst ritual, både fordi tidebønn, er en form for fremføring og fordi tidebønn er en fastsatt ordning for kollektive handlinger som blir utført med en viss regelmessighet. Den samme forståelsen av hva et ritual er, kan også overføres til gudstjenestebegrepet. De er begge meningsskapende riter som er bygget opp av liturgier.⁴⁰

---

³⁶ Ibid, 163

³⁷ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 118

³⁸ Ibid, 118

³⁹ Guvier, *Company of voices*, 177

⁴⁰ Thomassen & Lomheim, *Når dere ber*, 33

Ordet liturgi kommer fra gresk, *Leiturgia* og er sammensatt av *laos* (folk) og *ergon* (verk, arbeid). Liturgi kan derfor forstås som folkets verk. Det hadde opprinnelig en verdslig betydning, men allerede i Septuaginta (den greske oversettelsen av GT), brukes dette ordet for å beskrive prestenes og levittenes tjeneste i tempelet.⁴¹ Liturgien er noe som angår hele folket, og er noe folket/menigheten gjør i fellesskap.

Hvordan henger dette da sammen med forståelsen av tidebønn som *Officium Divinum* (Guddommelig tjeneste) eller *Opus Dei* (Guds verk)? En måte å forstå denne sammenhengen på handler om at den guddommelige tjenesten er folkets handling/tjeneste som rettes mot/til Gud. Ser vi dette i sammenheng med forståelsen av tidebønn som døgnets tjenester og ikke som døgnets bønner, beholdes det samme meningsinnholdet i at nettopp handlingen som fremføres er noe mer enn bare en bønn, men en liturgi - folkets tjeneste. I dette ligger det også en forståelse av at det er en forskjell mellom den felles/offentlige liturgien og den individuell/private devosjonen.⁴² En slik sammenheng kan også brukes på begrepet gudstjeneste, og ligger tett på selve ordet: Guds (hvem som er i fokus) og tjeneste (hva slags type handling som utføres). En gudstjeneste kan forstås som både en tjeneste for Gud og for folket.

Wernø Holter beskriver tidebønnene som ”Den krans av regelmessige gudstjenester uken igjennom som binder menighetens hovedsamlinger i søndagsmessen sammen.”⁴³ En slik forståelse inkluderer tidebønnene i gudstjenestebegrepet og gjør det mer til en samlebetegnelse for å beskrive ulike fellesskapssamlinger som utføres av folket til tjeneste for Gud. Som et bilde på gudstjenestebegrepets bredde bruker han et gjerde, hvor messen på søndager er stolpene, tidebønnene trådene som binder stolpene sammen og den private kontinuerlige bønningen nettingen mellom trådene. På denne måten mener han at hele døgnet helliges, og at idealet fra Paulus om å be uavbrutt etterleves.⁴⁴ Ved å legge en slik forståelse til grunn inngår tidebønnene som en del av et helhetlig gudstjenestemønster eller en helhetlig tjeneste - folkets tilbedelse av Den treenige gud.

---

⁴¹ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 37-38

⁴² Stewart, *Prayer*, 744

⁴³ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 112

⁴⁴ Ibid, 112

2.4 Begrepene salme og hymne

Sentralt for arbeidet med denne oppgaven og arbeid med tidebønn er det bibelske materialet som danner noe av grunnstammen i tidebønnen.

I det norske språket brukes ordet salme som et samlebegrep for sanger som er å finne i salmebøker slik som Norsk Salmebok 2013, og Davidsalmene som er å finne i GT. Wernø Holter berører også denne utfordringen i det norske språket og skriver at dette er en tvetydighet som er særegent for det skandinaviske språkområdet.⁴⁵ Dette har en sammenheng av at betydningen av ordet salme på norsk endret seg ved reformasjonen, fordi det kom inn sanger på folkemålet, som ble omtalt som salmer.⁴⁶ For en norsk leser av denne oppgaven, vil den enkleste begrepsbruken være å skrive Davidsalmer om salmene i salmenes bok i GT, og salme for sangene i salmebøker.

Et annet alternativ Wernø Holter nevner er å bruke begrepet kirkevise, men dette kan skape assosiasjoner til andre typer sanger. Et annet begrepspar er bibelsk salme og menighetssalme, men dette kan også bli noe tungvint.⁴⁷ Utover det skandinaviske språkområdet, brukes andre begrepspar. I det tyske språket skjelles det mellom *Psalm* og *Lied*, på fransk brukes begrepene *psaume* og *cantique* og på engelsk brukes *Psalm* og *Hymn*.⁴⁸ Begrepet psalme ligger nærmest den greske originalen *ψαλμος* og versjonen i de fleste europeiske språk (med unntak av italiensk som på lik linje med norsk har mistet "p": "salmo"). Mitt kildemateriale viser en variert begrepsbruk på de metriske sangene med både salme, hymne og sang.

Jeg har valgt å legge til grunn begrepsforståelsen "hymne" for de metriske sangene som blant annet finnes i Norsk salmebok 2013, og "psalme" når jeg omtaler Davidsalmene. Dette har jeg valgt både fordi jeg ønsker å forholde meg til den internasjonale og historiske språkbruken, fordi jeg synes denne er mer treffende enn den etablerte norske begrepsbruken. Et annet argument for å velge å bruke hymne og psalme er at dette er de begrepene som henger tettest sammen med termene for å omtale disse to gruppene i en samlet sammenheng: Hymnodi og Psalmodi.⁴⁹

---

⁴⁵ Ibid, 243

⁴⁶ Hodnebo, *Kulturhistorisk leksikon* 14, 689

⁴⁷ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 243

⁴⁸ Ibid, 243

⁴⁹ Ibid, 243

2.5 Forskningsmateriale

Det har vært nødvendig å foreta seg noe feltarbeid for å fremskaffe deler av kildematerialet, selv om denne oppgaven bare tar for seg skriftlige kilder. Dette har en sammenheng med at tidebønnen til Engen kloster ikke er utgitt i bok form. I tillegg til feltarbeidet har det innledende arbeidet bestått i å skaffe til veie utgivelser av nyere tidebønne materiale fra Norge. Derfor vil jeg i denne oppgaven også forsøke å tegne et bilde av hva som finnes av lutherske tidebønner og si noe om bredden som finnes i Norge. Jeg har også valgt å ta med Bjärka Sábys *Tideböner under året* fordi den også er utgitt i en forkortet norsk variant oversatt av prester i Dnk. Denne brukes av lutheranere i Norge. Det vil også være andre utgivelser som kunne vært aktuelle, men jeg har måttet gjøre en avgrensning og finner disse mest relevante.

Hovedvekten av feltarbeidet har vært å besøke Engen kloster både for å erfare tidebønnspraksisen der og få tilgang på deres skriftlige materiale. Dette kunne gitt rom for en mye bredere oppgave, både ved å se på deres liturgiske praksis eller ved å gå inn i deres tenkning om tidebønnen. Dette kunne også åpnet opp for ytterligere intervjuer med sentrale personer i Dnk, for å se på hva disse tenker rundt tidebønn, og tidebønnen på Engen. Da en oppgave som denne har en begrenset ramme, har jeg valgt å fokusere på den skriftlige liturgien. Et viktig perspektiv i dette er at det bør være mulig å lese seg til kirkens lære ved å se på de vedtatte liturgier, jf. ”Bønnens lov er troens lov” (latin: *lex orandi – lex credendi*). En liknende forståelse er også mulig å omsette på det som synges, som et uttrykk for teologi.⁵⁰ Det er derfor relevant å gjøre en sammenlikning av Engens tidebønn og Gudstjenesteboken av 1992/Norsk bønnebok av 2013, og å lese uttalelser skrevet av kirkelige organer i spørsmål om tidebønn.

Feltarbeidet på Engen har bestått i deltakelse i kommunitetens tidebønn, samtale med søstrene og kartlegging/kopiering av det rike materialet som jeg fikk tilgang til. Gjennom flere besøk, har jeg fått se kildematerialet i sitt bruk, og oppleve den store bredden som finnes bare i denne lille kommuniteten. Ved hjelp av søstrene har jeg fått innblikk i en ganske ukjent del av Den norske kirke. Feltarbeidet har også i stor grad vært med å gi et større teoretisk rammeverk og forståelse til oppgaven, som ikke ville ha vært mulig å få til uten fysisk tilstedeværelse i klosterets daglige rytme.

---

⁵⁰ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 244

2.6 Komparativ analyse

Komparativ analyse har som formål å gjøre en komparasjon eller sammenlikning av to eller flere kildematerialer for å undersøke likheter og forskjeller i materialet og å se på hvilke forhold som har påvirket materialet. Ved å se på likheter undersøkes hvilke elementer i materialet som er i overensstemmelse med hverandre. En slik analyse har som formål å se på den/de avgjørende overensstemmelsene i materialet, på tross av ulikheter. Når vi undersøker ulikheter ser vi etter hva som er den/de avgjørende forskjellene i materialet.⁵¹

Et sentralt spørsmål vil være hvilke elementer som kan sammenliknes. Når en gjør en komparativ analyse, så tas noen valg angående hvilke kriterier det fokuseres på. En utfordring med dette kan være at det som vil fremgå av analysen som den avgjørende forskjellen eller likheten i materialet, ikke nødvendigvis er den eneste. Konklusjonen for analysen blir derfor basert på det vi *tror* kan være det viktigste for å forklare fenomenet vi undersøker, men det kan være andre elementer som også er avgjørende som vi i analysen har oversett.⁵²

Det er viktig å både gi god sikkerhet i resultatene og ha god «forskningsøkonomi». Et viktig ledd i komparasjonen kan derfor være å ta utgangspunkt i et hovedobjekt og sammenlikne dette objektet med andre på noen utvalgte punkter.⁵³

Innenfor liturgiske studier handler det om å spore opprinnelsen og variasjonene i de skiftende formene av liturgi. Forskjellene kan være av etnisk, kulturell og språklig art og likhetene kan forklares ut ifra en «felles primitiv basis» eller av at de ulike uttrykkene er inspirert av hverandre. Ved å gjøre dette kan en undersøke om utviklingen går mot tendenser til eksempelvis ensartethet i stedet for variasjon, rikdom i stedet for enkelhet eller mot en mer polert form.⁵⁴

---

⁵¹ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 266

⁵² Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 267

⁵³ Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, 268

⁵⁴ Tripp, «The Comparative method in Liturgical study», 188-189

For å kunne analysere og sammenlikne de ulike elementene i liturgien kreves det at det gjøres en form for strukturell sammenstilling av materialet. Robert Taft mener at det er avgjørende at man først identifiserer, isolerer og hypotetisk rekonstruerer de individuelle liturgiske strukturene, i stedet for å studere hele riter som en enhet i hver historisk periode.⁵⁵ En slik forståelse er forenlig med Tripps fremstilling, fordi den tar utgangspunkt i den felles primitive basis, og ut ifra den søker å spore utvidelsene som er gjort i tradisjonen(e). Det handler om å forstå liturgien, noe som ikke gjøres ved å forsøke å rekonstruere fortiden eller imitere den, men som skjer ved å forstå tradisjonen den har blitt til i.⁵⁶

2.7 Offentlig liturgi eller privat devosjon/fromhet

I arbeidet med å forstå strukturer og kategorisere ulike tidebønnsystemer er et viktig spørsmål hva slags type tjeneste systemene legger til rette for. Jeg har tidligere i oppgaven kommentert kort en av de mest fremtredende paradigmene innenfor liturgiforskning; distinksjonen mellom katedral og monastisk type bønn. Denne begrepsbruken har i en luthersk kontekst noen utfordringer fordi den ikke i like stor grad lar seg applisere som den gjør i andre kristne tradisjoner. For mange lutheranere vil det kanskje virke rart å bruke et slikt begrepspar siden monastisk liv ikke er noe særlig utbredt i den lutherske konfesjon.

En annen måte å forstå distinksjonen på, kan være å forstå katedral som et uttrykk for offentlig liturgi og monastisk som et uttrykk for privat devosjon/fromhet. En slik forståelse av tidebønnens ulike typer finnes i Stig Frøyshovs oppføringer i *Canterbury Dictionary of Hymnology*⁵⁷. En liknende begrepsbruk finnes også i Marita Solberg Bjerkes spesialoppgave.⁵⁸ Denne begrepsbruken passer bedre inn i en luthersk kontekst fordi en fremtredende tanke helt fra reformasjonens spede begynnelse har vært å arbeide for å styrke gudstjenestelivet som menighetens felles offentlige liturgi, samtidig som det skulle være rom for en mer privat/individuell devosjon/fromhet.

---

⁵⁵ Taft, *Beyond East and West*, 193

⁵⁶ Taft, *Beyond East and West*, 191-192

⁵⁷ Frøyshov, «Greek hymnodi». og Frøyshov, «Byzantine rite»

⁵⁸ Bjerke, «"Faith and prayer ": Den engelske reformasjonens konsekvenser for bønnens teologi og praksis», 17-19

Det finnes også utfordringer med distinksjonen som er av en mer universell karakter. Flere har vært kritiske til hele eller deler av denne distinksjonen, også blant tilhengere av den, fordi den primært er en strukturell måte å forstå liturgi på.⁵⁹ Noe av kritikken handler også om at det ikke nødvendigvis er slik at man kan plassere et tidebønnsystem innenfor en av disse to kategoriene, fordi det er flytende overganger.

For å møte denne kritikken har flere forsøkt å lage tilpasninger av distinksjonen. W. Jardine Grisbrooke har utviklet en firetypemodell med typene: Ren monastisk, hybrid katedralisert-monastisk, ren katedral, og hybrid monastifisert-katedral.⁶⁰ Denne modellen bygger på en utvidet variant av Juan Mateos' tredelte modell med Egyptisk/ørken monastisk, katedral og urban monastisk, som igjen er en utvidelse av Baumstark's todelte modell.⁶¹ En slik kategorisering kan til en viss grad svare på kritikken av de flytende overganger mellom de to hovedkategoriene. Likevel vil den samme kritikken treffe fordi det vil kunne være vanskelig å plassere alle former for liturgi innenfor disse. Dette kan potensielt føre til at man må, i møte med materialet, stadig utvide med nye kategorier, fordi modellen ikke fungerer optimalt. Et annet sentralt spørsmål er om det er mulig å beskrive noen form for liturgi som ren monastisk eller rent katedral, fordi liturgi ikke er en statisk størrelse, men noe som påvirkes gjensidig av hverandre.

Bradshaw har utviklet noen parametere for å kunne definere hvilken type liturgien/tidebønnen i størst grad kan klassifiseres som.⁶² Frøyshov har arbeidet videre med disse parameterne og lagt til to ekstra parametere: tid og psalmodi,⁶³ som også Bradshaw omtaler i sin bok om denne distinksjonen. I tillegg til dette har jeg i arbeidet med materialet valgt å utvide med et ekstra parameter: Leksjonar. Dette er én parameter som i utgangspunktet ikke har vært brukt på denne distinksjonen, men prinsipielt blir lik som forskjellen i psalmodien. En mulig årsak til at dette ikke har vært brukt som én parameter kan være at de som har utviklet distinksjonen primært har jobbet med tidebønnsystemer som ikke har hatt et fast leksjonar – forstått som før-reformatoriske.

---

⁵⁹ Frøyshov, «The Cathedral-Monastic Distinction part 1», 198

⁶⁰ Grisbrooke, «The Formative Period – Cathedral and Monastic Office», 407

⁶¹ Ibid, 407

⁶² Bradshaw, *To ways of praying*, 5-8

⁶³ Frøyshov, «The Cathedral-Monastic Distinction», 200

Oversikt over parametere i distinksjonen

Parameter:	Katedral/offentlig liturgi	Monastisk/privat devosjon/fromhet
I: Dimensjon	Ekklesiologi – kirken som ber sammen, felles/offentlig	Individuell, privat
II: Kirkelig hierarki	Prestskapet eller noen andre som har fått ansvar på vegne av fellesskapet er nødvendig.	Presteskap ikke nødvendig. De som deltar har sin rett og forpliktelse til å delta.
III: Karakter	Bønn <i>til</i> Gud og forbønn	Stille meditasjon. Pedagogiske virkemidler for spirituell vekst(Refleksjon og bønn)
IV: Retning	Handlinger, symboler <i>til</i> Gud	Innovervent <i>fra</i> Gud, uten symboler
V: Kontinuerlig bønn	Hele livet er en bønn	Bokstavelig gjennomføring av det idealet: uopphørlig liturgisk eller indre bønn
VI: Tid	Fastsatt tid(Daglig, ukentlig og årlig sykluser)	Uavbrutt bønn, uavhengig av tid
VII: Psalmodi	Utvalgt psalmodi: psalmer utvalgt med tanke på tid og anledning.	Kontinuerlig psalmodi: psalmer i numerisk rekkefølge; hele psalteret.
VIII: Leksjonar	Utvalgt lesning - <i>Lectio selecta</i>	Kontinuerlig lesning - <i>Lectio contiuna</i>

Mitt kildemateriale er i utgangspunktet i stor grad av offentlig type. Dette er fordi den rene individuelle/private devosjonen innebærer at en person sitter og ber, en gruppe sitter og ber sammen, eller leser psalmer sammen i rekkefølge, uten noen som leder i form av en prest og uten referanse til tidspunkt på dagen. Det vil likevel være elementer av mer privat type, også i mitt materiale. I analysen er derfor enkeltleddenes type forsøkt kategorisert for å kunne si noe om systemets grad av offentlig eller privat type.

3 Vestkirkelig tidebønns historie

3.1 Tidlig kristendom

3.1.1 Jødiske og nytestamentlige utgangspunkter

Tidebønnspraksisen i den aller første kristendommen var jødisk, siden kristendommen i begynnelsen var en jødisk gruppering. En viktig forskjell var likevel påvirkningen fra NT.⁶⁴

Den jødiske tradisjonen var i det første århundre ikke entydig og det var flere ulike retninger. Likevel kan vi si at det var en skikk for å be på gitte tidspunkter. Det var et sammensatt mønster med både en todelt bønnepraksis med resitering av *Shema* (Mer en trosbekjennelse enn en bønn) morgen og kveld, og en tredelt bønnepraksis med en ekstra bønn ved niende time.⁶⁵ Tekstlig grunnlag for en slik tredelt praksis finnes blant annet i Dan 6.11b og i ps. 55,17. I den jødiske tradisjonen kan det skilles mellom tre steder som hadde ulike bønnepraksis: tempelet, synagogen og hjemmet. I tempelet var det daglig to ofringer, morgen og kveld. Praksisen i synagogen var ikke like entydig, men sannsynligvis var det tjenester på markedsdagene (mandag og torsdag) og på sabbaten. Enkelte kilder som Epiphanius skriver om tre daglige bønner i synagogene, mens andre har fire.⁶⁶ I hjemmene var det særlig to ulike praksiser: resitering av *Shema*, morgen og kveld og be bønnen *Tefillah*, tre ganger om dagen.⁶⁷

I NT finnes en rekke tekster om bønn. Robert Taft skisserer opp fire ulike kategorier tekster om bønn fra NT:⁶⁸ 1. Referanser til Jesus og andre som ber, 2. formaninger og bud om å be, 3. instruksjoner på hvordan be og 4. faktiske bønner og hymner. I møte med disse tekstene ser vi at det er ulike praksiser som daglig eller kontinuerlig, alene eller sammen og i hjemmet eller i synagogen eller i tempelet.

---

⁶⁴ Taft, *The Liturgy of the hours*, 11

⁶⁵ Ibid, 6

⁶⁶ Ibid, 7

⁶⁷ Ibid, 8

⁶⁸ Ibid, 4

3.1.2 Tidebønnen i den før-Konstantinske kristendommen

Den første skriftlige kilden som vitner om et program for daglig kristen bønn, er *Didache*, hvor Fadervår er skrevet inn med en doksologi og en oppfordring om å be denne bønne tre ganger om dagen.⁶⁹ Andre kilder til daglige tjenester i den tidlige kristendommen finner vi hos Clement av Alexandria, Tertullian, Origenes, Cyprian og den Apostoliske Tradisjonen som av noen tilskrives Hippolyt av Roma.⁷⁰ Selv om ingen av disse kildene ser ut til å ha et felles entydig system, så er det likevel mye som tyder på at det finnes en femfoldig daglig cursus på dette tidspunktet, med to store tjenester Vesper og Laudes-Orthros og tre små tjenester Ters, Sext, og Non.

Et sentralt spørsmål er om dette er et resultat av en fusjonering av to tredelte systemer (hvor en av tjeneste var like) eller om det var en fusjonering av et todelt og et tredelt system. Frøyshov argumenter for det siste med bakgrunn i at det finnes indikasjoner på at det fantes et todelt system med Vesper og Laudes-Orthros i alle fall i Jerusalem og i Kappadokia.⁷¹ Et slikt todelt system kan settes i sammenheng med tempelkultens to ofringer. Det todelte systemet hadde en mer offentlig karakter, mens det tredelte systemet hadde en mer privat karakter. En slik forståelse peker frem mot den formaliseringen av tidebønnen som fulgte.

3.1.3 Tidebønnen etter 300-tallet

Fra andre halvdel av 300-tallet blir det et tydelig skille mellom to ulike typer av tidebønnssystemer: offentlig/katedral og privat/monastisk. Tidebønnene som var av typen offentlig/katedral var lagt opp for hele fellesskapet av de kristne - biskopen, presteskapet og folket. Hovedtjenestene i katedralkategorien var Laudes og Vesper som var bygget opp rundt symbolikken av soloppgangen og tenning av kveldslampen som bilder på Kristus som verdens lys.⁷² Tidebønnene var tydelig knyttet opp mot tidspunktet de ble fremført og hadde faste elementer av utvalgte psalmodi, symbolhandlinger som lystenning, røkelse og prosesjoner og forbønner.⁷³

---

⁶⁹ Ibid, 13

⁷⁰ Leikam, «The Liturgy of the Hours in the First Four Centuries», 12-13

⁷¹ Frøyshov, «The formation of a fivefold curus of daily prayer», 137

⁷² Taft, *The Liturgy of the hours*, 212

⁷³ Ibid, 55

Utgangspunktet for den private/monastiske bønningen var at den ikke var knyttet opp mot spesifikke tidspunkter på dagen, men en del av munkenes uavbrutte bønn. Det var en kontinuerlig resitering av psalteret, i motsetning til katedraltjenestene som hadde utvalgte psalmer. Etter hver psalme eller enhet av psalmer var det avsatt tid til privat bønn.⁷⁴ I mer urbane strøk i Egypt på slutten av 300-tallet, så vel som på andre steder, vokste det frem en hybrid-variant av den private/monastiske som inkluderte elementer av den offentlige/katedrale tidebønningen.⁷⁵ Det hadde etablert seg en daglig struktur med de tre små tjenestene (Ters, Sext og Non) som ble feiret på de faste tidene det tradisjonelt hadde vært kristne private bønner. Katedraltjenestene Laudes og Vesper ble tatt med, men den kontinuerlige psalmodien ble beholdt. I tillegg ble Completorium etablert som en egen selvstendig tjeneste.

Dette viser noe av utfordringen med å plassere ulike tidebønssystemer innenfor en bestemt kategori, som tidligere er belyst i metodekapittelet. Et viktig premiss for den stadige utvidelsen av katedral/monastisk-distinksjonen er at de ulike systemene sannsynligvis har påvirket hverandre. En kilde som viser noe av en slik påvirkning er reiseskildringene til den spanske nonnen Egeria, som besøkte Jerusalem tidlig på 380-tallet.⁷⁶ I disse skildringene beskrives en fullt utviklet tidebønnspraksis på hverdager med Vigilie som går over i en morgentjeneste; sjetten og niende time og *lucernarium*⁷⁷ (Vesper). På søndager er det Vigilie, morgentjeneste og *Lucernare*.⁷⁸ Grisbrooke mener Jerusalemstidebønningen kan klassifiseres som en monastifisert katedralbønn, fordi den primært plasseres innenfor katedralkategorien med sine symbolhandlinger og faste tider, samtidig som den har monastiske elementer som en kontinuerlig psalmodi.⁷⁹

---

⁷⁴ Taft, *The Liturgy of the hours*, 211

⁷⁵ Ibid, 90

⁷⁶ Grisbrooke, «The Formative Period – Cathedral and Monastic Office», 403

⁷⁷ *Lucernarium*: Under denne tjenesten ble det tent en lampe (*lucerna*).

Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 120

⁷⁸ Grisbrooke, «The Formative Period – Cathedral and Monastic Office», 403

⁷⁹ Ibid, 413

3.2 Latinsk middelalder

3.2.1 Den romerske og benediktinske tidebønnen

Den latinske middelalderens tidebønn hadde sitt utgangspunkt i den romerske tidebønnen. De tidligste kildene med Vesper og Matutin i Roma kan dateres et sted mellom år 440 og 560.⁸⁰ Den romerske tidebønnen hadde sannsynligvis innvirkning både på *Mesterens regel* og St. Benedikt. Tidebønnene besto av Vigilier/Nokturner (også kalt Matutin), Laudes, Prim (som kom tidlig inn i den daglige romerske cursus), Ters, Sext, Non, Vesper og Completorium. Dette gav en daglig tidebønnssyklus på åtte tjenester.⁸¹ Dette er også det samme antallet tjenester som i Benedikts regel (RB). Psalteret ble fordelt ut ved at ps. 119 ble brukt ved de små tjenestene (Prim, Ters, Sext og Non). På Completorium ble ps. 4, 91 og 134 brukt. Ved kvelds- og natt/morgentjenestene var det en annen måte å fordele psalteret på, som ikke var like fast som de andre, mindre tjenestene.⁸² En stor del av psalteret ble fordelt utover en uke, med noen unntak var fordelingen ps. 1-108 (Vigilie) og ps. 109-147 (Vesper) over ukedagene.⁸³ Overordnet kan det sies at den romerske tidebønnen hadde få forskjeller mellom søndager og hverdager. Psalmodien ledet frem mot den seremonielle hoveddelen av tjenesten og strukturene for Vesper og Laudes speilet hverandre i stor grad strukturelt.⁸⁴

Den benediktinske tidebønnen tilførte hymnene, som ikke var vanlig i den romerske tidebønnen før på 1100-tallet.⁸⁵ Bruken av hymnene kom sannsynligvis fra Ambrosius av Milano.⁸⁶ I tillegg til hymnene tilførte også den benediktinske tidebønnen en innledende versikkel og responsorium etter lesningen (Capitulum). I Vigilie og ved de tre mindre tidebønnene kom hymnen rett etter innledningen, mens hymnen kom etter lesningen ved Laudes og Vesper.⁸⁷

---

⁸⁰ Woolfenden, *Daily liturgical prayer*, 203

⁸¹ Ibid, 204

⁸² Ibid, 204-205

⁸³ Crichton, «The office in the West: The Early Middle Ages», 421

⁸⁴ Woolfenden, *Daily liturgical prayer*, 209

⁸⁵ Ibid, 208

⁸⁶ Ibid, 213

⁸⁷ Crichton, «The office in the West: The Early Middle Ages», 422-23

3.2.2 Privat resitering av tjenestene

Tidebønnene ble ikke feiret i alle kirker, og kirkene som feiret tidebønnene var avhengige av å ha et visst antall geistlige. Dette var en viktig oppgave for å ivareta den felles, offentlige kirkelige bønningen.⁸⁸ Likevel blir det ved geistliggjøringen av tidebønnene en dreining i en mer monastisk retning og tjenestene ble i større grad resitert privat enn offentlig feiret.⁸⁹ En viktig utvikling av den romerske/benediktinske tidebønningen var det romerske breviaret. Dette var en bok som inneholdt materiale for samtlige av døgnetts tjenester og liknet på *Missale* som var tilsvarende for messefeiringen. Det var et poeng å skape orden i den offentlige liturgien og grunnstrukturen/*ordo* i tjenestene ble selve kjernen i breviaret.⁹⁰

Breviaret hadde blitt til som en følge av geistlighetens plikt til å resitere tidebønnene og gjorde resitering av tidebønnene mulig uavhengig av hvor man var.⁹¹ Dette var praktisk fordi flere av de geistlige bodde flere steder og ikke kunne være flere steder samtidig.⁹² Det var også to andre faktorer som gjorde at tjenestene ble resitert privat. Den første var at fremveksten av *Devotio moderna*, en form for spiritualitet som sto i kontrast til den monastiske askesen. Den moderne formen for fromhet mente at feiringen av liturgi var for vendt utover og en distraksjon for meditasjonen. Den skulle i stedet erstattes av en mer personlig og intim form for bønneliv. Den andre faktoren var at liturgien ifølge *Devotio moderna* hadde blitt overlesset med messing og lengre melodiske passasjer. I tillegg var det blitt stadig nye mindre tjenester som ble lagt til den omfattende daglige tilbedelsen i kirkene og klostrene.

Denne perioden hadde også en fremvekst av fromhetsøvelser for lekfolket. Rosenkransen var et slags breviar for lekfolket og *Via Dolorosa* (14 bilder av Jesu lidelsesvei) var «den fattiges pilegrimsreise».⁹³

---

⁸⁸ Senn, *Christian Liturgy*, 232

⁸⁹ Ibid, 233

⁹⁰ Crichton, «The office in the West: The Later Middle Ages», 429

⁹¹ Senn, *Christian Liturgy*, 231

⁹² Ibid, 235

⁹³ Ibid, 236-237

3.3 Tidebønnen i tidlig lutherdom

3.3.1 Gjenoppliving av menighetens tidebønn

Reformasjonen som kom som en følge av Martin Luthers 95 teser i 1517 hadde stor innvirkning på både den offentlige liturgien og det private fromhetslivet. Et viktig aspekt for reformatorene var å arbeide for at de daglige tjenestene igjen skulle være menighetenes felles offentlige liturgi. Utviklingen i middelalderen hadde som tidligere nevnt gått i retning av en privat resitering av tjenestene, heller enn en offentlig feiring.⁹⁴ Primært hadde de daglige tjenestene blitt opprettholdt ved katedralene og klostrene, i tillegg til at søndagens Vesper fortsatt var populær i de mindre menighetene.⁹⁵

Et viktig ledd i å gjøre tjenestene til menighetenes offentlige liturgi igjen var å bruke de i stedet for de daglige messene i kirkene og på skolene.⁹⁶ Dette gjorde at særlig to tjenester ble bevart: Matutin og Vesper. E. T. Horn mener at det skjedde en redusering av antallet tjenester ved at Laudes og Matutin ble satt sammen til én morgentjeneste, og Vesper og Completorium til én kveldstjeneste.⁹⁷ Et uttrykk for denne sammensmeltingen av tjenestene er syngingen av enten *Te Deum* eller *Benedictus* ved morgentjenesten og enten *Magnificat* eller *Nunc Dimittis* ved kveldstjenesten. Strukturen på disse tjenestene var i stor grad bygget opp etter modell fra de før-reformatoriske tjenestene. Tjenestenes grunnstruktur besto av psalmodi, lesninger, hymner og bønner. Et viktig tillegg ved de reformatoriske tjenestene var skriftlesning med utlegningen av ordet i form av en preken eller en oppsummering av lesningen.⁹⁸

I 1523 skrev Martin Luther skriftet *Von ordeung gottis dienst ynn der gemeyne*, et skrift om «den offentlige tilbedelse».⁹⁹ Guds ord løftes frem som den grunnleggende enhet i både gudstjenesten, Matutin og i Vesper med skriftlesning og forklaring.¹⁰⁰ Tjenestene måtte ikke bli for lange, slik de tidligere hadde vært i klostrene.¹⁰¹ I tillegg kunne det også være en tjeneste midt på dagen etter måltidet, men det måtte ikke være tvang. Selv om tjenesten ikke ble besøkt av hele menigheten, var den viktig for prestene, elevene og de som ville bli gode

---

⁹⁴ Ibid, 235

⁹⁵ Ibid, 338

⁹⁶ Ibid, 338

⁹⁷ Horn, "The Lutheran Sources of the Common Service", 264

⁹⁸ Ibid, 264

⁹⁹ Leupold, *Luthers's works v. 53*, 11-14

¹⁰⁰ Ibid, 9

¹⁰¹ Ibid, 12

predikanter og pastorer.¹⁰² Utover disse daglige tjenestene for mindre grupper, burde menigheten, i følge Luther, komme sammen på søndager til messe og Vesper.

I Norge ser vi en likhet med Tyskland ved at korsangen i domkirkene ble forenklet og Ottesangen overtok for Matutin/Laudes og Aftenbønnen erstattet Vesper og Completorium.¹⁰³ Det var latinskolen og katedralskolene som hadde ansvaret for sangen på disse tjenestene og de gikk fra å være rene skoletjenester til og også få noe fremmøte fra menigheten.¹⁰⁴ Lesningene i Danmark-Norge begynte som kontinuerlige lesninger, hvor man leste bibelen sammenhengende bok for bok, men etter hvert på 1600-tallet gikk man over til å lese heller utvalgte deler av bibelen.¹⁰⁵

Et annet viktig bidrag for å gjøre tjenestene til menighetenes offentlige liturgi var den gradvise språklige endringen fra latin til tysk og senere til andre morsmål. I arbeidet med å lage en tysk gudstjeneste, var Luther særlig opptatt av at gudstjenesten skulle være for de ulærde lekfolk og gi den en populær kvalitet.¹⁰⁶ Dette kom også til uttrykk i fremveksten av hymner. Syngingen av hymnene ble en viktig del av de lutherske daglige tjenestene og var et viktig grep for å legge til rette for deltakelse.¹⁰⁷ Bruken av psalmer og bibelske kantikler falt etter hvert bort til fordel for hymner.¹⁰⁸

I Luthers lille katekisme (1529) finner vi det som kan kalles for *husstandstjenester*.¹⁰⁹ Disse tjenestene var påbud om hvordan familiefaren skulle lære husstanden sin å be. Tjenestene ved morgen og kveld var bygd opp etter det samme mønsteret: Treenighetshilsen med korstegning; fremsi den apostoliske trosbekjennelsen og Fadervår; og be en morgen-/kveldsbønn. På morgenen kunne man i tillegg synges en hymne, eksempelvis de ti bud.¹¹⁰ En likende praksis finner vi om bordbønn før (Psalme 145,15f, Fadervår og bønn) og etter måltidet (Psalme 106.1; 136,25; 147,9-11, Fadervår og bønn).¹¹¹

---

¹⁰² Ibid, 13

¹⁰³ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 73

¹⁰⁴ Ibid, 84

¹⁰⁵ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 84

¹⁰⁶ Senn, *Christian Liturgy*, 282

¹⁰⁷ Senn, *Introduction to Christian liturgy*, 88

¹⁰⁸ Fæhn, *Gudstjenestelivet i den norske kirke*, 84

¹⁰⁹ Senn, *Introduction to Christian liturgy*, 95

¹¹⁰ Luther, *Lille og store katekisme*, overs. Hjelde, 26-27

¹¹¹ Ibid, 28-29

I Luthers store katekisme (1529) skal de ti bud, den apostoliske trosbekjennelsen og Fadervår fremsies ved de samme tre tidspunktene.¹¹² Dette er eksempler på en fremvekst av fromhet som har en mer privat karakter, men som samtidig har en klar struktur med faste elementer, hvor ansvaret for at tjenestene skjer er tydelig plassert hos familiefaren.

3.3.2 Prekentjenester

I Norge får Ordinansen av 1542 stor betydning frem til vi får vår egen i 1607.¹¹³

Kirkeordinansen av 1542 fortsetter mye av tradisjonen fra middelalderen med andre tjenester i tillegg til høymessen som var for menigheten.¹¹⁴ En viktig bestemmelse i ordinansen var at det skulle være preken ved disse gudstjenestene.¹¹⁵ Dette gjorde at disse gudstjenestene utviklet seg i til nesten å bli rene prekentjenester. De norske navnene indikerer også dette.

Froprekenen var en tidlig morgengudstjeneste med preken, som kom like etter skolens Ottesang.¹¹⁶ *Tolvpreken* var en gudstjeneste som ble holdt i domkirkene og i de større kirkene i kjøpstedene på søndager klokken tolv og var i hovedsak en katekismeutlegning med salmesang.¹¹⁷ *Aftensang* var en gudstjeneste i etterkant av skolens kortjeneste ved de store kjøpstedene. Det ble prekt over katekismen og enkelte steder etter hvert epistelteksten.¹¹⁸ *Bededagtjenester* var gudstjenester hvor det ofte var nattverd etter prekenen. De fikk i løpet av 1600-tallet en form som i stor grad var lik høymessen og erstattet etter hvert froprekenen på fredager og onsdager, på grunn av den omfattende ordningen for bededagstjenestene.¹¹⁹

Helge Fæhn skriver at «Foruten skolens kortjeneste to ganger om dagen hele uken, var det i de fleste bykirker på søn- og helligdager fropreken, høymesse og aftensang, noen steder også tolvpreken. Fredag var det gjerne fropreken og bededagsmesse, noen steder også onsdag.»¹²⁰ Den sterke befolkningsøkningen på 1600-tallet gjorde at antallet gudstjenester økte, i takt med en økende botsfromhet i befolkningen.¹²¹

---

¹¹² Ibid, 41

¹¹³ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 23-33

¹¹⁴ Ibid, 89

¹¹⁵ Ibid, 89

¹¹⁶ Ibid, 89

¹¹⁷ Ibid, 91

¹¹⁸ Ibid, 91

¹¹⁹ Ibid, 92-94

¹²⁰ Ibid, 99

¹²¹ Ibid, 99

3.3.3 Forfall

I kirkeritualet av 1685 var den tradisjonelle tidebønnen helt erstattet av prekentjenester¹²² og innvarsler det som på 1700-tallet kan sies å være begynnelsen på et forfall av reformasjonens mangfoldige liturgiske vekst. I Tyskland falt revisjonen av tjenestene snart inn i en stillstand, med unntak av enkelte pietistiske kretser.¹²³ Selv om kirkens felles offentlige liturgi ble svekket, begynte en fremvekst av former for daglige tjenester i hjemmene, skolene og individets veltalenhet å blomstre.¹²⁴ Dette henger godt sammen med den pietistiske individualiseringen, som kom som en reaksjon mot den institusjonelle og kollektive kirkekristendommen.¹²⁵ Pietismen skapte en fremvekst av bibelgrupper, lekpredikanter, husandakter og konventikler, noe som førte til en privatisering av fromheten.¹²⁶ Fokuset på den enkeltes gudsforhold gjorde at synet på tjenestene som fellesskapets liturgi ble mindre viktig.¹²⁷ En viktig forbindelse mellom den offentlige liturgien og den private fromheten var hymnene som både ble brukt i hjemmene, på skolene og i kirkene.¹²⁸

I Norge ble det en tilsvarende reduksjon i antall offentlige gudstjenester utover 1700-tallet.¹²⁹ Dette handlet i stor grad om dårlig gudstjenestesøkning, og i 1739 kom det en innskjerping av gudstjenestelivet. Froprekenen ble avskaffet både på søndager og hverdager, med unntak av i stiftsbyene. Etter hvert ble de redusert til kun å være på førstedagene i stiftsbyene.¹³⁰ Tolvprekenene ble omgjort til katekisasjon (undervisning med spørsmål og svar) over høymesseprekenen. I 1753 er tolvprekenen blitt avskaffet overalt, med unntak av den alminnelige bededag. Samme skjebne lider også aftensangen, med dårlig besøk, og reduksjon av lengde på ritualet. Et annet trekk på 1700-tallet er at flere av gudstjenestene omgjøres til katekisasjon, først på onsdager, senere også på fredager. Det ble frem mot 1800-tallet stadig blir færre gudstjenester i byene, som sto i kontrast med det økende folketallet.¹³¹

---

¹²² Frøyshov, «*La prière des Heures au monastère d'Engen : Origine et évolution*», 20. Artikkelen er opprinnelig utgitt på fransk, men jeg har fått tilgang til den norske uutgitte utgaven: «Engen klostres tidebønn i historisk sammenheng». I fortsettelsen vil jeg heretter referere til denne som følgende: Frøyshov, «Engen klostres tidebønn»

¹²³ Tripp, «The Office in the Lutheran, Reformed, and Free Churches», 447

¹²⁴ Ibid, 447

¹²⁵ Molland & Flottorp, *Pietisme*

¹²⁶ Senn, *Christian Liturgy*, 497

¹²⁷ Thomassen & Lomheim, *Når dere ber*, 72

¹²⁸ Senn, *Introduction to Christian liturgy*, 521

¹²⁹ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 237

¹³⁰ Ibid, 229-230

¹³¹ Ibid, 237

3.4 Liturgisk restaurasjon på 1800-tallet

Napoleonskrigene som varte fra 1800 til 1815 skapte store omveltninger i Europa. Dette fikk også konsekvenser for lutherdommen, fordi blant annet mange av de små tyske statene fikk endrede territorier.¹³² Det tysk-romerske riket ble oppløst i 1806 av Napoleon og flere deler ble etter Napoleonskrigene tilført Preussen. Det nye Preussen besto derfor av både lutheranere, reformerte og katolikker.¹³³ Friedrich Wilhelm III av Preussen satte i gang en restaurering av messen som først kom ut i 1816 og senere revidert i 1817 og 1822, basert på Lutherske ordninger fra 1500-tallet. Denne liturgien ble pålagt både for lutheranere og reformerte.¹³⁴

I Bravaria vokste det også frem en økt liturgisk bevissthet i form av en mer høykirkelig lutherdom. Theodor Kliefoth i Mecklenburg arbeidet frem nye former av morgen- og kveldstjenester.¹³⁵ Wilhelm Löhe grunnla blant annet et diakonesselleskap i 1849 som hadde et liturgisk liv forankret i en restaurasjon av 1500-tallets lutherske tidebønner.¹³⁶ D. H. Tripp skriver at Löhes diakonesselleskap og sosiale arbeid «typifies the link between the renewal of worship, not least of the office, and the resurgence of community life and diaconal ministry»¹³⁷ Dette viser en utvikling i den protestantiske tradisjonen mot en større grad av forpliktende fellesskap og Löhes diakonesselleskap er et av mange eksempel på de protestantiske diakonessesusene/fellesskapene som vokser frem i denne tidsperioden.¹³⁸ La

Communauté des Diaconesses de Reuilly (Engen klostres moderkommunitet) var et av disse, og ble grunnlagt i 1841 som et diakonissehus.¹³⁹ Det daglige fromhetslivet besto av to daglige andakter frem til 1943. Etter 1943 begynte de med tidebønner.¹⁴⁰ En liknende praksis med to daglige andakter finner vi ved Diakonissehuset Lovisenberg i Norge, som ble opprettet som en diakonisseanstalt i Christiania (Oslo) i 1868.¹⁴¹ I tillegg til disse to daglige andaktene skulle det ved middagen leses dagens skriftsted. Det var ikke kirketvang for

---

¹³² Senn, *The People's work*, 294-295

¹³³ Senn, *Introduction to Christian liturgy*, 577

¹³⁴ Senn, *The People's work*, 295

¹³⁵ Tripp, «The Office in the Lutheran, Reformed, and Free Churches», 447

¹³⁶ Senn, *The People's work*, 295

¹³⁷ Tripp, «The Office in the Lutheran, Reformed, and Free Churches», 448

¹³⁸ Ibid, 448

¹³⁹ Dahl et al, *Som i himmelen*, 32

¹⁴⁰ Frøyshov, «Engen klostres tidebønn», 5

¹⁴¹ Bloch-Hoell, *Diakonissehusets første hundre år*, 37

diakonissesøstrene, men så langt det var mulig skulle de få anledning til å delta i høymessen. Andaktene, gudstjenestene og enkelte fester skulle bidra til å styrke det kristelige og menneskelige fellesskap.¹⁴²

Den økte liturgiske bevisstheten og nyutvikling på 1800-tallet pekte fremover mot fremveksten av den liturgiske bevegelse på 1900-tallet.

I Norge fortsatte nedgangen i antall tjenester. Skolens kortjeneste ble endret, først ble katedralskolene fritatt og det ble en stadig innskrenking av omfanget tjenester skolens kortjeneste deltok på.¹⁴³ På 1850-tallet ble det igangsatt en omfattende liturgisk revisjon i ledelse av Gustav Jensen. Denne sto ferdig i 1887.¹⁴⁴ I denne ordningen ble froprekenen endret til Ottesang og hadde en struktur som lå tett på høymesseordningen, men den manglet nattverd.¹⁴⁵ Aftensangen hadde som tidligere nevnt gått igjennom en avkortning som vises i alterboken av 1889.¹⁴⁶

3.5 Den liturgiske bevegelse

Den liturgiske bevegelse oppsto i tilknytning til klosterlivets spiritualitet på begynnelsen av 1800-tallet.¹⁴⁷ I bevegelsens første fase var målet å søke tilbake til de liturgiske røttene fra oldkirken. I bevegelsens begynnelse var det viktig igjen å gjøre gudstjenesten til en felleskapshandling. Gudstjenestelivets felles grunnstruktur var viktig og selv om det ble utarbeidet ulike gudstjenester fulgte de den samme grunnstrukturen. Bevegelsen var økumenisk og fikk innpass i både lutherske, reformerte og katolske kretser. Mot slutten av 1800-tallet fikk bevegelsen en bredere målgruppe ved å gå fra primært å rette seg mot prester og ordensfolk til å nå ut til hele bredden i kirken.¹⁴⁸

Den folkelige liturgiske bevegelse videreutviklet tenkningen fra 1800-tallets liturgiske restaureringsarbeid. Benediktinermunken Dom Lambert Beauduin var opptatt av å skape en gudstjenestefeiring som hadde med seg menneskenes livsvilkår og presenterte sitt liturgiske

---

¹⁴² Ibid, 38-39

¹⁴³ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 224

¹⁴⁴ Thomassen & Lomheim, *Når dere ber*, 73

¹⁴⁵ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 354

¹⁴⁶ Ibid, 354

¹⁴⁷ Thomassen & Lomheim, *Når dere ber*, 72

¹⁴⁸ Ibid, 75

program i 1909. En viktig forutsetning for å nå målsetningen i det liturgiske programmet var at hele menigheten deltok aktivt i liturgien. Et eksempel på dette var utviklingen med lekfolket som medliturger.¹⁴⁹ Den liturgiske bevegelse har også bidratt til en folkeliggjøring av tidebønnenes innhold. Særlig kan Taizé-felleskapets tidebønn, som tusenvis av mennesker tar del i hvert eneste år, trekkes frem.¹⁵⁰ Et viktig gjennombrudd for den liturgiske bevegelse var utviklingen som fulgte av Det andre Vatikankonsil som belyses i neste delkapittel.¹⁵¹

Den økte liturgiske bevisstheten førte også i Norge til et økt fokus på tidebønner. Alf Fasmer Dahl arbeidet i perioden 1920-24 frem flere vespergudstjenester¹⁵². En av disse kom med i alterboken av 1920 og eksisterte parallelt med ordning for aftensang.¹⁵³ I 1941 utga O. M. Sandvik «Vesperale for Den norske kirke» som blant annet hadde mønstre til kirkeåret for Vesper.¹⁵⁴ En annen viktig utgivelse var Agnar Sandviks tidebønnsbok *La oss alle be fra* 1948, etter svensk mønster. Lyder Bergesen skriver at det må ha vært en viss interesse for tidebønn i Norge på dette tidspunktet (1962), fordi Sandviks tidebønnsbok hadde vært utsolgt i flere år.¹⁵⁵ Andre grupperinger som Bergesen mener har vært viktig for tidebønnens utbredelse i Norge er Musica Sacra (sammenslutning av organister og prester som arbeider for kirkemusikalsk fornyelse), den høykirkelige sammenslutningen Pro Ecclesia, Ordo Crucis, kommunitetene Oremus og Disippelkretsen og Norges kristelige studentforbund.¹⁵⁶ Bergesen påpeker at det i 1962 ikke er noen luthersk kirke som leser tidebønn hver dag og mener at det vil være nødvendig med «kirkelige kommuniteter og sammenslutninger som må bli føregangsmenn».¹⁵⁷

---

¹⁴⁹ Ibid, 75

¹⁵⁰ Martimort, «The Liturgy of the Hours», 182

¹⁵¹ Thomassen & Lomheim, *Når dere ber*, 77

¹⁵² Bergesen, «Tidebønn i Norge», 25

¹⁵³ Fæhn, *Gudstjenestelivet*, 354

¹⁵⁴ Bergesen, «Tidebønn i Norge», 26

¹⁵⁵ Ibid, 27

¹⁵⁶ Ibid, 26-28

¹⁵⁷ Ibid, 28

3.6 Vatikan II

Det andre Vatikankonsil, kalt Vatikan II, ble holdt i perioden 1962 til 1965. Vatikan II kan sies å ha bidratt til en sterk fornyelse i den katolske kirke. En av de liturgiske reformene som kom ut av Vatikan II gjaldt tidebønnene. Et av målene var å gjøre tidebønnene mer tilgjengelige for hele kirken, og i så måte heve statusen til Laudes og Vesper slik at disse skulle få en større tilslutning og ble en felles feiring i stedet for en privat bønn for presteskapat.¹⁵⁸ Dette er en utvikling som reformen deler med den lutherske reformasjonen.

Et av hovedresultatene av reformen av tidebønnene var et nytt offisielt revidert katolsk tidebønssystem som kom i 1971. Dette innebar en forenkling av flere av tjenestene med tanke på lengde. Det var særlig viktig å løfte Laudes og Vesper som de to viktigste tjenestene og de fikk en form som liknet på hverandre, som en videreutvikling fra breviaret til Pius X. I Laudes og Vesper ble Fadervår gjeninnført og de små bønnene (Preces) erstattes med bønner eller forbønner i Laudes og Vesper. Psalteret skulle nå fordeles på fire uker og ikke én uke slik det hadde vært tidligere. Dette gjorde at man kunne redusere antall psalmer per tjeneste til tre på de små tjenestene og to pluss en kantikkel på Vesper og Laudes. Alle psalmene skulle ha samme antifoner igjennom hele dagen og uka. Det ble også en reduksjon av antall tjenester ved at Prim ble fjernet og det bare var nødvendig å fremføre én av de tre mindre tidebønnene. Matutinen endres til en lesningsgudstjeneste som ikke er knyttet opp mot noe særskilt tidspunkt. En annen endring var at hymnen ble flyttet til begynnelsen av hver tjeneste, noe som innebar en endring i Laudes, Vesper og Completorium. Det ble også åpnet opp for bruk av egne autoriserte samlinger med hymner. En annen endring var forbedringen av leksjonaret, fra å være korte, faste vers til å bli lengre lesninger.¹⁵⁹ Lesningene ble organisert etter en ettårig syklus.¹⁶⁰

Det er interessant at til tross for reformens ønske om å forenkle og skape et tidebønssystem for kirkens offentlige liturgi, mener Crichton at ordningene er blitt for kompliserte for populær bruk. Et uttrykk for dette er uautoriserte varianter som i større grad følger mønsteret fra Katedraltidebønnen, med færre psalmer og tenning av lys i innledningen av tjenesten.¹⁶¹

---

¹⁵⁸ Crichton, «The Roman Rite from the Sixteenth Century», 439

¹⁵⁹ Ibid, 436-437

¹⁶⁰ Martimort, «The Liturgy of the Hours», 222

¹⁶¹ Crichton, «The Roman Rite from the Sixteenth Century», 439

4 Engen klostres og annen luthersk tidebønn i nyere tid

4.1 Historisk fremstilling av Engen klostres tidebønn

Engen kloster ble opprettet i 1985, og har siden 1987 hatt tilhold på Kolbu, Toten. Ved dette klosteret bor det per i dag to protestantiske nonner, Søster Eva Dahl og Søster Magnhild Heiseldal, begge med sin tilhørighet i Dnk. Engen kloster tilhører en fransk felles-protestantisk monastisk kommunitet, Les Diaconesses de Reuilly. Samtidig som Engen tilhører Reuilly-diaconessene, står klosteret under tilsyn av biskopen i Hamar bispedømme i Dnk. Et uttrykk for dette så man for eksempel da Sr. Magnhild ble vigslet til klosterliv i Kolbu kirke i 1995 av daværende biskop i Oslo, Andreas Aarflot.¹⁶² Dette innbar den første vigsling til klosterliv i Dnk etter reformasjonen. Et annet uttrykk for Engen klostres tilhørighet til Dnk var da Hamar biskop gjennomførte visitas i klosteret i november 2017.¹⁶³

I forbindelse med Engen klostres 25. årsjubileum utga Stig Frøyshov en artikkel om klosterets tidebønn.¹⁶⁴ Der skriver han blant annet at Engen klostres tidebønn klart plasserer seg i den liturgiske restaurasjonsbevegelsen på 1900-tallet. Frøyshov skriver videre at den likevel ikke er identisk med annen norsk luthersk tidebønn fordi ”Engen klostres fullstendige og vedvarende daglige ”guddommelige tjeneste“ har liturgimaterielle fordringer som ikke dekkes av noe tidligere norsk luthersk liturgisk ”system“”.¹⁶⁵

Tidebønnen ved Engen kloster har sitt utgangspunkt i Reuilly-diaconissenes tidebønn. Dette er en tidebønnsliturgi som er bygget på felleskirkelige røtter. Et viktig utgangspunkt for denne liturgien kommer fra den tidlige Taizé-tidebønnen *Office de Taizé*, som ble praktisert i Taizé-fellesskapet frem til en større revisjon i 1971. Taizé-tidebønnen bygger både på det gamle romerske breviaret og liturgisk arbeid med økumeniske tidebønner i Sveits.¹⁶⁶ Det liturgiske arbeidet i Sveits sprang ut av bevegelsen *Eglise et liturgie* – ”Kirke og liturgi”, som oppsto på 1930-tallet.

---

¹⁶² Dahl et al, *Som i himmelen*, 53

¹⁶³ Fiske, «Bispevisitas på Engen kloster»

¹⁶⁴ Frøyshov, «Engen klostres tidebønn», 1

¹⁶⁵ Ibid, 4

¹⁶⁶ Dahl et al, *Som i himmelen*, 66

Den daglige syklusen hos Reuilly-diaconissene omfatter fire daglige tjenester, noe som også er videreført i Engen klostets tidebønnsystem.¹⁶⁷ Grunnarbeidet med en norsk liturgi og hovedskjemaer for fire daglige tjenester ble gjort av Sr. Eva i Versailles 1984-85, i forkant av opprettelsen av Engen kloster.

Tidebønnen ved Engen kloster inneholder flere spor av liturgisk påvirkning fra Vatikan II reformen. Dette har en sammenheng med at Sr. Eva Dahl tilbrakte tre år på Lunden kloster i Oslo, et dominikanerkloster, i den perioden de gikk over fra den tradisjonelle romerske tidebønn til *Novus ordo*.¹⁶⁸ Særlig kommer dette til uttrykk i bruken av katolske forbønner under Laudes. Engen klostets tidebønn bygger også på elementer fra den norske lutherske liturgien, blant annet ved at kollektbønnen, som avslutter forbønnsdelen av Laudes og Vesper, er hentet fra Dnks høymesseliturgi av 1977.

Et annet trekk ved Engen klostets tidebønn er den liturgiske musikken som brukes. Utgangspunktet for den liturgiske musikken var melodier fra Reuilly-diaconissens tidebønn, hvor melodiene ble tilpasset den norske bibelteksten. En utfordring med dette var at de franske melodiene i mange tilfeller ikke var tilpasset den særegne norske språklige melodien.¹⁶⁹ Det er derfor gjort et omfattende arbeid med å komponere melodier til samtlige av de 150 psalmene i psalteret med tilhørende antifoner, og melodier og antifoner til de bibelske lovsangene og bibelske hymner. Det er også lagd melodier til andre ledd som responsorier, hallelujavers og Kyrie. I tillegg har Engen klostets tidebønn tatt med seg enkelte komposisjoner av pater Norheim, André Gouzes og noen ortodokse komposisjoner.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ Ibid, 35

¹⁶⁸ Frøyshov, «Engen klostets tidebønn», 5

¹⁶⁹ Dahl et al, *Som i himmelen*, 66

¹⁷⁰ Frøyshov, «Engen klostets tidebønn», 11

4.2 Skjematisk fremstilling av tidebønnen på Engen

Struktur¹⁷¹

Engen kloster har i utgangspunktet et tidebønnsystem i ”vanlig tid” som består av fem tjenester: Vigilie/Matutin, Laudes, Sext, Vesper og Completorium.¹⁷² Den nåværende praksisen gjør at det i vanlig tid bare er fire daglige tidebønner, fordi Vigilien utelates. Engens tidebønn har materiale for *Temporale* (de ulike bevegelige festene i kirkeåret), men i liten grad for *Sanctorale* (de faste festene i kirkeåret). Et uttrykk for dette er variasjon i antifoner til de bibelske lovsangene, utvalg av psalmer fra psalteret m.m. Variasjonen mellom de ulike tidene i kirkeåret gjør også at Completoriet erstattes i fastetiden av Vigilien og Ters legges til i *triduum pascale* (Skjærtorsdag, Langfredag og Påskeaften).

Psalmodi

Psalmodyen i Engen klostres tidebønn følger et fire ukers system i vanlig tid som gjør at hele psalteret er fordelt over fire uker.¹⁷³ Frøyshov poengterer at Engen klostres tidebønn har en av mange ulike måter å fordele psalteret på i løpet av fire uker, fordi de fordele psalteret på én færre tidebønn(Vigilien) enn tiltenkt.¹⁷⁴ Innenfor disse fire ukene er det brukt et fordelingsprinsipp som Frøyshov kaller en *fast variasjon*, fordi psalmene kommer en gang i løpet av perioden og at de ikke synges i rekkefølge 1 til 150.

Nunc Dimittis har ett antifon fra middelalderen og melodien til selve lovsangen er fra Reuilly-fellesskapet. Benedictus og Magnificat har variable antifoner i vanlig tid og felles antifoner til Benedictus og Magnificat i adventstiden, som også er komponert av søstrene på Engen helt frem til 16. desember. Fra 17. desember og frem til 23. desember brukes Pater Norheims O-antifoner.

---

¹⁷¹ Se vedlegg 1, Engen klostres tidebønn - Struktur

¹⁷² Frøyshov, «Engen klostres tidebønn», 6

¹⁷³ Se vedlegg 2, Engen klostres tidebønn - Psalmody

¹⁷⁴ Frøyshov, «Engen klostres tidebønn», 8

Psalmodyen inneholder også Saligprisningene (Matt 5,1-12a) som blir brukt både i Versailles og på Engen til Sext.¹⁷⁵ Dette er etter inspirasjon fra den ortodokse tradisjonen. Den liturgiske bruken av Saligprisningene er hentet fra ”Typika”, en tjeneste i den ortodokse tidebønnen som går tilbake til en tidlig variant av Forutviøde gavers liturgi i Jerusalem.¹⁷⁶ Saligprisningene ved Engen har tre ulike varianter. En variant har ett antifon komponert av Engen kloster med versemelodi fra Reuilly-fellesskapet, en annen har ett antifon med melodi fra den russisk-ortodokse tradisjon og den tredje har ett antifon komponert av Engen kloster. Engen kloster bruker fast to kantikler, en på Vesper lørdag og en på Vesper søndag. I tillegg har de komponert melodier til en rekke andre kantikler som brukes i løpet av kirkeåret, slik som Kolosserbrevshymnen¹⁷⁷ som har antifon til bruk i juletiden, «vanlig tid» og i pinse.

Hymnodi:

Engen klostres tidebønn har en hymnodi som strekker seg på lik linje med psalmodien over fire uker i vanlig tid.¹⁷⁸ Det er gjort et rikt utvalg med hymner, de aller fleste er hentet fra Norsk salmebok (1985), samt noen andre hymner som primært er ortodokse. I tillegg brukes enkelte selvskrevede hymner i noen av tidebønnene.

Leksjonar:

Leksjonaret i Engen klostres tidebønn følger det samme utvalget som i Reuilly-fellesskapet.¹⁷⁹ Det er gjort en lett tilpasning av Taizé sitt leksjonar, hvor hele NT leses i løpet av ett år og man er innom alle bøkene i GT i løpet av tre år. En forskjell mellom Engen kloster og Reuilly-fellesskapet er at søndagens Laudes hos Engen følger Den norske kirkes tekstrekker. I tillegg til det variable leksjonaret har også flere av de ulike tjenestene faste/variable bibelvers som er fremført som versikler.¹⁸⁰ Det er også en rekke variable responsorier som kommer i sammenheng med lesningene i tjenestene.¹⁸¹

---

¹⁷⁵ Dahl et al, *Som i himmelen*, 66

¹⁷⁶ Frøyshov, «The Book of Hours of Armenia and Jerusalem»

¹⁷⁷ Bibelen, Kol. 1,12-20

¹⁷⁸ Se vedlegg 3, Engen klostres tidebønn – Hymnodi

¹⁷⁹ Se vedlegg 1, Engen klostres tidebønn - Struktur

¹⁸⁰ Se vedlegg 4, Engen klostres tidebønn – Bibelvers

¹⁸¹ Se vedlegg 5, Engen klostres tidebønn – Responsorium

Bønner:¹⁸²

Bønnene i tjenestene er fra flere ulike tradisjoner. Til Laudes brukes forbønner hentet fra *Norske tidebønner* (første norske katolske tidebønnsbok etter Vatikan II). I Sext brukes to utdrag fra Reuillys regel som bønner og forbønnen tar utgangspunkt i *Bønnekort for menighetene i Hamar Bispedømme*¹⁸³ med tilleggene samtlige bispedømmer i Norge og enkeltpersoner som har bedt om forbønn. I Vesper brukes tilpassede forbønner fra Dnks gudstjenesteordning av 1977 og litanier fra NoS. I adventstiden brukes forbønner fra Taizéfelleskapet og i fastetiden brukes fastelitaniet. I tillegg til dette brukes kollektbønner fra Dnks gudstjenesteordning av 1977 og enkelte andre bønner fra ulike kilder.

4.3 Gudstjenesteboka 1992 og Norsk bønnebok 2013

Gudstjenesteboka av 1992 (G92) var frem til 2011 den gjeldende liturgiboken for Dnk. Den besto av to deler: 1. Gudstjenester og 2. Kirkelige handlinger. I det første bindet sto ordninger for høymessen og andre gudstjenester uavhengig av kirkeåret, herunder tre tidebønner. Disse er i stor grad videreført i Norsk salmebok 2013 (heretter kalt N13), og er også å finne i den egne utgaven Norsk bønnebok 2013 (heretter kalt B13). Både N13 og B13 er utgitt av Eide forlag. Denne bønneboka bygger i stor grad på arbeidet som ble gjort i 2002 med å utgi en egen bønnebokdel til den daværende salmeboka. Det er en viss forskjell mellom G92 og B13, fordi retningslinjene som fulgte G92 ikke er videreført i B13.¹⁸⁴ I tillegg er det færre valgmuligheter i B13.¹⁸⁵ Bortfallet av retningslinjene kan forklares med at B13 ikke primært er en liturgibok, men en bønnebok til bruk i menighetene og privat.

Dette tidebønnsystemet har tre daglige tjenester: Laudes, Vesper og Completorium. Disse tre tjenestene følger i stor grad en lik oppbygning.¹⁸⁶ I tillegg har B13 to enklere tjenester kalt morgenbønn og kveldsbønn som følger samme grunnstruktur.

---

¹⁸² Se vedlegg 6, Engen klostres tidebønn - Bønner

¹⁸³ Hamar bispedømme, *Bønnekort for menighetene i Hamar bispedømme*

¹⁸⁴ Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke*, 309

¹⁸⁵ Se vedlegg 7, Gudstjenesteboka av 1992 og Norsk bønnebok - Struktur

¹⁸⁶ Se vedlegg 7, Gudstjenesteboka av 1992 og Norsk bønnebok - Struktur

Et viktig element er tekstutlegningen i form av preken eller tekstmeditasjon som vi finner i Laudes, Vesper og Completorium. Dette henger sammen med muligheten i retningslinjene om at alle tre tjenestene kan brukes som forordnede gudstjenester (Forordnet morgensang og forordnet aftensang). Tjenestene er primært tenkt lest, men det er også henvisninger til hvor man kan finne melodier slik at tjenestene kan synges. Det er en fast oppsatt *psalmodi*¹⁸⁷ som er uavhengig av ukedag. Dette systemet har verken oppsatt *hymner* eller *lesninger*, men det fremgår av retningslinjene i G92 noen henvisninger om hva slags type hymner som bør brukes og innspill på hvor man kan finne mulige lesninger.¹⁸⁸

4.4 La oss alle be – Norsk tidebønn

La oss alle be – Norsk tidebønn er en tidebønnsbok som ble utgitt første gang i 1948 av Agnar Sandvik, residerende kapellan i Nidaros domkirke. Året etter ble det utgitt en egen *antifonale til ukens aftenbønner*, som var tilrettelagt for gregoriansk sang. I 1968 kom en sterkt utvidet utgave.¹⁸⁹ I 1988 og 1998 ble det gitt ut rene opptrykk av utgaven fra 1968 med tilleggene *Bønn for kristen enhet* og *Fredslitaniet*.¹⁹⁰ I tillegg til dette har også Den nordisk-katolske kirke utgitt *Antifonale til helgens tidebønner*(2015).

La oss alle be har tre deler: ukens tidebønner, kirkeåret og særlige helligdager. Kirkeårets variasjoner tar utgangspunkt i ukens tidebønner, med de største forandringene på søndagens tidebønner. I utgangspunktet er tjenestene i Sandviks system tenkt lest, jamfør den innledende delen av *La oss alle be*, men de kan også synges slik som antifonalboken fra 1949 er ett eksempel på.¹⁹¹ Tidebønssystemet består av fire daglige tjenester på hverdager/søndag: Laudes, Sext, Vesper og Completorium. I tillegg er det to tjenester som primært brukes på søndager: Matutin og Prim.¹⁹² (Prim kan også brukes på hverdager).

Psalmodien består av et fast utvalg psalmer fra psalteret som går over en uke.¹⁹³ Det kommer noen forandringer i utvalget i løpet av kirkeåret, som primært gjelder utvalget psalmer på søndager. Dette er fordi psalmodien på hverdagene følger «vanlig tid», dersom ikke en av

---

¹⁸⁷ Se vedlegg 8, Gudstjenesteboka av 1992 og Norsk bønnebok - Psalmodi

¹⁸⁸ Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke*, 309

¹⁸⁹ Sandvik, *la oss alle be*, 12

¹⁹⁰ Sandvik, *la oss alle be*, 4

¹⁹¹ Sandvik, *la oss alle be*, 12. & Sandvik, *Antifonale til ukens aftenbønner*.

¹⁹² Se vedlegg 9, *La oss alle be* - Struktur

¹⁹³ Se vedlegg 10, *La oss alle be* - Psalmodi

helligdagene faller på en hverdag. Psalmodien inneholder også de klassiske bibelske lovsangene og enkelte andre kantikler fra GT. Sandviks system bruker antifoner til både psalmene og til kantiklene.

Det er gjort et fast utvalg av *hymner* etter samme prinsipp som psalmodien med et utvalg over en uke.¹⁹⁴ I tillegg står det i boken at: «en tidebønn bør innledes og avsluttes med en salme fra menighetens salmebok. Dette skal alltid skje når den holdes i kirken».¹⁹⁵ Dette innebærer at det i tillegg til de hymnene som står oppført i *La oss alle be*, også kan brukes andre hymner.

Leksjonaret har på hverdager fire ulike alternativer for hva som skal leses.¹⁹⁶ Lesningene følger i hovedsak prinsippet om kontinuerlig lesning. Leksjonaralternativene brukes ut ifra hvor mange tjenester som fremføres og er primært tenkt lest på Laudes, Sext og Vesper. På søn- og helligdager følger tidebønnsystemet enten tekstrekkene til Dnk, eller de angitte tekstene for særskilte dager.¹⁹⁷ *Leksjonaret* for Prim og Completorium følger et litt annet mønster med faste utvalgte tekster. Til lesningene er det responsorier ved tjenestene Sext, Completorium, Matutin og Vigilie (Påske).¹⁹⁸ De ulike tjenestene har også ulike bibelvers som brukes som versikler.¹⁹⁹

Bønnene ved tjenestene Laudes, Sext, Vesper og Completorium følger den samme oppbygning med Kyrie, Fadervår, forbønn/litani og avsluttende bønn. Matutin og Prim har en litt annen oppbygning av bønnedelen.²⁰⁰

---

¹⁹⁴ Se vedlegg 11, *La oss alle be* - Hymnodi

¹⁹⁵ Sandvik, *la oss alle be*, 10

¹⁹⁶ Se vedlegg 12, *La oss alle be* - Leksjonar

¹⁹⁷ Sandvik, *la oss alle be*, 11

¹⁹⁸ Sandvik, *la oss alle be*, 41-42

¹⁹⁹ Se vedlegg 13, *La oss alle be* - Bibelvers

²⁰⁰ Se vedlegg 9, *La oss alle be* - Struktur

4.5 Tidebønn – La oss be

Tidebønn – la oss be ble utgitt i 2017 som bevegelsen Kirkelig Fornyelses siste bidrag før de selv la seg ned samme år.²⁰¹ *Tidebønn – la oss be* bygger i stor grad på *la oss alle be* med nesten identisk leksjonar og utvalg av psalmodien. En av forskjellene er at Bibelselskapets bibeloversettelse fra 2011 er brukt gjennomgående. En annen er at samtlige av tjenestene har fått melodier slik at tidebønnene kan synges i større.²⁰² Melodiene står både med kvadratnotasjon og moderne notasjon for de fasteleddene og med kvadratnotasjon for de utskiftbare leddene som varierer fra tidebønn til tidebønn.²⁰³ *Tidebønn – la oss be* er delt opp i *faste ledd, ukens tidebønner, tidebønner for kirkeåret* og har en egen del for hele leksjonaret.

Tidebønnssystemet består av fire daglige tjeneste: Laudes, Sext, Vesper og Completorium.²⁰⁴ I tillegg har systemet noen ekstra tjenester i påsken.

Psalmodien består av et fast utvalg psalmer fra psalteret som går over en uke, i stor grad likt med *La oss alle be*.²⁰⁵ I tidene i kirkeåret utenfor vanlig tid finner vi forandringer i psalmodien på søn- og helligdager. Psalmodien inneholder også de bibelske lovsangene og enkelte andre kantikler fra GT. Psalmodiens antifoner har i liten grad variasjon de ulike ukedagene i vanlig tid og det er ikke mye variasjon i de ulike tidene av kirkeåret.

Hymnodien er et fast ukentlig utvalg på ukedagene og på søn- og helligdager varierer det i ettersom hvor i kirkeåret en befinner seg.²⁰⁶ I tillegg kan det synges en hymne før og etter tjenesten begynner fra eksempelvis den norske salmebok(S13)²⁰⁷

Leksjonaret for dette tidebønnssystemet følger i utgangspunktet samme leksjonar som *La oss alle be*, men har noen justeringer i hvilke tekster som leses.²⁰⁸ Det er ikke oppsatt noe leksjonar for Completorium slik som i *La oss alle be*, med unntak av lesningen i sammenheng med syndsbejennelsen.

---

²⁰¹ Lindekleiv, «Tideverv for faste bønner»

²⁰² Kirkelig fornyelse, *Tidebønn*, 7

²⁰³ Kirkelig fornyelse, *Tidebønn*, 17-33, 34-52

²⁰⁴ Se vedlegg 15, *Tidebønn – la oss be - Struktur*

²⁰⁵ Se vedlegg 16, *Tidebønn – la oss be - Psalmodi*

²⁰⁶ Se vedlegg 17, *Tidebønn – la oss be - Hymnodi*

²⁰⁷ Kirkelig fornyelse, *Tidebønn*, 13

²⁰⁸ Se vedlegg 18, *Tidebønn – la oss be - Leksjonar*

Til lesningene er det responsorier ved tjenestene Sext og Completorium.²⁰⁹ De ulike tjenestene har også ulike bibelvers som brukes som versikler.²¹⁰

Bønnene ved alle de fire hovedtjenestene i dette systemet følger den samme oppbygning med Kyrie, Fadervår, forbønn/litani og avsluttende bønn.²¹¹

4.6 Tidebønner fra Nidaros

Tidebønner fra Nidaros er utgitt av Verbum forlag og springer ut av et arbeid som har eksistert i Nidaros domkirke siden 1970-tallet. Det eksisterer tre utgaver: Én med bare Laudes, én for Olsok og én for kirkeåret. Det er utgaven med tidebønner for kirkeåret jeg vil se på. Denne utgaven har tre tidebønner: Laudes, Vesper og Completorium.²¹² Laudes er oppdelt etter søndager i «vanlig tid», hverdager i «vanlig tid» og tilpasninger i advent, juletiden, fastetiden og påsketiden. Vespertjenesten er ikke oppdelt i hverdag og søndager, men har de samme tilpasninger for tidene i kirkeåret. Completorium følger samme oppsett uavhengig av kirkeåret. Det er gjennomgående brukt kvadratnotasjon på samtlige ledd.

Psalmodyen består av faste utvalgte psalmer til hver tid i kirkeåret (noen går igjen uavhengig av kirkeåret), de bibelske lovsangene og to andre kantikler fra GT.²¹³ Antifonene er i hovedsak faste uavhengig av kirkeåret.

Hymnodien består av et utvalg hymner og enkelte av hymnene går igjen på flere av tjenestene.²¹⁴

Det er ikke oppsatt noe hovedleksjonar for tjenestene, men det brukes bibelvers som versikler i samtlige av tjenestene. Laudes har variasjon, Vesper har fast ps. 141,2 og Completorium har fast ps. 17,8. I tillegg har Completoriet 1 Pet. 4,7-9 som fast lesning før syndsbejennelsen. Systemet har oppsatte responsorier som følger kirkeåret.²¹⁵

---

²⁰⁹ Se vedlegg 20, Tidebønn – la oss be – Responsorier

²¹⁰ Se vedlegg 19, Tidebønn – la oss be - Bibelvers

²¹¹ Se vedlegg 15, Tidebønn – la oss be - Struktur

²¹² Se vedlegg 21, Tidebønner fra Nidaros - Struktur

²¹³ Se vedlegg 22, Tidebønner fra Nidaros - Psalmodi

²¹⁴ Se vedlegg 23, Tidebønner fra Nidaros - Hymnodi

²¹⁵ Se vedlegg 24, Tidebønner fra Nidaros - Responsorium

Bønnene i tjenestene følger et fast mønster med Kyrie, Fadervår, litani (ikke Completorium) og avsluttende bønn.²¹⁶

4.7 Tidebønn – Daglige bønner fra Bibelen

Tidebønn – Daglige bønner fra Bibelen er en tidebønnebok utgitt av Efrem forlag, første gang i 2008. Andreutgaven fra 2013 inneholder bibeltekster fra bibel 2011.²¹⁷ Boken er laget etter mønster av Peter Halldorfs og Per Åkerlunds *Tidegård*. I sin egenpresentasjon fremstiller boken seg enklere enn *Norsk tidebønn: La oss alle be* og Den katolske kirkes *tidebønner*.²¹⁸

Tidebønn – daglige bønner fra Bibelen har fire daglige tjenester: Laudes, Sext, Vesper og Completorium.²¹⁹ *Tidebønn – daglige bønner fra Bibelen* går over en uke som gir et fast ukentlig utvalg av psalmer fra psalteret.²²⁰ De bibelske lovsangene brukes, men det er ingen andre kantikler. Det er lagt opp til at psalmene primært skal leses vekselvis (dersom man ikke er alene), til tross for at det i bokens omslag omtales som svært vanlig å synge de bibelske salmene og lovsangen.²²¹

Det er ikke gjort utvalg av metriske hymner.

Leksjonaret i dette tidebønnsystemet består av korte tekstlesninger som primært er hentet fra brevlitteraturen i NT.²²²

Efrem's system har flere enkle oppsett for bønnene i de ulike tjenestene, med vekt på stille/fri bønn. Det brukes også bibelvers som versikler/vekselbønner.²²³

---

²¹⁶ Se vedlegg 21, *Tidebønner fra Nidaros - Struktur*

²¹⁷ Efrem, *Tidebønn*, 2

²¹⁸ Efrem, *Tidebønn*, 6

²¹⁹ Se vedlegg 26, *Tidebønn – Daglige bønner fra bibelen - Struktur*

²²⁰ Se vedlegg 27, *Tidebønn – Daglige bønner fra bibelen - Psalmodi*

²²¹ Efrem, *Tidebønn*, omslag front.

²²² Se vedlegg 28, *Tidebønn – Daglige bønner fra bibelen - Leksjonar*

²²³ Se vedlegg 29, *Tidebønn – Daglige bønner fra bibelen – Bibelvers/Versikkel*

4.8 Tideböner under året

Tideböner under året er en tidebønnsbok utgitt av *Ekumeniska kommuniteten i Bjärka Säby* i 2014. Boken bygger på et lengre arbeid med tidebønner ved Bjärka Säby, og henter mye av sin inspirasjon fra det økumeniske klosteret *Monastero di Bose* som ligger i Italia. I tillegg til denne utgivelsen finnes det *Tideböner advent* og *Tideböner fastan*. Det er kommet ut en norsk oversettelse av *Tideböner under årets første uke* og det jobbes med å gi ut en norsk oversettelse med alle fire uker.

Tideböner under året er en tidebønnsbok for vanlig tid med fire daglige tjenester som går over fire uker. Den første av disse fire ukene har blitt oversatt til norsk og følger i hovedsak den svenske utgaven, med unntak av hymnodien.²²⁴ De fire daglige tjenestene i *Tideböner under året* er Laudes, Sext, Vesper og Completorium.²²⁵

Psalmodien består av en fireukers syklus gjennomsyning/-lesning av hele psalteret, bruk av de bibelske lovsangene og en fireukers syklus med kantikler fra GT og NT.²²⁶ Psalmodien består også av antifoner til samtlige av psalmene, lovsangene og kantiklene. Psalmodien kan enten leses vekselvis eller synges. Hymnodien består av et variert utvalg hymner fra ulike tradisjoner som varierer fra dag til dag. Ved Sext er det fire ulike hymner som brukes en uke hver, og det samme gjelder ved Completorium. Leksjonaret følger *Monastero di Bose* sin liste som har en 3-årssyklus på GT og en ettårig-syklus på NT.²²⁷ Lesningene er kontinuerlige lesninger. Det forsøkt å ta hensyn til to prinsipper: både gi en kontinuerlig lesning og ta hensyn til de ulike tidene i kirkeåret.²²⁸ Completorium har eget leksjonar som består av tre faste tekster som leses i løpet av uken fordelt på ukedagene før ransakelsen, og en fireukerssyklus av tekster som er fast månedlig utvalgt.

Bønnene i ved Laudes og Vesper har en oppbygning med innledning, litani, fri bønn, Fadervår og avsluttende bønn. Sext har bare avsluttende bønn og Completorium har en innledende bønnedel før psalmodien og en avslutningsbønn ved slutten av tjenesten.

---

²²⁴ Halldorf, *Tidebønner gjennom året I*,

²²⁵ Se vedlegg 30, *Tideböner under året - Struktur*

²²⁶ Se vedlegg 31, *Tideböner under året - Psalmodi*

²²⁷ Se vedlegg 32, *Tideböner under året - Leksjonar*

²²⁸ Bjärka Säby, *Tideböner under året*, 27

5 Analyse

I analysen har jeg valgt å forenkles de ulike systemenes navn. Forenklingen kan sees i benevnningen i tabellen nedenfor. Hovedfokuset for analysen vil være på tjenestene Laudes, Sext, Vesper og Completorium.

5.1 Struktur

5.1.1 Laudes (L) og Vesper (V)²²⁹

Engen kloster	G92/B13	B13 Enkel tjeneste	Sandvik /Kirkelig Fornyelse	Nidaros	Efrem	Bjärka Säby
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning	Innledning	Innledning	Innledning
Invitatorium (L søndag)/ Lyshymne + tekst (V lør/søn)						Invitatorium (L)
Hymne	Hymne	Hymne			Hymne	Hymne/ Lyshymne (V lørdag)
Bønn						
Psalmodi L: 3 ps V: 3 ps. hverdag – 2 ps. + kant. (lør/søn.)	Psalmodi L: 1 ps. V: 1-3 ps.		Psalmodi 3 Ps.	Psalmodi L: 2-4 Ps. + GT kant. V: 3 ps.	Psalmodi Laudes: 3-4 ps. Vesper: 3 ps.	Psalmodi L: 2-3 ps. + 1 GT kant. V: 1-3 ps. + NT-kant.
Lesning L: 2 tekster + Respons. V: 1 tekst	Lesning Svarhymne	Lesning	Lesning Respons.	Lesning Respons.	Lesning Stille bønn	Lesning L: 2 tekster + Respons. V: 1 tekst
	Evt. Credo (Ikke på V)					
	Preken					
			Hymne	Hymne		
			Versikkel	Versikkel	Versikkel	
					Hymne	

²²⁹ Jeg har valgt å sammenstille Laudes og Vesper fordi de i stor grad har samme struktur. I den grad det er forskjeller vil jeg kommentere dette i den strukturelle analysen.

Benedictus/ Magnificat	Benedictus/ Magnificat		Benedictus/ Magnificat	Benedictus/ Magnificat	Benedictus/ Magnificat	Benedictus/ Magnificat
Versikkel						
Bønner m. Fadervår	Bønn m. Fadervår	Bønn Fadervår	Bønner m. Fadervår	Bønner m. Fadervår	Bønn m. Fadervår (ikke Fadervår på V)	Bønner m. Fadervår (Ikke L søndag)
Evang. + respons (V lørdag)						
Kollekt- bønn			Kollekt- bønn (Ikke V)	Kollekt- bønn (Ikke V)		Slutnings- bønn
	Hymne					
Velsignelse	Velsign- else	Velsign- else	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse
	Postludium					

Grad av strukturell rikdom

En måte å analysere systemenes tjenester på er å kategorisere de etter grad av strukturell rikdom. Den strukturelle rikdommen kan forstås som ulike nivåer av «festlighet». *Manual on the Liturgy – Lutheran Book of Worship (LBoW)* bruker tre ulike nivåer: *Individuell-/hjemligbruk* (household), *forsamlingsbruk* (congregation) og *høytidsbruk* (festivals).²³⁰ Det er et skille mellom *individuell-/hjemligbruk* som er tenkt brukt i hjemmene eller for enkeltpersoner og de to andre nivåene som er tenkt brukt i menigheter. Det er likevel slik at alle disse tre nivåene er eksempler på offentlig liturgi, fordi det er enkelte faste utvalgte elementer som inngår uavhengig av nivå. Det laveste nivået har, til tross for sin intensjon i å være av mer privat karakter, preg av en forkortet offentlig liturgi. De to andre nivåene har utvidede offentlige elementer slik som symbolhandlinger, og en tydeligere utovervendt retning. I alle tre nivåene finnes det elementer av mer privat karakter.

²³⁰ Pfatteicher og Messerli, *Manual on the Liturgy*, 270-271

De ulike Laudes-/Vespertjenestene kan plasseres innenfor en *forsamlingsbruk/høytidsbruk*. Den enkle tjenesten i B13 faller innenfor kategorien *individuell-/hjemligbruk*. Den har i stor grad samme grunnstruktur som de andre Laudes, men har enkelte mangler. I oppsettet i *LBoW*²³¹ har det vært et poeng at noen kjerneelementer, slik som de bibelske lovsangene, skulle gå igjen uansett nivå, noe som den enkle tjenesten i B13 ikke har med. Den enkle tjenesten i B13 er et eksempel på en tjeneste som i stor grad kan kalles privat/individuell, som er i tråd med noe av intensjonen av ordningen ved at den stor i den norske salmeboks bønnetillegg.

Laudes-/Vespertjenestene i G92/B12 er de enkleste *forsamlingsbruks-tjenestene*. Til tross for at de har flere elementer som de andre systemene ikke har, så har de en minimal psalmodi, og ingen versikler utover innledningen. Efrems ligger i skjæringspunktet mellom *forsamlingsbruk* og *høytidsbruk*. Den har flere elementer som gjør at den er rikere enn G92/B13, ved blant annet bruk av versikkel, og den har en mer omfattende psalmodi. Systemene som faller under *høytidsbruk* har mange likheter, men kan skilles særlig på punkter. For det første har Engen kloster og Bjärka Säby invitorium (Engen kloster har dette bare på søndager, Bjärka Säby har dette alle dager) og de har to lesninger på Laudes, mens de to andre systemene har én lesning. Det andre som skiller disse fire er bruken av bibelske kantikler i psalmodien, hvor Bjärka Säby og Nidaros har størst fasthet i bruk.

Tjenestens grunnstruktur/*ordo*

Det som særlig er et skille når det gjelder tjenestens grunnstruktur/*ordo* er plassering av hymnen i starten av tjenestene. Den første varianten er plassering av hymnen før psalmodien og lesningen(e). Dette er en praksis som finnes i alle systemene med unntak av Sandvik/Kirkelig fornyelse, Nidaros og Efrem. Plasseringen av hymnen helt i starten av ble også gjeldende praksis i den romersk-katolske kirke etter Vatikan II. Den plassering som hymnen har i Sandvik/Kirkelig fornyelse og Nidaros er den samme plassering som hymnen hadde i det romerske breviaret før Vatikan II og i Den lutherske kirkeordinansen av 1537. I Efrem er det gjort en kombinasjon av disse to plasseringene og G92/B13 har på sin slutningshymne en tredje plassering etter bønnedelen.

---

²³¹ Ibid, 270-271

Et annet avvik i plassering er versikkelen. Flertallet av systemene med versikkel har plassert denne før den bibelske lovsangen, en plassering de deler med det romerske breviaret før Vatikan II for Vesper. Plasseringen av versikkelen før lovsangen har en sammenheng med at det under versikkelen ble ofret med røkelse.²³² Engen klostres plassering av Versikkelen etter lovsangen, gjenfinner vi i blant annet i den Lutherske Preussiske Vespertjenesten fra 1526.²³³ Den ulike plasseringen av versikkelen reiser spørsmål om versikkelen innleder lovsangen, er en respons på lovsangen eller om den innleder bønnedelen.

Særegne elementer

I G92/B13 har flere signifikant forskjeller fra de andre.

Dette er bruken av Credo i etterkant av lesningen og at det er lagt opp til preken/tekstmeditasjon. Det er en mulighet for tekstmeditasjon i Completoret i G92/B13. Prekenens sentrale plass i tidebønnene kommer av at tidebønnene i G92/B13 kommer av påvirkningen fra reformasjonens prekentjenester. Det er også spor av dette hos Sandvik i beskrivelsen av tidebønnene under kapittelet «Salmesang og tale», hvor det åpnes opp for en tale eller preken.²³⁴ I tillegg er det enkeltelementer i de ulike systemene slik som bruken av lyshymne, lesning av evangelium på vesper lørdag, *invitatorium* og innledende bønn som jeg vil komme tilbake til i de neste delkapitlene.

5.1.2 Sext

Engen kloster	Sandvik /Kirkelig Fornyelse	Efrem	Bjärka Säby
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning
Hymne	Hymne	Hymne	Hymne
Bønn			
Psalmodi: (2 ps)	Psalmodi (1 ps)	Psalmodi(1 ps)	Psalmodi (2-3 ps)
Lesning Responsorium	Lesning Responsorium	Lesning Stille bønn	Lesning Responsorium
	Versikkel	Versikkel	
Bønner	Bønner m. Fader vår	Bønn	Slutningsbønn
Bønn			

²³² Woolfenden, *Daily Liturgical Prayer*, 210

²³³ Senn, *Christian Liturgy*, 339

²³⁴ Sandvik, *la oss alle be*, 10

Saligprisningene			
Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Avslutning

Grad av strukturell rikdom

Sext er i sin karakter mindre kompleks fordi den tilhører «de små tjenestene». Det er fire av systemene som har denne tjenesten, og den kan sees på som en forenkling av de små tjenestene til én tjeneste. Dersom vi bruker de samme nivådelte kategoriene kan vi skille mellom Efrem som blir en type tjeneste for *Individuell-/hjemligbruk*, fordi den har en kort psalmodi og mangler responsorium etter lesningen. Sandvik/Kirkelig fornyelse og Bjärka Säby er til *forsamlingsbruk* med sine responsorier, men det er visse forskjeller innad i denne kategorien også.

Den mest utbygde varianten er Engens som kan karakteriseres som *høytidsbruk*. Dette handler både om bruken av ekstra bønner som hentes fra Reuilly-kommunitetens regel og den særegne bruken av saligprisningene som bibelsk lovsang som ikke finnes ellers i materialet. Dette kan henge sammen med at dette leddet som tidligere nevnt ikke er hentet fra en av de små tjenestene, men fra den ortodokse ”Typika”, som ikke er en vanlig Time (3-6-9). Det er i relativt liten grad forskjell på grunnstrukturen i disse fire, utover disse forskjellene.

5.1.3 Completorium

Engen kloster	G92/B13	Sandvik /Kirkelig Fornyelse	Nidaros	Efrem	Bjärka Säby
Innlending I	Innledning	Hilsen		Innledning	Innledning
Hymne	Hymne				
Velsignelse over natten		Bønn om velsignelse	Bønn om velsignelse		
Lesning		Lesning	Lesning	Lesning	Lesning
				Herrens bønn	
Synds- bekjennelse	Synds- bekjennelse	Synds- bekjennelse	Synds- bekjennelse	Ransakelse Synds- bekjennelse	Ransakelse Kyrie
				Hymne	Hymne
Innledning II		Innledning	Innledning	Versikkel	
Psalmodi (3 ps.)	Psalmodi (1 ps.)	Psalmodi (2 ps.)	Psalmodi (3 ps.)	Psalmodi (2 ps.)	Psalmodi (1-2 ps.)

hverdag/1 ps. på søn.)					
Lesning Overgivelse	Lesning	Lesning Overgivelse	Lesning Overgivelse	Stille bønn Overgivelse	Lesning Overgivelse
	Tekst- meditasjon				
		Hymne	Hymne		
Versikkel		Versikkel	Versikkel		
Nunc Dimittis	Nunc Dimittis	Nunc Dimittis	Nunc Dimittis	Nunc Dimittis	Nunc Dimittis
Bønn	Bønn Fader vår Overgivelse	Bønner m. Fader vår	Bønner m. Fader vår	Bønn Versikkel	Slutningsbønn
Velsignelse	Velsignelse	Avslutning	Avslutning	Velsignelse	Avslutning
	Postludium				

Grad av strukturell rikdom

Kompleksiteten i Completorium skiller seg fra de tre andre tjenestene. Dette handler i stor grad om den forberedende delen før psalmodien, som har en form for syndsbe kjennelse, lesning og bønn. I hovedsak har samtlige Completorium de samme elementene, men noe ulik plassering. G92/B13 har kanskje den tjenesten som mest kan plasseres i en *Individuell-/hjemlig bruk*, men muligheten for tekstmeditasjon, gjør at den tenderer til å tilhøre gruppen *forsamlingsbruk*. Til denne gruppen hører Bjärka Säby og Efrem som har en litt mer kompleks struktur enn G92/B13. De resterende tre systemene ligger mer opp mot *høytidsbruk* ved at de har noen flere elementer. Det er likevel et spørsmål om Completoriets særegne karakter gjør at den i liten grad passer inn i kategorien *høytidsbruk*.

Tjenestens ordo

Det som særlig skiller de ulike systemenes ordo i Completorium er hymnen og overgivelsen. På samme måte som hymnen har ulik plassering ved Laudes og Vesper, opptrer hymnen med tre ulike plasseringer i disse tjenestene, enten helt i starten, etter syndsbe kjennelsesdelen eller etter lesningen. Dette viser at innføringen av hymnen som kom ved den benediktinske tidebønnen har ført til ulike løsninger, avhengig av hvilken tradisjon systemet står i. Et av systemene G92/B13 har også en avvikende plassering av overgivelsen, som gjør at den blir mer som en avslutning av tjenesten, enn et responsorium i etterkant av lesningen.

5.2 Psalmodi

5.2.1 Utvalg av psalteret

Innenfor liturgifeltet har det vært vanlig å skille mellom to ulike typer psalmodi: Fast/utvalgt psalmodi (katedral-psalmodi) og variabel/kontinuerlig psalmodi (monastisk-psalmodi).²³⁵

Engen klostres psalmodi har en psalterdistribusjon som er en kombinasjon av disse to psalmoditypene. Dette er det vi kan kalle *fast variasjon/månedlig utvalg*, som betyr at hele psalteret blir sunget i løpet av en gitt tidsperiode, men psalmene synges ikke i rekkefølgen de står i psalteret. Et annet kjennetegn er at det ikke er faste psalmer til hver av tjenestene, men hver psalme i psalteret brukes en dag i løpet av tidsperioden. Psalmodien til *Tideböner under året* fra Bjärka Säby har den samme fordelingen av psalmene, men ulik plassering av psalmene. Hvilke psalmer som brukes når i begge systemene varierer i løpet av kirkeåret. Den angitte tidsperioden er fire uker som også er praksis i Reuilly-fellesskapet, «Eglise et liturgie», Taizé 1961 og den romersk katolske kirke etter Vatikan II.

Sandvik og Kirkelig fornyelse kan klassifiseres som *ukentlig utvalg med fast utvalg i kirkeåret*. Disse systemene har en ukentlig syklus som gjør at i løpet av en uke i vanlig tid vil man ha vært igjennom henholdsvis 50 psalmer (Sandvik) og 59 psalmer (Kirkelig fornyelse). I tillegg har søn- og helligdager i kirkeåret fast utvalg. Et liknende system er å finne i Efrem, som har et *ukentlig utvalg* med bruk av 54 psalmer.

Nidaros har *fast utvalg med variasjon i kirkeåret*, som gir en bruk av 16 psalmer. Det er forskjeller mellom hverdager og søndager og forskjeller mellom advent/faste og festtidene påske/jul. G92/B13 har *fast utvalg* hvor de samme psalmene går igjen i tjenestene hver dag.

Oppsummert faller samtlige av systemene innenfor en type katedral-psalmodi med fast utvalgt psalmodi enten for hver dag, en uke eller en måned. Det er ingen av systemene som har en kontinuerlig psalmodi, selv om noen av systemene bruker hele psalteret.

---

²³⁵ Frøyshov, «Engen klostres tidebønn», 7

5.2.2 Fordeling av psalmer/Kantikler

Det er vanskelig å gjøre en god komparasjon når det kommer til hvilke psalmer som er i bruk i de ulike systemene på hvilke tidspunkt. Dette handler i stor grad om at de ulike måtene å fordele psalmene i psalteret på, ikke umiddelbart gjør komparasjonen mulig. Likevel er det noen tendenser i materialet.

Et utgangspunkt kan være å starte det enkleste systemet G92/B13. Psalmene som kan brukes ved Laudes er ps. 95, 67 og 100. Ps. 95 brukes som Engens *invitatorium* fast til søndagens Laudes. I Sandviks system brukes psalme 95 i Matutin og i Bjärka Säby brukes den som fast psalme til Laudes onsdager og fredager. De andre systemene bruker ikke ps. 95 i Laudes. I den latinske tradisjonen brukes ps. 95 i Matutin slik som Sandviks system.²³⁶ Bruken av ps. 95 på Laudes kan være en rest av den sammenslåtte morgentjenesten.

Ps. 67 brukes i alle systemene med unntak av Bjärka Säby, henholdsvis hverdager (Nidaros), lørdager (Sandvik og Kirkelig fornyelse) og tirsdag i tredje uke (Engen). Det samme gjelder for ps. 100. I den latinske tradisjonen har ps. 63 vært viktig i Laudes. Denne brukes minst én gang i alle systemene unntatt G92/B13 og Efrem.

Laudatepsalmene 148-150²³⁷ brukes én gang i løpet av perioden, på ulik dag av Bjärka Säby; én per tjeneste på søndager Engen kloster (ps. 150 brukes to ganger) og fast på søndager av Efrem. Sandvik har ps. 148 en gang i løpet av uka. Ps. 150 brukes fast på søndager av Nidaros. Psalme 5 går igjen mandag første uke i Bjärka Säby, Engen, Sandvik og Kirkelig fornyelse.

I Sext brukes ps. 119. I systemene med *ukentlig utvalg* brukes bare deler av ps. 119, mens systemene med *fast variasjon* fordeles den over fire uker, slik at hele psalmen synges/leses. Dette er en bruk som likner på den romerske og benediktinske psalter-distribusjonen hvor ps. 119 ble fordelt utover fire små tjenester: Prime, Ters, Sext og Non.²³⁸ Det kan derfor virke som at måten å fordele denne psalmen på er videreført, men fordelt på færre tjenester.

---

²³⁶ Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 119

²³⁷ Laudate-psalmene 148-150 har gitt tjenesten navnet Laudes, som er en flertallsform for *laus* som betyr lovsang. Holter, *Kom, tilbe med fryd*, 119

²³⁸ Taft, *The Liturgy of the hours*, 136-137

I Vesper har samtlige av systemene bruk av ps. 130. Ps. 141 brukes også i de fleste av systemene i form av bibelvers/versikkel. Historisk har ps. 141 hatt en sentral plass både fordi den har referanse til kvelden med formuleringen «La min bønn være røkelse for deg, mine løftede hender et kveldsoffer.»²³⁹ og fordi den omhandler *ofring* som knytter den sammen med kveldsofferet i tempelet.²⁴⁰ I Engens tidebønn brukes deler av den (ps. 141,2) alle dager unntatt fredag og lørdag. Den samme versikkelen brukes fast i Sandvik, Kirkelig fornyelse og Nidaros, og brukes en dag i Efrem. Dette gjør at deler av ps. 141 indirekte blir en fast del av psalmodien, og kan sies å være et forsøk på å gjøre tjenesten mer katedral/offentlig, ved at det gjøres et fast utvalg.

En likende konklusjon trekker Robert Taft i sin analyse av Vespertjenesten i *LBoW*, hvor hele ps. 141 blir brukt uavhengig av kompleksitets nivå.²⁴¹ Vers to i psalmen brukes i *LBoW* som et antifon, og det kan derfor virke som om bruken av versikkelen egentlig er en rest av en mer fullstendig bruk av psalmen. En slik antagelse passer med at den samme versikkelen ble brukt i den romerske/benediktinske Vespertjenesten. Den kalles *Dirigatur* og er ifølge Gabrielle Winkler en av de fundamentale delene av den Romerske katedralvesperen som har overlevd.²⁴²

Versikkelen som Engen kloster bruker på lørdag «L: La min aftenbønn stige opp til deg, A: og din miskunn komme ned over oss», kan se ut til å være en rest av bønningen som følger ps. 141 i *LBoW*.²⁴³ Går vi tilbake til den romerske tidebønningen gjenfinner vi denne versikkelen som *Vespertina*, som ble fast brukt på lørdager, akkurat slik som i Engens tidebønn.²⁴⁴

---

²³⁹ Bibelen, Sal. 141,2

²⁴⁰ Frøyshov, « The formation of a fivefold cursus of daily prayer », 140-141

²⁴¹ Taft, *The Liturgy of the hours*, 321

²⁴² Winkler, «Über die Kathedralvesper», 97-101

²⁴³ «L: Let the incense of our repentant prayer ascend before you, O Lord, and let your loving kindness descend upon us, that with purified minds we may sing your praises with the Church on earth and the whole heavenly host, and may glorify you forever and ever. C: Amen». Inter-Lutheran Commission on Worship, *Lutheran Book of Worship*, 62

²⁴⁴ Woolfenden, *Daily Liturgical Prayer*, 210

I den romerske tidebønnen på 400- og 500-tallet, i den benediktinske tidebønnen og i vestlig middelalder utgjorde psalmodien i Completorium ps. 4, 91 og 134.²⁴⁵ En liknende psalmodi er videreført i mitt materiale. Ps. 91 brukes i samtlige av systemene. Ps. 134 brukes i Engen, Sandvik, Kirkelig fornyelse, Nidaros og Efrem. Ps. 4 brukes i Engen kloster (enkelte dager), Nidaros (fast), Efrem (onsdag og et vers som fast Versikkel) og Bjärka Säby (lørdager tre av ukene).

Felles for samtlige av systemene, er bruken av de tre bibelske lovsangene Benedictus, Magnificat og Nunc Dimittis i sine respektive tjenester. Dette deler de med tidebønner i vestkirkelige tradisjon. Bruk av andre bibelske kantikler varierer i stor grad i fra ingen (Efrem); mulighet for en (G92/B13 kan bruke NT-kantikkel på Vesper); enkelte dager (Sandvik og Kirkelig fornyelse); enkelte tjenester og i kirkeåret (Engen); fast på Laudes (Nidaros) og fast på to av tjenestene (Bjärka Säby). I tillegg bruker Engen kloster saligprisningene fast i Sext, noe de har hentet fra Reuilly-kommuniteten. Den samme praksis ble også gjort i Taizé 1963.²⁴⁶ Dette er som tidligere nevnt sannsynligvis et lån fra den ortodokse *Typika*. Den omfattende kantikkelbruken i Bjärka Säbys system har en liknende variasjon som den latinske tradisjonen etter Vatikan II. Engens kantikkelbruk er ikke like fullt utbygget slik som Bjärka Säby fordi hovedprioriteten har ligget på tonesetting av psalmene.

Fordelingen av de ulike psalmene/kantiklene understreker ytterligere psalmodiens offentlige karakter og viser at det er den tematiske plasseringen av flere av psalmene følger den tradisjonelle plasseringen i vestkirken.

5.2.3 Antifonbruk

Efrem's tidebønn og G92/B13 har *ingen antifonbruk*. Dette gjør at bruk av antifoner ikke inngår i den minste felles basis for psalmodien i denne analysen, men er en viktig bestanddel for å sammenlikne de systemene som har antifoner.

---

²⁴⁵ Hodnebo, *Kulturhistorisk leksikon 2*, 583-584

²⁴⁶ Taizé, *The Taizé Office*, 433

De ulike antifonene kan kategoriseres ut ifra om de er *bibelske tekster*, eller om de er *kirkelige tekster*. Innenfor kategorien *bibelske tekster* kan vi skille mellom antifoner som er *verbatim* (hentet direkte fra teksten antifonet står til) og *forskjellig* (hentet fra en annen bibelsk tekst). En *forskjellig* antifonbruk kan være å bruke en NT-tekst som antifon til en psalme slik at den kan få en *kristologisk tolkning* forstått som at psalmen kan tolkes som en Kristusprofeti,²⁴⁷ eller det kan være å bruke en GT-tekst som antifon til en NT-kantikkell osv. En annen måte å kategorisere antifonbruken på er å se om det er en *fast antifonbruk* eller om det er en *variabel antifonbruk* i de forskjellige tjenestene.

Antifoner til bibelske kantikler/psalmer

	Engen kloster	Sandvik	Kirkelig Fornyelse	Nidaros	Bjärka Säby
Benedictus	Variabel bibelsk verbatim	Variabel bibelsk/kirkelig forskjellig	Fast kirkelig	Fast kirkelig	Variabel bibelsk forskjellig
Magnificat	Variabel bibelsk verbatim	Variabel bibelsk/kirkelig forskjellig	Fast bibelsk verbatim	Fast bibelsk verbatim	Variabel bibelsk forskjellig
Nunc Dimittis	Fast kirkelig	Fast kirkelig	Fast kirkelig	Fast kirkelig	Fast kirkelig
GT-kant.		Fast bibelsk forskjellig/ verbatim	Fast bibelsk forskjellig/ verbatim	Fast bibelsk forskjellig/ verbatim	Fast bibelsk forskjellig
NT-kant.	Fast bibelsk verbatim/ forskjellig				Fast bibelsk forskjellig
Saligprisningene	Variabel bibelsk forskjellig				
Psalmer	Fast bibelsk verbatim/ forskjellig	I stor grad fast bibelsk verbatim	I stor grad fast bibelsk verbatim	Fast bibelsk verbatim	Fast bibelsk forskjellig - Kristologisk

²⁴⁷ Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka Säby, *Tideböner under året*, 26

Psalmene i psalteret har i hovedsak faste antifoner som enten er verbatim eller forskjellig. Det er noe variasjon i kirkeåret, dette gjelder særlig Engen. Antifonene til psalmene i Bjärka Säbys system er i hovedsak NT-tekster, som er ment for å tolke psalmen som en Kristusprofeti, noe som ikke er like fremtredende i de andre systemene.

Lovsangen Nunc Dimittis har i samtlige av systemene den samme faste kirkelige teksten, som er en liturgisk tekst fra middelalderen og som også brukes i den latinske tradisjonen. De to andre bibelske lovsangene har primært antifoner som er bibelske. Det er et skille mellom Kirkelig fornyelse/Nidaros *faste antifonbruk* og de tre andre systemene som har *variabel antifonbruk*. I Engens antifonbruk varierer antifonene for hver ukedag (syv for hver lovsang). I tillegg til dette er det i fastetiden felles antifon for både Benedictus og Magnificat som varierer hver ukedag og eget antifon for hver søndag i fastetiden. I adventstiden er det et nytt antifon for hver dag, som er felles for både Benedictus og Magnificat. Saligprisningenes antifon i Engens tidebønn varierer mellom Luk. 23,42 og ps. 84,3.

Kirkelig fornyelses har en utvidelse i påsketiden til Benedictus sitt antifon med Halleluja. I Bjärka Säby antifonbruk er variasjonen på Benedictus og Magnificat at det er ulikt antifon hver dag, men er likt i uke 1 og 3, og uke 2 og 4. I tillegg har de bibelske kantiklene i Bjärka Säby i stor grad GT-antifon til NT-kantiklene og NT-antifon til GT-kantiklene.

5.2.4 Framføringsmåte

I den vestlige tradisjonen har den *alternerende fremføringen* hatt stor utbredelse, noe som mitt materiale i hovedsak følger. Unntakene finner vi blant annet i Engen klostres tidebønn som har noen deler av psalmodien som fremføres som *responsorial*, dette gjelder blant annet ps. 95 som brukes som *invitatorium* på søndagens Laudes. Dette gjelder også *Tidebønner fra Nidaros* som på ps. 96 og ps. 150 både har en mulighet for *alternerende fremføring* og *responsorial fremføring*.

Det er også et skille i hvordan den *alternerende fremføringen* gjøres. I Engen klostres tidebønn og G92/B13 består gruppe én av bare en forsanger/prest, og gruppe to er menigheten. En slik gruppeoppdeling er typisk for *responsorial fremføring*. Dette krever at noen har fått ansvar på vegne av de andre som er typisk for den offentlige liturgien. I de andre systemene kan enten menigheten deles i to likeverdige grupper, eller versene er ikke

oppdelt. Det siste er et eksempel på en praksis som kan legge til rette for en mer individuell bruk, forstått som privat devosjon, fordi det ikke trengs noen til å lede lesningen/syngingen.

Et likhetstrekk i samtlige systemer er bruken av *Gloria Patri* i etterkant av psalmen/kantikkelen. Et skille mellom de ulike systemene i framføringsmåte handler om hvorvidt tjenestene skal synges eller leses. Tradisjonelt har tidebønnene blitt sunget og de fleste systemene skriver seg inn i denne tradisjonen. De systemene som primært legger opp til at tjenestene skal leses er Efrem, G92/B13 (I retningslinjene i G92 åpnes det opp for at psalmodien kan synges, men det foreligger ikke noter eller konkrete omkved/antifoner)²⁴⁸ og Sandvik (Har antifonale til ukens Completorium og helgens tjenester).

5.3 Hymnodi

Felles for alle systemene er bruk av metriske hymner eller sanger som enten leses eller synges. To av systemene, Efrem og G92/B13, har *ikke definert* hvilke hymner som skal brukes. De resterende systemene har *fast variert hymnodi* med enten *månedlig utvalg* (Engen kloster og Bjärka Säby), *ukentlig utvalg med kirkeårs variasjoner* (Kirkelig fornyelse og Sandvik) eller *kirkeårs utvalg* (Nidaros).

Materialet viser at utvalget hymner i hovedsak består av fem ulike tematiske kategorier. Hymner som *står til dagens/kirkeårets preg* brukes på søndagens Laudes i alle systemene, med unntak av Nidaros i allmenn/advents tid. På fredager i systemene med enten *månedlig* eller *ukentlig utvalg* har minst én av hymnene langfredagstematikk. Det brukes også hymner som *står til tjenestens karakter*. Ved Completorium har alle fem systemene hymner med kvelds-/natt-tematikk. Et fellestrekk i samtlige av de norske systemene er bruken av NoS nr. 799 «Før dagens siste ljøs dør ut» en latinsk tekst fra 500-tallet. I Nidaros er den fast og i Sandvik, Kirkelig fornyelse og Engen kloster brukes den én gang per uke.

Hymnene til Laudes i disse fire systemene følger i hovedsak samme prinsipp om å *stå til tjenestens karakter*. Unntakene er enten at hymnene *står til dagens/kirkeårets preg* eller er en lovprisning/tilbedelse av *Faderen* eller *treenigheten*. I Nidaros har Laudes og Vesper i allmenn tid hymner som *står til tjenestens karakter* og i advent tilbedelse av *Faderen/treenigheten*. Vesper i de fire andre systemene har hymner med *tilbedelse av*

---

²⁴⁸ Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke*, 309

Faderen/treenigheten igjen. Det er et særlig fokus på treenigheten i hymnene til Vesper hos Sandvik, Kirkelig fornyelse og Bjärka Säby. Dette er ikke like synlig i Engens hymnodi. *Den hellige ånd* hymner brukes ved Sext i Engens, Sandviks og til en viss grad Bjärka Säbys hymnodi (Bjärka Säby har denne tematikken i uke 1 og 2, mens de to resterende ukene er det *treenigheten*.) I Kirkelig fornyelses hymnodi er denne tematikken bare å finne enkelte dager ved Sext. Den siste tematiske kategorien er hymner med *Jesusfokus*. Dette finner vi særlig i Bjärka Säby på lørdagens Laudes og i Sandviks og Kirkelig fornyelses hymnodier til Sext.

Et viktig særtrekk ved både Engen klostres og Bjärka Säbys hymnodier er bruken av lyshymner. I begge hymnodiene brukes det en lyshymne på lørdagens Vesper, og i tillegg har Engen kloster en lyshymne på søndagens Vesper. Bruken av lyshymne til Vesper er en offentlig/katedral markør fordi bruk av lyshymne i Vesper var en fremtredende praksis i katedraltidebønnen.²⁴⁹ Engens hymnodi har *Te Deum* på Laudes (søndag), som i vestlig tradisjon har vært knyttet til Matutinen (Lesningsgudstjenesten). En slik plassering brukes i Sandviks Matutin.

Det er et skille mellom de norske tidebønnene og Bjärka Säby. Sistnevnte har en hymnodi som baserer seg på hymner både fra den *Svenska psalmboken* og den katolske sangboken *Cecilia*. De norske systemene har til dels hymner fra Norsk Salmebok 1986 (NoS)/Norsk Salmebok 2013 (S13) og fra diverse andre kilder, deriblant katolske og ortodokse hymner. I tillegg til dette har Engens hymnodi elementer av egenskrevne hymner som ikke er å finne i de andre systemene.

Systemene uten fastsatt hymnodi har en mer privat karakter, mens de andre systemenes utvalg peker på en mer offentlig karakter. Dette illustreres ytterligere i utvalget som er gjort, fordi det er i stor grad knyttet opp mot tjenestens karakter.

---

²⁴⁹ Taft, *The Liturgy of the hours*, 212

5.4 Leksjonar

5.4.1 *Lectio contiuna* eller *lectio selecta*

Leksjonaret kan følge to ulike måter å lese på: *lectio continua* (Kontinuerlig lesning) og *lectio selecta* (Selektiv lesning). Den kontinuerlige lesningen har en privat karakter, mens den selektive har en offentlig karakter.

Engen klostres tidebønn følger i stor grad en revidert utgave av Taizé-leksjonaret. Prinsippet som ligger til grunn er *lectio contiuna*. En liknende syklus finner vi i Bjärka Säby sitt system, som har hentet sitt leksjonar fra Bose-kommuniteten. Dette er en videreføring av den tidlige lutherske praksis. Et skille mellom Engen kloster og Bjärka Säby er hva slags tekst som leses på Completoriet. I Engens tidebønn leses fast 1. Pet 5,8-9 før syndsbejennelsen og det romerske *capitulum* (Jer. 14,9) etter psalmodien. Begge disse tekstene brukes i Bjärka Säby Completoriumstjeneste, men ikke som faste tekster.²⁵⁰ På dette punktet har både Engen klostres tidebønn og Bjärka Säby et element av *lectio selecta*.

En liknende praksis finner vi Kirkelig fornyelse og Sandviks tidebønner. På Completorium har de også *lectio selecta*, og vi gjenfinner 1. Pet 5,8-9 som brukes mandag og tirsdag, samt at det i Sandviks system også brukes Jer. 14,9 på søndager. Disse to systemene har også 1. Tess 5,5-6 og 1. Pet. 4,7-8 som lesninger noen av dagene, noe som også er i bruk i Bjärka Säby, men på litt ulike dager. Sandvik og Kirkelig fornyelses systemer følger *lectio contiuna* ved de tre andre tjenestene utenom Completoriet.

Efrens tidebønn følger prinsippet om *lectio selecta* og har i hovedsak korte utdrag fra brevttekstene i NT og enkelte GT-tekster. Også i Efrens leksjonar finner vi 1. Pet. 5,8-9a ved Completoriet en av dagene (tirsdag).

Tidebønner fra Nidaros og G92/B13 har ikke noe foreslått leksjonar. I veiledningen i *Tidebønner fra Nidaros* omtales det at kirkeåret preger tekster, noe som kan tyde på at det er tenkt at man skal følge kirkeårets tekster i Dnk.²⁵¹ Den samme slutningen kan trekkes om leksjonaret til G92/B13. Dersom vi leser retningslinjene i G92 anbefales det at man på søn-

---

²⁵⁰ 1. Pet 5,8-9 brukes torsdag og fredag alle fire uker, Jer. 14,9 brukes fredag uke 1. Se vedlegg 32, Bjärka Säby – Leksjonar.

²⁵¹ Abildsnes og Bergheim, *Tidebønner fra Nidaros*, 164-165

og helligdager bruker en av tekstene for dagen. På hverdager (unntatt lørdag) kan en av tekstene fra forrige søndag brukes, eventuelt én tekst fra en bibelleseplan. På lørdager leses en av tekstene til kommende søndag.²⁵² En liknende veiledning er ikke å finne i B13. Prinsippet om å følge kirkeårets tekster legger til rette for en *lectio selecta*, fordi det ikke er en kontinuerlig lesning, men tekster som er valgt ut basert på hvor i kirkeåret man befinner seg.

Oppsummert kan vi skille mellom systemene som har oppsatt leksjonar slik som Efrems sin *lectio selecta* og de fire andre systemene som følger *lectio contiuna*. Vi ser også at flere av systemene har videreført bruken av 1 Tess 4,4f el. 1 Pet 5,8f i Completoret fra latinsk middelalder.²⁵³

Et annet aspekt i leksjonaret er hva som leses når. I systemene som har *lectio contiuna* er det store likheter. Laudes har et skille ved at Engen kloster og Bjärka Säby leser evangeliet, i tillegg til GT. I Vesper skilles det mellom Engen kloster og Bjärka Säby som har lesning fra en epistel, mens de to andre har et stykke fra NT, som også åpner for lesning av et av evangeliene.

Et viktig skille er at Engens leksjonar legger opp til å lese et utdrag om «oppstandelsens glade budskap» fra et av evangeliene på lørdagens Vesper. Dette har ikke de andre systemene med unntak av Bjärka Säby, men i det systemet leses en oppstandelsesfortelling i søndagens Laudes. Engen klostres praksis nesten identisk plassering med den oldkirkelige daglige tjenesten «oppstandelsestjenesten» som ble brukt i Jerusalem mellom Nokturn og Orthros (morgentjenesten).²⁵⁴ Et annet likhetstrekk mellom Engen kloster og Jerusalem er bruken av en hymne som respons til evangeliet.²⁵⁵ Bjärka Säbys praksis med å alternere mellom de fire evangeliene er den samme praksis som var i den tidlige hagiopolitiske og armenske tradisjonen.²⁵⁶

---

²⁵² Den norske kirke, *Gudstjenestebok for Den norske kirke*, 309

²⁵³ Hodnebø, *Kulturhistorisk leksikon 2*, 583-584

²⁵⁴ Frøyshov, «The resurrection office of the first millennium», 109

²⁵⁵ Ibid, 123

²⁵⁶ Ibid, 111

Oversikt over det oppsatte leksjonaret:

Tid/System:	Engen	Bjärka Säby	Sandvik	Kirkelig fornyelse	Efrem
Laudes	GT Evangelium	GT Evangelium	Lengre stykke fra GT		Variasjon: I hovedsak episteltekst + enkelte GT-tekster
Sext	Evangelium (utdrag)	Evangelium (Utdrag) + kirkelig tekst	NT		
Vesper	Epistel (Epistel og evangelium på lørdager)	Epistel	Lengre stykke fra NT		
Completorium	Jer 14,9	Variasjon: Episteltekster el. Jer 14,9	Variasjon: GT	Ikke definert.	

5.4.2 Responsorier

I analysen av hva slags responsorier som brukes kan vi skille mellom *fast* og *variabel bruk*. Det er også varierende i hvilken grad de ulike systemene har responsorier. I Efrem er det ingen responsorier i sammenheng med lesningene, men det er en versikkel etter den stille bønnen som kommer etter lesningen. Dette kan indikere at versikkelen fungerer som en type responsorium. Det neste nivået er i G92/B13 som har mulighet for en svarhymne. Sandvik og Kirkelig fornyelses har *fast bruk* av responsorier for hver dag i en uke på Sext. På Completorium brukes ps. 31,6 fast uavhengig av dag. Responsoriene er hentet fra bibelske tekster og er nesten identiske. En liknende praksis finnes i *Tidebønner fra Nidaros* som har *fast bruk* knyttet til kirkeårets tider på Laudis og Vesper. På Completorium er det ps. 31,6 uavhengig av periode.

I Engens klostertidebønn i vanlig tid finner vi også *fast bruk*. Laudis har ett responsorium for hver dag til GT-lesningen og felles Halleluja til Evangeliet. Til Sext brukes tre ulike Halleluja avhengig av hvilket skjema som brukes. På Vesper er det ikke noe responsorium utenom lørdag som har en hymne som varierer ut ifra hvilken uke det er. Engen klostertidebønn

tidebønn skiller seg fra de andre systemene ved at flere av responsoriene er ulike Hallelujamelodier, noe som ikke finnes i de andre systemene.

Den mest avanserte responsoriebruken er i Bjärka Säbys tidebønn som ruller mellom to sett med responsorier i henholdsvis uke 1 og 3 og uke 2 og 4, med unntak av mandag i uke 4 som følger uke 1 og 3. Dette gjør at Bjärka Säby har en form for *variabel bruk*. Bjärka Säby har også responsorier hentet fra den ortodokse tradisjon, noe som skiller den fra de andre. Bruken av responsoriet *In manus tuas Domine*, «I dine hender Herre» ved Completorium som flere av systemene deler er en videreføring fra den latinske middelalderen.²⁵⁷

5.4.3 Bibelters som versikler

Et annet element i leksjonaret er bruken av bibelters som leses som en versikkel. Dette er et element som ikke finnes i G92/B13 og i Bjärka Säbys tidebønner. Det er som tidligere nevnt enkelte vers som går igjen i de systemene som har dette, slik som ps. 141,2 ved Vesper. Utover dette har samtlige av systemene med bibelters ps. 17,8 på Completorium. I tillegg har Engen, Nidaros, Kirkelig fornyelse og Sandvik bruk av ps. 90,14 ved Laudes enkelte av dagene. Utover dette går også ps. 93,1 igjen på søndagens Laudes hos Engen, Kirkelig fornyelse og Sandvik.

Som jeg har løftet frem tidligere om Versikkelbruk, kan det se ut som at de er rester etter responsorier/antifoner til psalmer. Det at disse bibeltersene har fått fast plass i de fleste av systemene indikerer en folkeligjøring av tidebønnene i retning av en offentlig tjeneste, fordi Versiklene blir faste utvalgte bibelters som i hovedsak går igjen uavhengig av ukedag. Dersom det er tilfelle at versiklene er rester etter responsorium, så vil de i flere av systemene innebære en dobbel bruk av responsorium.

---

²⁵⁷ Hodnebo, Kulturhistorisk leksikon 2, 583-584

5.5 Bønner

5.5.1 Oppbygning

Et tydelig trekk i systemenes bønnedeler er at de i hovedsak kan defineres som offentlig liturgi. Dette handler om at bønnedelens oppbygning i stor grad følger en fast mal, og det kreves/trengs noen som leder dem (en type presteskap eller en lekmann). Det er likevel noen elementer i de ulike systemenes tjenester som kan gi rom for et mer privat uttrykk. I stor grad følger samtlige av systemene den samme oppbygning/struktur, men de har ulike elementer.

Bønnedelens oppbygning på Laudes og Vesper:

Engen kloster	G92/B13	Sandvik /Kirkelig Fornyelse	Nidaros	Efrem	Bjärka Säby
Invitasjon	Invitasjon	Kyrie	Kyrie	Veksellesning	Veksellesning
		Fadervår	Fadervår		
Litani (Ikke søndager)	Bønn til tjenestens tid /Kollektbønn/ Litani	Litani/forbønn	Litani/forbønn		Litani (Ikke søn. Laudes)
Evt. fri bønn	Fri bønn	Fri bønn	Fri bønn	Fri bønn	Fri bønn (ikke søn. Laudes)
Fadervår	Fadervår	Bønn til tjenestens tid	Bønn til tjenestens/årets tid	Bønn til tjenestens tid	Fadervår (Ikke søn. Laudes)
Versikkel Te Deum (søn. Laudes)					
Kollektbønn				Fadervår (Ikke Vesper)	Bønn til tjenestens karakter

Ved Vesper og Laudes har bønnedelene en type *innledning* enten som en invitasjon til deltagelse som «la oss be»/«la oss vende oss til Gud i bønn» (G92/B13 og Engen), en veksellesning/versikkel som «L: Herren Jesus er midt iblant oss. A: I hans navn vil vi be» eller Kyrie Eleison «Herre miskunne deg over oss». Deretter følger Fadervår i tre av systemene (Sandvik, Kirkelig fornyelse og Nidaros). Etter denne *innledende delen* er det en type *forbønnsdel* som i alle systemene som avsluttes med mulighet for stille/fri bønn. I alle

systemene består forbønnsdelen av litanier, kollektbønner eller bønner tilpasset tjenestens tid, med unntak av Efrem som går direkte fra innledningen til den frie/stille bønningen. Etter *forbønnsdelen* innledes en *avsluttende bønnedel*. Denne delen har enten Fadervår og/eller en avsluttende bønn.

I Engens tidebønn er det også ved Laudes, Sext og Vesper en innledende bønn som følger hymnen. Dette likner den praksis som er å finne i Dnks liturgi for hovedgudstjenesten, hvor det i starten av gudstjenesten er en samlingsbønn eller kollektbønn (Dagens bønn).

Bønnedelens oppbygning på Sext:

Engen kloster	Sandvik /Kirkelig Fornyelse	Efrem	Bjärka Säby
Invitasjon	Kyrie	Versikkel	
	Fadervår		
Forbønner etter «Hamars liste»	Litani		
Evt. fri bønn	Fri bønn		
Bønn - Reuilys Regel	Avsluttende bønn	Avsluttende bønn	Avsluttende bønn

Bønnedelen i Sext likner i stor grad på bønnene ved Laudes og Vesper. Det er likevel et skille fordi tjenesten er av en enklere karakter og tilhører de småtjenestene. Dette gjør at det i Efrem og Bjärka Säbys bønner er forenklet ned til den avsluttende bønningen. De tre andre systemene som har Sext, har beholdt den strukturelle oppbygningen, men har litt kortere bønner. Et viktig trekk ved Sext i Engen klostres system er bruken av «Hamars liste». Dette er en liste med ulike temaer som går over en uke, og tar for seg ulike prostier i Hamar bispedømme. I tillegg bes det for alle bispedømmene i Dnk, noe som er en viktig markør i Engen klostres system for å sette tjenestene inn i den konfesjonelle sammenheng den står i. Engen kloster har også en tydelig henvisning videre mot Saligprisningene med sin setning «Før oss helt inn i din saligprisnings mysterium.» som er hentet fra kommunitetens regel.²⁵⁸

²⁵⁸ Communauté des Diaconesses de Reuilly, *Loddsnoren*, 145

Bønnedelens oppbygning på Completorium:

Engen kloster	G92/B13	Sandvik /Kirkelig Fornyelse	Nidaros	Efrem	Bjärka Säby
Hilsen Invitasjon	Invitasjon	Kyrie	Kyrie	Veksellesning	
		Fadervår	Fadervår		
	Bønn til tjenestens tid / Kollektbønn	Litani/ forbønn			
Evt. fri bønn	Fri bønn	Fri bønn	Stille bønn	Fri bønn	
Bønn til tjenestens tid	Fadervår	Bønn til tjenestens tid	Bønn til tjenestens tid	Bønn til tjenestens tid	Bønn til tjenestens tid
			Veksellesning		Veksellesning

Den mer enklere karakteren til Completorium kommer til uttrykk her ved at bønnene er kortere og/eller det er færre ledd i bønnedelen. I tillegg til denne bønnedelen er det ved samtlige av Completoriene en type syndsbejennelse/ransakelse som gjøres i fellesskap. Selv om den gjøres i fellesskap har syndsbejennelsen/ransakelsen litt ulik karakter ved at det er ulikt i materialet om det er en kollektiv bejennelse (Ved bruk av «vi/oss») eller om det er en mer individuell bejennelse (Ved bruk av «jeg/meg»). Det er interessant at Engen kloster og Bjärka Säby har en kollektiv syndsbejennelse, mens Nidaros og G92/B13 har en individuell syndsbejennelse. Dette viser at Engen kloster og Bjärka Säbys Completorium har et tydeligere preg av offentlig liturgi, mens de to andre har et mer individuelt preg. Likevel er det et offentlig preg på «jeg/meg»-formen fordi den sies kollektivt. En kombinasjon av begge karakterer i syndsbejennelsene finner vi hos Sandvik/Kirkelig fornyelse.

5.5.2 Bønnenes karakter

I den skjematisk fremstillingen av bønnene i de ulike tjenestene er bønner tilpasset tjenestens tid et sentralt trekk ved flere av systemene. I de ulike litanier er det en tydelig retning i form av at bønnene går *til* Gud, forstått som felleskapets bønner som løftes frem til Gud, altså offentlig liturgi. Dette kommer også til uttrykk ved litanienes form, som er en vekselbønn mellom noen som leder og menigheten responderer. Det tydeligste stedet for den mer monastiske/individuelle bønner er i den frie/stille bønner. Dette er et trekk som går igjen i samtlige av systemene, og kan karakteriseres som en mulighet for stille meditasjon. Denne delen vil nok oppleves ulik ut ifra i hvilken setting tjenesten fremføres. Det er også rom for en slik type individualitet i de systemene som har stille ransakelse i sammenheng med syndsbejennelsen og/ eller stille bønn/stillhet i etterkant av lesningen. Stille bønn i etterkant av lesningen, kan bidra til å legge til rette for privat refleksjon og bønn i den offentlige liturgien. Dette er et viktig aspekt som LBoW legger vekt på, og mener at denne stillheten bør bli forlenget, slik at det faktisk blir tid til den individuelle refleksjonen og meditasjonen.²⁵⁹

Engen klostere og Bjärka Säbys tjenester er de som har tydeligst definert tema i de ulike bønnene. I Engens system knyttets dette særlig opp mot Sext forbønn som følger «Hamars liste» med ulike temaer for hver dag. I Bjärka Säbys system er det ulike tema som enten er plassert tjenester eller dager.²⁶⁰

5.5.3 Bruk av Fadervår i tjenestene

Den mest sentrale bønner i kristendommen er Fadervår, bønner som Jesus lærte disiplene sine å be.²⁶¹ Fadervår har også en viktig plass i tidebønnene. Daglig bruk av Fadervår finner vi som tidligere nevnt både i *Didache* og i Luthers lille katekisme og Luthers store katekisme. I mitt materiale kan vi skille mellom de systemene som bruker Fadervår i alle tjenestene i sitt system (Sandvik, Kirkelig fornyelse, G92/B13 og Nidaros) og de systemene som har Fadervår ved Laudes og enten ved Vesper (Engen kloster og Bjärka Säby) eller Completorium (Efrem). Mangel på Fadervår i Sext henger sammen med den praksis som blant annet er å finne i den katolske tradisjonen både før og etter Vatikan II.

---

²⁵⁹ Pfatteicher og Messerli, *Manual on the Liturgy*, 283

²⁶⁰ Bjärka Säby, *Tideböner under året*, 29

²⁶¹ Bibelen, Matt. 6,9-13

6 Drøfting

6.1 Klassifisering av systemenes grad av offentlig eller privat bønn

Som det fremgår av analysen er det en overvekt av enkelt elementer som indikerer en type offentlig bønn i flertallet av systemene. Det er likevel en rekke elementer som åpner opp for en mer privat type bønn.

Dersom vi starter med å se på den strukturelle rikdommen i materialet, ser vi at det er få av systemene som rent strukturelt kvalifiserer til å passe inn i den mer monastiske/private typen. Dette handler blant annet om at de ulike tjenestene i stor grad er koblet opp mot fastsatte tider, noe som preger innholdet i de ulike tjenestene. Det systemet som i størst grad heller mot en monastisk/privat type er B13's enkle tjeneste. Denne tjenesten har få faste elementer og legger til rette for at den kan bes uavhengig av faste tidspunkter og krever ikke noen til å lede den, men alle som deltar har sin rett og forpliktelse til å delta.

Et tydelig tegn på stor grad av offentlig type bønn er psalmodien. I samtlige av systemene, med unntak av B13's enkle tjeneste, følges det et en form for faste utvalgte psalmer. Dette er typisk for den offentlig/katedral tidebønnen. Det er likevel en form for variasjon i materialet, fordi det er ulike måter å fordele psalteret på. Den mest avanserte formen for fordeling er Engen kloster og Bjärka Säby, som har et månedlig utvalg med bruk av hele psalteret i løpet av den angitte tidsperioden. De systemene som har ukentlig utvalg kommer gjennom ca. 1/3 av hele psalteret og ved bruk av disse systemene vil man møte de samme psalmene brukt uavhengig av uke. Noen av systemene har svakheter i psalmodien, slik som i G92/B13. Svakheten i G92/B13 handler om at utvalget som er gjort i liten grad tar hensyn til verken ukedag eller plassering i kirkeåret. Dette strider litt i mot prinsippet i katedralpsalmodien om at utvalget er gjort både med tanke på tjenestene tidsplassering og anledning, forstått som ukedag eller kirkeårstid. Det lave nivået av rikdom/variasjon i utvalget viser at dette systemet, med tanke på utvalg av psalmodi, egner seg dårlig for daglige tjenester over lengre tid. Det samme gjelder systemets manglende bruk av antifoner, som kunne ha bidratt til større variasjon i løpet av kirkeåret.

Den varierende måten å bruke psalteret på reiser spørsmål er om det er behov for en offisiell psalter-distribusjon slik som det blant annet finnes i den katolske kirke. Frøyshov skriver i sin artikkel om Engen klostres tidebønn at den økte bruken av hymner etter reformasjonen gjorde at behovet for en egen psalter-distribusjon forsvant.²⁶² Sammenlikner vi Dnk med flere av de lutherske kirkene i USA, ser vi at de har en oppsatt psalter-distribusjon.²⁶³ Dersom Den norske kirke skulle etablere en psalter-distribusjon vil det også være et spørsmål om hvor mange tjenester psalmene skulle fordeles på og over hvor lang tidsperiode det ville være snakk om.

Et av de mer monastiske eller private trekkene i psalmodien finner vi i Engen klostres bruk av ps. 119. I utgangspunktet følger også Bjärka Säby samme prinsipp om å synge hele denne psalmen i løpet av en periode til Sext. Det som skiller disse to systemenes bruk av ps. 119 er hvordan fordelingen skjer. I Bjärka Säby er psalmen jevnt fordelt utover alle fire uker, mens Engen klostres bruk er ikke like fast fordi psalmen ikke fordelt på samme måte.

Et skille mellom de ulike systemene i grad av offentlig eller privat er hvordan psalmodien er tenkt fremført. Tydeligst er dette for Engen kloster og G92/B13 som har en framføringsmåte som i utgangspunktet krever en type presteskap eller noen andre som har fått ansvar for å lede på vegne av fellesskapet. De andre systemene egner seg bedre for en type individuell fordi de ikke like tydelig er oppdelt i ulike grupper. Det er selvsagt ikke noe hinder for at psalmene i Engen klostres og G92/B13 kan leses individuelt, men den oppsatte framføringsmåten legger indirekte noen føringer for hvilken type bønn det legges opp til.

Hymnodien har på lik linje med psalmodien stor grad av offentlig type karakter. Utvalget som er gjort av hymner følger i mange tilfeller det samme prinsipp som utvalget av psalmer enten ut ifra tjenestens tidskarakter eller anledning slik som bruk av hymner om korsfestelsen på fredager i enkelte av systemene. Den tydeligste offentlige eller katedral markøren i hymnodien er Engen kloster og Bjärka Säbys bruk av lyshymne. Den faste bruken av hymne og hymnens innhold/preg henger sammen med feiringen av oppstandelsen på søndagen.

---

²⁶² Frøyshov, «Engen klostres tidebønn», 8

²⁶³ Inter-Lutheran Commission on Worship, *Lutheran Book of Worship*, 96

Leksjonaret er et av elementene som har størst grad av mer privat type bønn. Dette har en sammenheng med at et flertall av systemene følger prinsippet om *lectio continua*. Den kontinuerlige lesningen gir rom for en mer langsgående egenrefleksjon enn den som oppnås med den mer selektive lesningen. Det er likevel flere elementer i leksjonarene som har et mer offentlig preg. Dette er blant annet de få utvalgte tekstene som leses til Completorium, som blant annet samsvarer med det romerske *capitulum*. På samme måte som spørsmålet om en offisiell psalmodi kan reises, så kan man spørre om det er behov for et type offisiell leksjonar. Dette finnes også i flere av de lutherske kirkene i USA.²⁶⁴ Dette leksjonaret er tenkt brukt både i menighetssammenheng og i hjemmene.

I norsk sammenheng finnes det til dels, i alle fall to leksjonarer som kan brukes. Det første leksjonaret er søndagens leksjonar – tekstrekkene til Den norske kirke. Dette er et treårig leksjonar, som følger prinsippet om *lectio selecta*. Det samme gjelder et annet leksjonar: Bibelselskapets ”dagens bibeltekst”. Dette leksjonaret har også en selektiv lesning. Dette er et eksempel på et leksjonar som er tiltenkt privat bruk. Dette viser noe av utfordringen ved denne parameteren, fordi den ikke er like entydig som flere av de andre i hva som kan kalles hva. For er det slik at en selektiv lesning gir mindre rom for meditasjon og egen refleksjon enn en kontinuerlig lesning? Det som kan tale for at den kontinuerlige lesningen er i størst grad monastisk eller privat er at den gir leseren/lytteren en mer sammenheng i bibeltekstene. Dette kan være et godt pedagogisk virkemiddel for spirituell vekst ved at det blir en type kontinuitet fra dag til dag.

Et element som tydelig er offentlig/katedral er bruken av versikler. Dette er som tidligere nevnt sannsynligvis rester etter faste psalmer/responsorier som hørte til i katedraltidebønnen. I den grad det brukes utdrag fra psalmer som versikler, så er dette med å etablere en enda mer fast psalmodi. Versiklene henger også i stor grad sammen med tjenestens karakter slik som ps. 141,2, noe som gjør at utvalget gjøres med tanke på tid.

Bønnene i de ulike systemene er i større grad mer delt i grad av privat og offentlig. Den faste formen i oppbygningen og den tydelige retningen og karakteren i bønnene viser en type offentlig/katedral bønn. Dette forsterkes ytterligere av kravet om noen til å lede. Et godt

---

²⁶⁴ Inter-Lutheran Commission on Worship, *Lutheran Book of Worship*, 96, 97-104.

eksempel på den offentlige dimensjonen er Engen klostres forbønn til Sext. Dette er en forbønn som har en retning utover, og verden og mennesker løftes frem *til* Gud. Det er også en forbønn som er av ekklesiologisk karakter, ved at den synliggjør at det er kirken som ber sammen. De faste bønnene bærer også preg av at de brukes uavhengig deltakernes selektive bønneemner. I de fleste systemene er det derimot avsatt tid for den mer private bønningen i form av enten stille bønn eller fri bønn. Dette er et godt eksempel på at bønnene også har en viss grad av privat/monastisk type.

Et annet element i bønnene som viser ulik grad av offentlig og privat er syndsbekjennelsen. Som det fremgår av analysen kan vi skille mellom de systemene som har en mer kollektiv syndsbekjennelse og de som har en mer individuell syndsbekjennelse. Det er kommunitetssystemene som har den kollektive, mens de mer offisielle Dnk-systemene har den individuelle. Dette tenker i alle fall jeg sier noe interessant om forskjellene mellom de ulike systemene. Dersom liturgi er uttrykk for teologi jf. *lex orandi – lex credendi*, så kan det virke som det er to ulike teologiske syn som kommer til uttrykk. Den kollektive formen for syndsbekjennelse kan henge sammen med fellesskapstenkningen som er fremtredende i kommunitetene. Den mer individuelle formen kan ha en sammenheng med et større fokus på enkeltindividet innad i den offentlige tjenesten.

Oppsummert viser analysen at systemene som jeg har undersøkt i størst grad har elementer av offentlig type, men at det er enkelt elementer, særlig leksjonaret og bønnene, som har preg av en mer privat karakter.

Dette illustrer igjen utfordringen ved denne distinksjonen, fordi i forsøket på å sette et system eller en enkelt tjeneste innenfor den ene eller andre typen passer ikke alle parameterne med materialet. Det har derfor vært avgjørende, i stedet for å skulle plassere det enkelte system innenfor typene, i stedet sett på grad av offentlig eller privat preg.

6.2 Plassering i historisk og kirkelig kontekst

De ulike systemenes tjenester har flere elementer som gir en indikasjon på den historiske og kirkelige kontekst det enkelte system plasseres seg i. Noen av disse elementene er trukket frem i analysen. Det er noen av dem jeg særlig vil trekke frem. For flere av elementene handler dette om plassering før eller etter Vatikan II. Dette er fordi Vatikan II også fikk innvirkninger utenfor den katolske kirke.

Et eksempel på dette er plasseringen av hymnen i Laudes og Vesper. Som det fremgår av analysen så er det et skille mellom de systemene som har hymnen før psalmodien og de som har den etter lesningen(e). Systemene som har hymnen i forkant av psalmodien følger det som kan kalles en post-Vatikan II plassering. Nidaros, Sandvik og Kirkelig fornyelse har en pre-Vatikan II plassering, som også kan gjenfinnes i den lutherske kirkeordinansen av 1537. De ulike plasseringene av hymnen viser ulik påvirkning av de ulike systemene. Da tidebønnsboka fra Kirkelig fornyelse ble utgitt, ble det poengtert i Vårt land at det var uheldig ut ifra et økumenisk perspektiv at man ikke hadde flyttet hymnen til tjenestens innledning slik som plasseringen ble etter Vatikan II.²⁶⁵ Trolig har nok hymnens plassering i Kirkelig fornyelses system en sammenheng hva det tidebønnsystemet bygger på. I hovedsak kan vi konkludere med at Kirkelig fornyelses system er en videreføring av Sandviks system. Dette er også noe de formidler selv i forordet til tidebønnsboken.²⁶⁶ Dette blir derfor et eksempel på et post-Vatikan II system, som likevel har en pre-Vatikan II plassering av hymnen.

Et viktig spørsmål med tanke på hymnens plassering i tjenestens grunnstruktur er hva slags funksjon den skal ha. Ved å plassere hymnen i tjenestens innledende del kan den være med å sette an tonen i tidebønnen. Det å plassere hymnen etter skriftlesningen kan den få en annen funksjon, den kan være en type tilsvarende til lesningen. En slik bruk av hymnen finner vi i Engen klostres Vesper på lørdager, hvor det er en ekstra hymne som brukes som responsorium til oppstandelsesevangeliet. Det samme gjelder i G92/B13 hvor det er en mulighet for å bruke en hymne i etterkant av den ordinære lesningen.

---

²⁶⁵ Lindekleiv, «Tideverv for faste bønner»

²⁶⁶ Kirkelig fornyelse, *Tidebønn*, 7

Psalmodien i de ulike systemene representerer i stor grad en kontinuitet som strekker seg til før reformasjonen. Dette handler om utvalg av psalmer til hvilke tjenester slik som psalmene til Completorium og bruk av ps. 119 ved de mindre tjenestene. Det har også en type kontinuitet med versikkelbruken, som er små rester av faste psalmer eller responsorier fra katedraltidebønnen. Psalmodien avslører også et brudd med reformasjonens mulighet for utbytting av de bibelske lovsangene med en hymne, slik det fremgår av kirkeordinansen av 1537 at var mulig ved Vesper.²⁶⁷ Dette er fordi det i samtlige av systemene jeg undersøker brukes fast alle de tre klassiske bibelske lovsangene som har vært knyttet til hver sin tjeneste i den latinske tradisjonen.

En annen måte å se på den historiske og kirkelige konteksten på er i hvilken grad systemene representerer en type kontinuitet med den tidlige lutherdommens fremvekst av preketjenester. Det systemet som gjør dette er G92/B13 som har bevart prekenen som et obligatorisk ledd i tidebønnene. Dette gjelder også bruken av Credo i tjenestene. På dette punktet skiller G92/B13 seg fra de andre, og tydeliggjør tjenestens offentlige type i form av nødvendighet med en type presteskap som kan holde tekstutlegningen. Det er likevel en form for kontinuitet fra den tidlige lutherdommen med leksjonarets viktighet i tjenestene. I tillegg følger systemene med en kontinuerlig lesning, samme prinsipp som var vanlig i den dansk-norske lutherdommen på 1600-tallet. På en annen side har systemene med selektiv lesning en pre-Vatikan II lesning med små tekster til de ulike tjenestene.

---

²⁶⁷ Frøyshov, "Engen klostres tidebønn", 11

6.3 Overordnet kategorisering av systemene

Det er klare tegn i mitt materiale at det er snakk om et skille i systemenes overordnede kompleksitet. Dette handler blant annet om at enkelte av systemene er så komplette at de krever en type forpliktelse for å kunne gjennomføres, som de andre systemene ikke trenger.

Tidebønnens utbredelse i Dnk har nok til en viss grad fått et større fotfeste i norske menigheter, enn den hadde i 1962 da Lyder Bergesen skrev sin artikkel om tidebønn i Norge.²⁶⁸ Likevel passer nok Bergesens beskrivelse av en sporadisk tidebønnspraksis også i dag. Det er fortsatt ingen menigheter som hver dag har tidebønner, med unntak av Nidarosdomen som mandag til fredag praktiserer Sext (Middagsbønn) og har Vesper hver fredag.²⁶⁹ I Oslo domkirke er det alle hverdager en hverdagsmesse, men bare på onsdager er det en ettermiddagsbønn.²⁷⁰ Dette viser likevel at domkirkene, som i middelalderen og i starten av reformasjonen opprettholdt de daglige bønnene, ikke har en slik funksjon i dag. I tillegg finnes det også flere menigheter som minst en gang i uken har en type tidebønn, kanskje i forbindelse med et stabsmøte eller kursvirksomhet. Det holdes også tidebønner i pilegrimssesongen flere steder slik som på Fokstugu hvor det er både Laudes og Completorium hver dag i sesongen.²⁷¹

Engen klostres og Bjärka Säbys systemer er de mest avanserte lutherske systemene vi har i Norge i dag. Noe av grunnen til dette er den forpliktelsen som en type kommunitet skaper. Engen kloster representerer det som i dagens kirkelig kontekst kanskje har overtatt noe av den funksjonen som domkirkene hadde tidligere. Dette har også en sammenheng med at Engen klostres system sannsynligvis er et av de eneste systemene som brukes daglig. Det er likevel flere elementer ved Engen klostres og Bjärka Säbys systemer som gjør at de også kan brukes i en vanlig menighet. Dette er fordi de begge kan karakteriseres primært som en type offentlig liturgi.

---

²⁶⁸ Bergesen, «Tidebønn i Norge», 28

²⁶⁹ Nidarosdomen, «Tidebønner»

²⁷⁰ Oslo domkirke, «Fast ukeprogram i Oslo domkirke»

²⁷¹ Fokstugu, «Program»

Nivået under domkirke/kommunitet kan kalles lokalmenighet. I denne kategorien kan vi plassere de resterende systemene, men flere av dem har også faktorer som gjør at de også kan egne seg for mindre grupper. Det er interessant at flere av disse systemene mener selv at de passer bra til individuell/privat bruk. Dette må ikke forveksles med den monastiske typen bønn, da disse systemene i stor grad sorterer under en type katedralbønn med monastiske elementer. Oppfatningen av hva som egner seg for privat bruk handler ikke om fravær av faste utvalgte elementer slik som det er i den monastiske/private bønnen i distinksjonen, men knytter seg opp til at systemene gir en type mal som det er enkelt bare å gå inn i. Dette indikerer egentlig katedral/offentlig karakter fordi det er faste elementer som inngår uke etter uke. Det er likevel en form for privat type i at den individuelle bruken kan løsrive tjenestene fra de faste tidspunktene de bes på og overlate det til den enkelte.

Som jeg har vært inne på tidligere fremstår B13's enkle tjenester som de som faller mest under en type privat bønnepraksis. Disse tjenestene kan løsrives fra tidspunkt og kan bes når det måtte passe best for den enkelte.

Bergesen mente at bare man fikk det nødvendige materiale så ville tidebønnen kunne bli utbredt i menighetene. Og i kombinasjon med kirkelige kommuniteter og sammenslutninger som gikk foran ville dette være mulig.²⁷² Min analyse viser at det finnes et bredt tilfang av tidebønnsmateriale, som kan fungere både som menighetens felles offentlige liturgi og for et mer individuelt privat bruk. Likevel har ikke tidebønnene fått den store utbredelsen som Bergesen pekte på.

Dette viser noe av utfordringen som de daglige tjenestene i den lutherske kirke står ovenfor. Særlig handler dette om at de vedtatte ordningene som finnes i stor grad er tilpasset sporadisk bruk og ikke daglig bruk. Det brede tilfanget av ulike systemer viser at det mangler en type offisielt system som er mer omfattende enn det som finnes i salmeboka.

---

²⁷² Bergesen, "Tidebønn i Norge", 28

Det Bergesen peker på er behovet for forbilder/kompetansessteder. Både bispemøtet og Hamar biskop har pekt på at kommunitetsliv slik som det som leves på Engen kloster kan være et godt eksempel på dette. Hamar biskop skriver blant annet: ”Det tredje punktet jeg vil løfte frem er det omfattende liturgiske arbeidet som er gjort her på klosteret. Jeg vil si at dette er et kompetansested, og en ressursbank for det liturgiske arbeide. Utgangspunktet er den tradisjonelle klosterliturgien, som har blitt utviklet og tilpasset en luthersk-protestantisk ramme. Det har blitt gjort et solid stykke arbeid med å tonesette salmene. Alt dette er virkelig imponerende, og det er både godt og fint å vite at alle av bispedømmets prostier blir løftet frem i forbønn her på klosteret på jevnlig basis.»²⁷³

Dette er i stor grad i tråd med bispemøtets uttalelse fra 1991 som sier: «I mange tilfeller har det vist seg at fellesskapet i slike kommuniteter har vært til stor velsignelse, ikke bare for dem som har sin tilhørighet der, men også for kirken som helhet. Ved sitt bønne- og andaktsliv og sin tjeneste representerer de som utgjør slike fellesskap et forbønnens hjerteslag, som kan bidra til den åndelige fordypelse og fornyelse som vi alle lengter etter i kirken.»²⁷⁴ og videre: «Bispemøtet vil peke på den betydning slike klosterfellesskap som f.eks. Diakonisseklosteret kan få i den kirkelige sammenheng, ikke minst med tanke på utviklingen av et bønne- og fromhetsliv i menighetene og som gode forbilder på kristen tro, kjærlighet og lydighet.»²⁷⁵

Dette synliggjør at det er en uttalt tenking om at tidebønnsliv har en viktig funksjon i en luthersk kirke, i tillegg til det mer private fromhetslivet. Hamar biskops uttalelse er med å synliggjøre og anerkjenne det liturgiske arbeidet som gjøres og har vært gjort ved Engen. Det er likevel en vei å gå med å få dette arbeidet ut i menigheter og andre bispedømmer.

For meg er det tydelig at systemene jeg har undersøkt kan på ulike måter være bidra til menighetens offentlige tjenester, enten det daglig, ukentlig eller månedlig eller det som måtte være tjenlig der tjenesten skal utføres. I tillegg er det viktig også å legge til rette for et privat/individuell fromhetsliv for menneskene i menighetene. Eksempler på dette kan være faste elementer som Fadervår slik Martin Luther oppfordret familiene til å gjøre, eller det kan være mer individuelle fromhetspraksiser.

---

²⁷³ Fiske, «Bispevisitas på Engen kloster»

²⁷⁴ Bispemøtet, «Sak 8/91: Kirkelig anerkjennelse av kommunitetsliv», 13

²⁷⁵ Ibid, 14

7 Konklusjon

I arbeidet med denne oppgaven har jeg definert tidebønn som en type tjeneste som inngår i det helhetlige gudstjenestebegrepet. Det har gjennom kristendommens historie vært ulike retninger av tidebønner og ulike måter tidebønnene har vært fremført på.

Et særlig fokus har vært å se på graden av offentlig liturgi eller privat bønn i de ulike systemene, både på enkeltledd og systemene som helhet. De tidebønnsystemene jeg har undersøkt kan i hovedsak karakteriseres med størst vekt mot en type av offentlig liturgi. Særlig handler dette om at tjenestene fremføres ved fastsatte tidspunkter, eller er tiltenkt fremført på fastsatte tidspunkt.

Det har vært nødvendig å gjøre noen begrepsavklaringer tidlig i oppgaven, både for min egen del, men også fordi det i møte med materialet er store forskjeller i hva som kalles hva.

Jeg tror at mitt utvalg av materiale gir et godt bilde på ulike lutherske tidebønnspraksiser fra nyere tid. Det vil likevel være andre systemer som kunne vært aktuelle å undersøke, men det har vært helt nødvendig å gjøre et representativt utvalg.

I mitt materiale har det i hovedsak vært fire typer tjenester som har vært brukt: Laudes, Sext, Vesper og Completorium. Det har vært ulik grad av strukturell rikdom i de forskjellige systemene. Dette har bidratt til jeg har kunne kategorisere de ulike systemene ut ifra kompleksitet. Det er et stort spenn i mitt materiale fra Engen klostres og Bjärka Säbys avanserte systemer med mange variabler og varianter helt ned til Norsk bønnebok sin enkle tjeneste for morgen og kveld.

Et viktig perspektiv i analysen har vært å påpeke enkeltledds karakter sett i lys av distinksjonen mellom offentlig og privat bønn. Ved å gjøre dette har jeg i større grad kunne si noe om systemets grad av offentlig eller privat som helhet. Det har vært avgjørende å imøtekomme noe av den kritikken som finnes mot denne distinksjonen, fordi i møte med materialet har jeg sett at det er vanskelig å plassere et helt system eller en tjeneste innenfor en av disse to typene bønn.

Arbeidet med det historiske forarbeidet til oppgaven har vært en avgjørende faktor for å kunne trekke lengre historiske linjer enn bare de umiddelbare som har ligget i materialet. Den historiske utviklingen forteller en viktig fortelling om menneskers fromhetsliv, som har vært i sterk utvikling. Det går en helt klar linje fra de første kristnes offentlige tidebønnspraksis, via reformasjonens forsøk på å gjeninnføre de daglige tidebønnene som menighetens felles offentlige tjenester, til den liturgiske bevegelse som satte i gang en av de største liturgiske reformer i den vestlige kirken.

Det er også tydelig tegn på at det har vært en gjensidig påvirkning mellom den katolske og den lutherske tradisjonen. Dette kommer blant annet til uttrykk ved økt grad av lengre lesninger etter Vatikan II i den katolske tidebønnen og strukturjusteringer i den lutherske tidebønnen.

Den norske kirke har fortsatt et potensiale i å hente frem igjen den reformatoriske tenkningen om tidebønnene som fellesskapets offentlige tjenester. Kommuniteter som Engen og andre kirkelige bevegelse kan med sitt engasjement være gode forbilder for en luthersk kirke som skal romme både det personlige fromhetslivet og fellesskapets offentlige tjenester til Gud og til hverandre.

Litteraturliste

- Abildsnes, Margot og Bergheim Irene. *Tidebønner fra Nidaros: kirkeåret*. Oslo: Verbum, 2007.
- Bergesen, Lyder. "Tidebønn i Norge", i *Svenskt Gudstjänstliv*, nr. 37. (1962): 25-28.
- Bjerke, Marita Solberg. «*Faith and prayer*» *Den engelske reformasjonens konsekvenser for bønnens teologi og praksis*. Spesialoppgave. Det teologiske menighetsfakultet. 2010.
- Bispemøtet, «Sak 8/91: Kirkelig anerkjennelse av kommunitetsliv».(1991)
- Bloch-Hoell, Nils E. *Diakonissehusets første hundre år 1868-1968 : at vi skulle vandre i Dem*. Oslo: Diakonissehuset i Oslo, 1968.
- Bradshaw, Paul F. *Two Ways of Praying – Introducing liturgical spirituality*. Maryville Tennessee: The Order of Saint Luke, 2008
- Communauté des Diaconesses de Reuilly. *Loddsnoren- Om et liv fellesskap – Reuillykommunitetens regel*. Versailles: Communauté des Diaconesses de Reuilly, 2016
- Crichton, «The Office in the West: The Early Middle Ages». I *The Study of the Liturgy*, revidert av Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright, Edward Yarnold SJ, Paul Bradshaw, 420-428. New York: Oxford University Press, 1997.
- Crichton, «The Roman Rite from the Sixteenth Century». I *The Study of the Liturgy*, revidert av Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright, Edward Yarnold SJ, Paul Bradshaw, 433-440. New York: Oxford University Press, 1997.
- Dahl, Eva, Oskar Stein Bjørlykke, Per-Otto Gullaksen og Sigurd Osberg (red). *Som i himmelen: Historien om Engen kloster*. Oslo: Verbum, 2012.
- Den norske kirke. *Gudstjenestebok for Den norske kirke: Del 1 Gudstjenester*. Oslo: Verbum, 1992
- Den norske kirke. *Norsk bønnebok 2013*. Stavanger: Eide forlag, 2013.
- Efrem. *Tidebønn: Daglige bønner fra Bibelen*. Follese: Efrem forlag, 2013.
- Ekumeniska kommuniteten i Bjärka-Säby. *Tideböner under året*. Sturefors: Ekumeniska kommuniteten i Bjärka-Säby, 2014.
- Ekumeniska kommuniteten i Bjärka-Säby. *Tidebønner gjennom året 1*. Sturefors: Ekumeniska kommuniteten i Bjärka-Säby, 2017.
- Fiske, Solveig. «Bispevisitas på Engen kloster». 22.11.2017. <https://kirken.no/nb-NO/bispedommer/Hamar/nyheter/en-vei-for-de-fa-en-kilde-for-de-mange/>

- Fokstugu, «Program» Hentet 05.11.2018. <http://www.fokstugu.no/program.html>
- Frøyshov, Stig Ragnvald. «Byzantine rite.» The Canterbury Dictionary of Hymnology. Canterbury Press, accessed November 2, 2018, <http://www.hymnology.co.uk/b/byzantine-rite> .
- Frøyshov, Stig Ragnvald. «Engen klostertidebønn i historisk sammenheng». Upublisert artikkel. Universitetet i Oslo. 2013.
- Frøyshov, Stig Ragnvald. «Greek hymnody.» The Canterbury Dictionary of Hymnology. Canterbury Press, accessed November 2, 2018, <http://www.hymnology.co.uk/g/greek-hymnody>.
- Frøyshov, «La prière des Heures au monastère d'Engen : Origine et évolution», *Communion : Courrier de la Communauté des Diaconesses de Reuilly*, nr. 210. (2013):18-29.
- Frøyshov, Stig Ragnvald, «The Book of Hours of Armenia and Jerusalem: An Examination of the Relationship between the *Žamagirk'* and the *Horologion*», i *Society of Oriental Liturgy 2014 Conference*. Forventet publisering 2018.
- Frøyshov, Stig Ragnvald. «The Cathedral-Monastic Distinction Revisited. Part I: Was Egyptian Desert Liturgy a Pure Monastic Office?» [*Studia liturgica: an international ecumenical review for liturgical research and renewal*](#). 37. (2007): 198- 216.
- Frøyshov, Stig Ragnvald. «The formation of a Fivefold Cursus of Daily Prayer in Pre-Constantinian Christianity: Backward Inferences from later periodes», I Daniel Galadza; Nina Glibetić & Gabriel Radle (red.), *TOXOTHS. Studies for Stefano Parenti*. 121 – 138. Monastero Esarchico di Santa Maria di Grottaferrata, 2010
- Frøyshov, Stig Ragnvald. «The Resurrection Office of First Millennium Jerusalem Liturgy and its Adoption in Close Peripheries. Part II: The Gospel Reading and the Post-Gospel Section.», I Michael Daniel Findikyan; Daniel Galadza & André Lossky (red.), *Sion, mère des Eglises : Mélanges liturgiques offerts au Père Charles Athanase Renoux*. 109-147. Aschendorff Verlag, 2016.
- Fæhn, Helge. *Gudstjenestelivet i Den norske kirke – fra reformasjonstiden til våre dager*. 2.utg. Oslo: Universitetsforlaget, 1994.
- Gervin, Karl, Sheryl Frances Chen OCSO og Anne Elizabeth Sweet OCSO. *Tidebønnene: Bærekraftig bønneliv*. Oslo: St. Olav forlag, 2018.
- Grisbrooke, W. Jardine, «The Formative Period – Cathedral and Monastic Office». I *The Study of the Liturgy*, revidert av Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright,

- Edward Yarnold SJ, Paul Bradshaw, 403-419. New York: Oxford University Press, 1997.
- Guiver, George. *Company of Voices: Daily Prayer and the People of God*. Eugene: Wipf & Stock, 2008.
- Hamar bispedømme, *Bønnekort for menighetene i Hamar bispedømme*. (1984)
- Hodnebø, Finn. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid. 2 : Blik-data*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1957.
- Hodnebø, Finn. *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingtid til reformasjonstid. 14 : Regnebræt-samgåld*. Oslo: Gyldendal norsk forlag, 1969.
- Holter, Stig Wernø. *Kom, tilbe med fryd : Innføring i liturgikk og hymnologi*. Ny Rev. Utg. ed. Oslo: Solum, 2008.
- Horn, Edward T, «The Lutheran Sources of the Common Service», *The Lutheran Church Review* (1891), 261 ff.
- Inter-Lutheran Commission on Worship. *Lutheran Book of Worship: Ministers Desk Edition*. Minneapolis/Philadelphia: Augsburg Publishing House/Board of Publication, Lutheran Church in America, 2004.
- Kirkelig fornyelse. *Tidebønn – la oss be*. Kirkelig fornyelse 2017.
- Kjeldstadli, Knut. *Fortida er ikke hva den en gang var : En innføring i historiefaget*. 2. Utg. ed. Oslo: Universitetsforlaget, 1999.
- Kvamme, Kjell. «Vil tilbake til luthersk tradisjon.» *Vårt land*. 31.05.2017.
- Leikam, Rubén M. «The Liturgy of the Hours in the First Four Centuries». I *Handbook for Liturgical Studies Volume V: Liturgical Time and Space*, redigert av Anscar J. Chupungco, O. S. P, 3-28. Collegeville: The Liturgical Press, 2000.
- Leupold, Ulrich S. *Luther's Works Volume 53: Liturgy and Hymns*. Philadelphia: Fortress Press, 1973.
- Lindekleiv, Heidi Marie. «Tideverv for faste bønner». *Vårt Land*. 07.11.2017
- Luther, Martin. *Lille og store katekisme*. Oversatt av Sigurd Hjelde. Oslo: De norske bokklubbene, 2001.
- Martimort, Aimé Georges. «The Liturgy of the Hours». I *The Church at Prayer: An Introduction to Liturgy. Volume IV The Liturgy and Time*, redigert av Aimé Georges Martimort, Irénée Henri Dalmis og Pierre Jounel, 151-272. Collegeville: The Liturgical Press, 1985.
- Molland, Einar og Haakon Flottorp. (2018, 23. mars). Pietisme. I Store norske leksikon. Hentet 28. oktober 2018 fra <https://snl.no/pietisme>.

- Nidarosdomen. «Tidebønner» Hentet 05.11.2018. <https://www.nidarosdomen.no/menighet-og-kirkelige-handlinger/tidebønner>
- Oslo domkirke. «Fast ukeprogram i Oslo domkirke» 01.09.2015. <https://kirken.no/nb-NO/fellesrad/kirkeneioslo/menigheter/oslo-domkirken/om-domkirken/fast-ukeprogram/>
- Pfatteicher, Philip H. og Messerli, Carlos R. *Manual on the Liturgy: Lutheran Book of Worship*. Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1979
- Robak, Sr. Liv Due Robak. *Norske tidebønner: Tekster fra Kirkens Breviar oversatt og bearbejdet av dominikanerinner ved Sankta Katarinahjemmet Oslo*. Oslo: Sankta Katarina, 1982
- Senn, Frank C. *Christian Liturgy: Catholic and Evangelical*. Minneapolis: Fortress press, 1997.
- Senn, Frank C. *Introduction to Christian Liturgy*. Minneapolis: Fortress press, 2012.
- Senn, Frank C. *The People`s work: A Social History of the Liturgy*. Minneapolis: Fortress Press, 2006.
- Sandvik, Agnar. *Antifonale til ukens aftenbønner*. Trondheim: Johan Christiansens boktrykkeri 1949
- Sandvik, Agnar. *La oss alle be – Norsk tidebønn*. Kirkelig fornyelse/Oremeus 1998.
- Sandvik, Agnar. *La oss alle be – Norsk tidebønn*. Trondheim: Johan Christiansens boktrykkeri 1948.
- Taft, Robert F. *Beyond East and West: Problems in Liturgical Understanding*. Roma: Ed. Orientalia Christiana, 1997.
- Taft, Robert F. *The Liturgy of the hours in East and West: The Orifins of the Divine Office and Its Meaning for Today*. Collegeville: The Liturgical Press, 1985.
- Taizé. *The Taizé Office*. Leighton Buzzard: The Faith press LTD. 1966
- Thomassen, Merete og Sylfest Lomheim. *Når dere ber: Om liturgisk språk og utforming av bønner til gudstjenesten*. Oslo: Verbum, 2013.
- Tripp, David H. «Comparative Method in Liturgical Study. » *Modern Churchman* 13, no. 2 (January 1970): 188–97.
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=rh&AN=ATLA0000721764&site=ehost-live>.
- Tripp D. H. «The Office in the Lutheran, Reformed, and Free Churches». I *The Study of the Liturgy*, revidert av Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright, Edward Yarnold SJ, Paul Bradshaw, 447-454. New York: Oxford University Press, 1997.

Stewart, Columba. «Prayer»,- I *The Oxford handbook of early Christian studies*(2008),744-763.

Winkler, Gabriele. «Über die Kathedralvesper in den verschiedenen Riten des Ostens und Westens», i *Archiv für Liturgiewissenschaft* : bd.16. (1974) 53-102

Woolfenden, Gregory W. *Daily Liturgical Prayer: Origins and Theology*. Burlington: Ashgate Publishing Company, 2004

Vedlegg / Appendiks

Vedlegg 1: Engen klostres tidebønn – Struktur:

Laudes	Ters	Sext	Vesper	Completorium
Hilsen Innledning	Hilsen Innledning	Hilsen	Hilsen Innledning	Hilsen
Invitorium – tekst (På søndager)			(Lyshymne – tekst + stillhet På lør- og søndag)	
Hymne	Hymne	Hymne	Hymne	Hymne
Bønn		Bønn(Fra Reuilys regel)	Bønn	Bønn om velsignelse Kort lesning 1. Pet 5,8-9 Syndsbekjennelse Innledning
Psalmodi: (3 pss)	Psalmes	Psalmodi: (2 pss)	Psalmodi: (3 pss hverdag – 2 pss + bibelsk hymne lør- og søndag)	Psalmodi: (3 pss på hverdag, 1 ps på søndager)
Lesning: GT Stillhet – responsorium Evangelium – Halleluja - stillhet	Lesning: GT	Lesning: Evangelium el. Annen tekst. Responsorium	Lesning: Epistel	Lesning: Jer. 14,9 Responsorium: Overgivelse Bibelvers
Benedictus			Magnificat	Nunc Dimittis
Søndag: Fader vår Bibelvers Te Deum	Hverdag: Bibelvers Bønnelitani Fader vår	Bønn	Forbønner Evt. Fri bønn	Bibelvers Bønnelitani Fader vår
			(Evangelium Responsorium Lørdag)	
Kollektbønn		Bønn(Fra Reuilys regel)	Kollektbønn	
		Saligprisningene		
Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse

Vedlegg 2: Engen klostres tidebønn – Psalmodi:

Uke 1							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	63	5	24	36	57	51	105I
	3	6	33I	18I	13	41	119XIX
	149	29	33II	47	48	100	117
Sext	-	119	119	119	119	119	119
		7	10	17	25	121/141	105II
Vesper	110	11	12	14	18III	35I	119XIV
	114	15	20	18II	30	35II	16
	Åp. 19	9	21	27	32	46	Fil. 2
Completorium	91	Fast: 134 og 23. Variasjon: 4, 16 og 130 (blir lest)					
Uke 2							
Laudes	118I	42	43	77	80	106I	106II
	118II	54	53	52	56	58	61
	150	19	65	97	76	60	
Sext	-	119	119	119	119	119	119
		40	49	55	38	59	136
Vesper	110	31I	37I	26	109	28	113
	115	31II	37II	39	81	44I	116
	Åp. 19	31III	37III	62	72	44II	Fil. 2
Completorium	91	Fast: 134 og 23. Variasjon: 4, 16 og 130 (blir lest)					
Uke 3							
Laudes	93	84	68I	86	87	22I	107I
	2	23	85	70	79	22I	107II
	148	90	67	98	99	1	107III
Sext	-	119	119	119	119	119	119
		50	74	75	89I	135	34
Vesper	110	71I	68II	132	89II	69I	122
	111	71II	125	127	89III	69II	130
	Åp. 19	124	131	126	89IV	69III	Fil. 2
Completorium	91	Fast: 134 og 23. Variasjon: 4, 16 og 130 (blir lest)					
Uke 4							
Laudes	118I	104I	104II	108	104III	140	92
	118II	90	102	94	143	133	83
	150	82	101	146	147I	147II	8
Sext	-	119	119	119	119	119	119
		66	88	103	144	145	45
Vesper	110	120	137	128	78I	78IV	141
	112	73I	138	129	78II	78V	142
	Åp. 19	73II	4	139	78III	78IV	Fil. 2
Completorium	91	Fast: 134 og 23. Variasjon: 4, 16 og 130 (blir lest)					

Vedlegg 3: Engen klostres tidebønn – Hymnodi:

- Alle salmenummer er fra NoS(1985)
- AG: Andre Gouzes

Uke 1							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	572 Te Deum	233	780	-	269	Du steg opp på korset	776
Sext	-	582	385	-	372	214 v. 1- 2	533
Vesper	Du glade lys 1 320	284	268	585 v. 1-2	419 v. 1-3	515	AG påske Herre jeg roper(Dk)
Completorium	818	799	-	803	-	808	800
Uke 2							
Laudes	569 Te Deum	771 v. 1,2,5,6	779	-	770	345	505
Sext	-	213	217 v. 1,3	-	227 v. 1,2,4,6,7	694	516 v. 1,5
Vesper	Du glade lys 2 320	277	283 v. 1- 3, 8, 9	278	271	274	AG påske Herre jeg roper(Dk)
Completorium	818	I deg alene Gud	-	799	-	807	800
Uke 3							
Laudes	188 v. 1,3,4 Te Deum	772	532	-	773 v. 1,2,6	Du steg opp på korset	272
Sext	-	581	547	-	212	224 v. 5- 8	218 v. 1-3
Vesper	Du glade lys 3 320	311	267	282 v. 1-3, 10-12	336	273	AG påske Herre jeg roper(Dk)
Completorium	818	799	-	803	-	808	800

Uke 4							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	263 Te Deum	307	231	-	321 v. 1,5,6	345	519
Sext	-	210	519	-	227 v. 1,2,4,6,7	223	225
Vesper	Du glade lys 4 320	266 v. 1,2,6	290	280	535 v. 1-6(A) 1,7-11(B)	528	AG påske Herre jeg roper(Dk)
Completorium	818	I deg alene Gud	-	799	-	807	800

Vedlegg 4: Engen klostres tidebønn – Bibelvers

Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Ps. 93,1	Ps. 90,14				Åp. 1,5-6	Ps. 90,14
Vesper	Ps. 141,2					Åp. 1,5-6	Deler av ps. 141 sin bønn
Completorium	Ps. 17,8						

Vedlegg 5: Engen klostres tidebønn – Responsorium

Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Ps. 91,11 2. Mos 23,20	Jer. 6,16 Jes 43,19	Ps. 32,8 Es. 43,19	Ps. 86,11 Es. 48,12	Ps. 25,4.10	Ps. 25,12.9	Ps. 143,8 Ps. 25,5
	Halleluja(Engen 1998)						
Sext	Blått: Engen 1994, Brunt: Jacques Berthier, Rødt: Engen 1999						
Vesper	Intet responsorium						Til evangeliet: Uke 1: 167,1-3 Uke 2:
Completorium	I dine hender Ps. 31,6						

Vedlegg 6: Engen klostres tidebønn – Bønner:

- Laudes: sidetall henviser til den katolske tidebønnsboka *Norske tidebønner*.
- Vesper: Romertall og bokstav er tilpassede bønner fra Dnk, vanlige tall er NoS.

Uke 1							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	-	s. 27	s. 37	-	s. 55	s. 65	s. 75
Vesper	953	I A	II A	III A	IV A	951	952
Uke 2							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	-	s. 95	s. 105	-	s. 124	s. 134	s. 142
Vesper	953	I B	II B	III B	IV B	951	952
Uke 3							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	-	s. 161	s. 171	-	s. 190	s. 200	s. 181
Vesper	953	I A	II A	III A	IV A	951	952
Uke 4							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	-	s. 230	s. 239	-	s. 259	s. 268	s. 277
Vesper	953	I B	II B	III B	IV B	951	952

Vedlegg 7: Gudstjenesteboka av 1992 og Norsk bønnebok 2013 – Struktur:

- Kommentarer til begrepsbruk i materialet: Psalme kalles bibelsk salme; Hymne kalles sang/salme; Laudes kalles Morgensang/Laudes, Enkel tjeneste kalles Morgen- og kveldsbønn; Vesper kalles Aftensang/Vesper; og Completorium kalles Kveldsbønn/ Completorium
- Kursiv: endringer fra gudstjenesteboka av 1992 til Norsk bønnebok.

Laudes	Enkel tjeneste i B13	Vesper	Completorium
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning
Hymne	Hymne	Hymne	Hymne
			Synsbejennelse <i>Et kan-ledd, og kan også legges før kveldssalmen</i>
Psalmodi: 1 ps.		Psalmodi: 1-3 ps.	Psalmodi: 1 ps
Lesning Kan: Hymne, stillhet, <i>Credo som fast ledd</i>	Lesning	Lesning Kan: Hymne, stillhet, <i>Credo utgår som mulighet</i>	Tekstlesning Kan: Hymne, stillhet
Kan: Preken eller tekstmeditasjon		Kan: Preken eller tekstmeditasjon	Kan: Kort tekstmeditasjon
Benedictus		Magnificat	Nunc Dimittis
Bønn, 5 alt. <i>Færre alternativ, men flere henvisninger</i> Kan: fri bønn	Bønn	Bønn, 5 alt. <i>Færre alternativ, men flere henvisninger</i> Kan: fri bønn	Bønn, 2 alt. <i>flere henvisninger</i> Kan: fri bønn
Fadervår	Fadervår	Fadervår	Fadervår
Hymne		Hymne	Overgivelse
Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse
Kan: Postludium <i>Utgår</i>		Kan: Postludium <i>Utgår</i>	Kan: Postludium <i>Utgår</i>

Vedlegg 8: Gudstjenesteboka av 1992 – Psalmodi:

Tid	Psalm:
Laudes	95,1-7 el. 67,2-8 el. 100,1-5
Vesper	Eks. 85 el. 98 el. 121 el. 130
Completorium	91,1-7. 11-19

Vedlegg 9: La oss alle be – Struktur:

- Kommentarer til begrepsbruk i materialet: Psalme kalles salme; Laudes kalles Morgensang/Laudes, Sext kalles middagsbønn; Vesper kalles Aftensang/Vesper; og Completorium kalles Kveldsbønn/Completorium; Matutin kallesottesang; og Prim kalles morgenbønn.

Laudes	Sext	Vesper	Completorium
			Skriftemål: Bønn om velsignelse
			Tekstlesning
			Syndsbekjennelse
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning (Kan også begynne her)
	Hymne		
Psalmodi 3 ps.	Psalmodi 1 ps.	Psalmodi 3 ps.	Psalmodi 2 ps.
Lesning	Lesning Responsorium	Lesning - stillhet	Lesning Responsorium (Overgivelse)
Hymne		Hymne	Hymne
Versikkel	Versikkel	Versikkel	Versikkel
Benedictus		Magnificat	Nunc Dimittis
Bønner: Kyrie, Fadervår litani, bønn	Bønner: Kyrie, Fadervår vekselbønn, bønn	Bønner: Kyrie, Fadervår, litani, bønn	Bønner: Kyrie, Fadervår, litani, bønn.
Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse

Matutin	Prim
Innledning	Innledning
Ps. 95 Venite	
Hymne	Hymne
Psalmodi: 3 ps.	Psalmodi: 1 ps.
Versikkel	
Lesning: 1. lesning, responsorium 2. lesning, responsorium 3. lesning, responsorium	Lesning Responsorium
Te Deum(Utenom 2.-4. søndag i advent og Septuagesima-påskeaften). Når Te Deum brukes kan siste responsorium utelates.	
Bønner: Bønn/Søndagens kollekt, Fadervår.	Bønner: Kyrie, Fadervår, vekselbønn, syndsbekjennelse, forbønner, bønn.
Velsignelse	Velsignelse

Vedlegg 10: La oss alle be – Psalmodi:

Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Matutin	1 27 84	-	-	-	-	-	-
Laudes	100 63I 36II	93 5 46	96 25I 105	97 85II 147I	98 90 148	51I 51II Jes.12	67 65 33I
Prim	119,129- 135	Se søn. ←	Se søn. ←	Se søn. ←	Se søn. ←	Se søn. ←	Se søn. ←
Sext	32	24	25II	119I	119V	119XXII	33II
Vesper	23 111 113	114 116I 116II	118I 118II 117	121 124 126	139I 139II 138	130 141 142	145I 145II 145III
Completorium	91 134	34I 34II	71I 71II	13 16	77I 77II	86I 86II	103I 103II

- I tillegg brukes Dan. 3 57-87 på Laudes juledag

Vedlegg 11: La oss alle be – Hymnodi:

Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons
Matutin	«O Herre Krist, deg til oss vend» el. «Våkn opp min sjel og tunge»			
Laudes	O skjønne høytidsdag	Du lysets giver	Du som har verden selv frembragt	O Jesus, konge underfull
Prim	Alt lyser morgen klar og skjønn	Alt lyser morgen klar og skjønn		
Sext	Du som den store pinsedag Oppflammet.	Du Herre, som med guddoms makt	O Jesus, styr min vandring	Kom, sannhets ånd
Vesper	Det skal skje ved kraft og makt	Guds dyre evangelium	Kom ord fra Gud med ånd og liv	Det lakker nu mot aften
Completorium	O hellige treenighet	Før dagens siste lysning dør	O Skaper, i din makt det står	Ved nattetide beder vi og våker

Tid/Dag	Tors	Fre	Lør
Matutin			
Laudes	Den skjønnne sol så lys og klar	Vår seiersæle helt og drott.	Nu hanens røst og vingeslag
Prim	Alt lyser morgen klar og skjønn		
Sext	O Gud, på nåde rik og stor	Hold oppe, Gud	O Helligånd, vårt hjerte kjær
Vesper	Trofaste Gud og Herre kjær!	O Herre Krist, gå ikke bort	Herlighets Herre. Du som er og bliver Evig.
Completorium	Vår Herre Gud og skapermann	Se, dagen alt er svunnen hen	O Herre, lys og dag du er

Vedlegg 12: La oss alle be – Leksjonar²⁷⁶

Antall tidebønner/Leksjonar	A: Korte stykker fra GT og NT	B: Lengre stykker fra GT	C: Lengre stykker fra NT	D: Hele NT
En tidebønn	Alt.			Alt.
To tidebønner		Morgen	Alt. kveld	Alt. kveld
Tre tidebønner		Morgen	Kveld	Middagstid

Tid/Dag	Søn:	Man:	Tirs:	Ons:	Tors:	Fre:	Lør:
Prim	Rom 12,1-2	Rom 13,8					
Completorium før skriftemål	1 Tess 5,5-6	1 Peter 5,8-9		1 Peter 4,7-8			1 Tess 5,5-6
Completorium	Jerm. 14,9	Es. 50,10	Klag. 3,25-26	Es. 57,15	Mika 5,3	Es. 38,17	Es. 54,10

Vedlegg 13: La oss alle be – Bibelvers/Versikler

Tid/Dag	Søndag	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
Matutin	Ps. 143,8a						
Laudes	Ps. 93,1	Ps. 90,14				Ps. 103,8	Ps. 90,14
Sext	Ps. 103,8	Ps. 73,23	Ps. 119,105	Ps. 23,1	Ps. 86,12	Vi takker deg Herre	Ps. 36,10
Vesper	Ps. 141,2						
Completorium	Ps. 17,8						

Vedlegg 14: La oss alle be – Responsorium:

Tid/Dag	Søndag	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
Sext	Ps. 103,2-3	Ps. 25,5.4	Ps. 119,89-90	Ps. 86,11	Ef 2,4-8	1. Joh. 4,9-11	1. kor 13,12
Completorium	Ps. 31,6						

²⁷⁶ Sandvik, la oss alle be, 10-11

Vedlegg 15: Tidebønn – la oss be – Struktur:

- Kommentarer til begrepsbruk i materialet: Psalme kalles salme; Laudes kalles Morgensang/Laudes, Sext kalles middagsbønn/Sext; Vesper kalles Aftensang/Vesper; og Completorium kalles Kveldsbønn/Completorium.

Laudes	Sext	Vesper	Completorium
			Skriftemål: Bønn om velsignelse
			Tekstlesning
			Synsbekjennelse
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning (Kan også begynne her)
	Hymne		
Psalmodi 3 Pss.	Psalmodi 1 ps	Psalmodi 3 pss.	Psalmodi 2 pss
Lesning Stillhet.	Lesning Responsorium	Lesning - stillhet	Lesning Responsorium (Overgivelse)
Hymne		Hymne	Hymne
Versikkel	Versikkel	Versikkel	Versikkel
Benedictus		Magnificat	Nunc Dimitts
Bønner: Kyrie, Fadervår litani, bønn	Bønner: Kyrie, Fadervår vekselbønn, bønn	Bønner: Kyrie, Fadervår, litani, bønn	Bønner: Kyrie, Fadervår, litani, bønn.
Avslutning	Avslutning	Avslutning	Avslutning

Vedlegg 16: Tidebønn – la oss be – Psalmodi:

Tid/Dag	Søndag	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
Laudes	100 118,1- 9.14-18 118,19- 29	93 5 46	96 25,1-8 105,1- 9	97 85,9-14 147,1-11	63,2-9 90,1- 6.12-17 98	51 Jes 12	67 65 33,1-9
Sext	8 36,6-11	24	25,9- 14 119,1- 8	119,25-32 Påsketiden: 147,12-20	119,57- 74	119,81- 97.114	33,12- 22
Vesper	23 111 113	139,1- 18.23-24 114	42 125 117	121 124 126	116 138 148,1-6	130 141 142	145,1-8 145,10- 21 8
Completorium	91 134	34	71	13 16	77	86	103

- I tillegg brukes Dan. 3 57-87 på Laudes juledag og Jes. 53 på Laudes langfredag .

Vedlegg 17: Tidebønn – la oss be – Hymnodi:

Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons
Laudes	S-529 Velsignet dag, o Frelser blid Alt. S-546 O Herre Krist, deg til oss vend.	Sjå dagen renn i aust på ny.	Når solen stråler varm og klar	Du lysets giver
Sext	S-665 Herre, jeg hjertelig ønsker	S-661a Led meg du, den gode hyrde.	O Jesus, styr min vandring	Kom, sannhets ånd
Vesper	O hellige treenighet Alt. S-805 O sanne lys, Treeining sæl	Gud, hold oss oppe ved ditt ord	Du altets Skaper, hør vår sang	S-371 Om alle mine lemmer
Completorium	S-262 Gud Faders navn og ære. Alt. S-236 Det skal skje med kraft og makt.	Før dagens siste lys i natten dør alt. S-806 Før dagens siste ljøs døyr ut	Det mørkner fort	I kveldens time vil vi be alt. Når dagens lys forsvunnet er

Tid/Dag	Tors	Fre	Lør
Laudes	Nå stiger solen klar og kry	Å, kom nå, heile heimsens hær Alt. S-788 Morgenens lysning	Når fuglesang og vingeslag
Sext	Vår Herre Jesu minnefest	Vår seiersæle helt og drott	O Gud, på nåde rik og stor Alt. S235 v. 5-8 Kved opp Guds folk
Vesper	Så elska Gud oss, at han gav	Se, dagen svinner langsomt hen	Gud skapte stjerner ved sitt ord.
Completorium	Vår Herre Gud og skaper stor	O Herre, lys og dag er	Den lyse dag forgangen er Alt. Kom, Kristus, du vårt lys fra Gud.

Vedlegg 18: Tidebønn – la oss be – Leksjonar²⁷⁷

Antall tidebønner/Leksjonar	A: Korte stykker fra GT og NT	B: Lengre stykker fra GT	C: Lengre stykker fra NT	D: Hele NT
En tidebønn	Alt 1.			Alt. 2
To tidebønner		Morgen	Alt. 1 kveld	Alt. 2 kveld
Tre tidebønner		Morgen	Kveld	Ved middagstid

Tid/Dag	Søn:	Man:	Tirs:	Ons:	Tors:	Fre:	Lør:
Completorium Tekst før skriftemål	1 Tess 5,5-6	1 Peter 5,8-9		1 Peter 4,7-8			1 Tess 5,5-6

Vedlegg 19: Tidebønn – la oss be – Bibelvers/Versikler

Tid/Dag	Søndag	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
Laudes	Ps. 93,1	Ps. 90,14					
Sext	Ps. 103,8	Ps. 73,23		Ps. 23,1	Ps. 86,12	Vi takker deg Herre	Ps. 36,10
Vesper	Ps. 141,2						
Completorium	Ps. 17,8						

Vedlegg 20: Tidebønn – la oss be – Responsorium:

Tid/Dag	Søndag	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lørdag
Sext	Ps. 103,2-3	Ps. 25,5.4		Ps. 86,11	Ef 2,4-8	1. Joh. 4,9-11	1. kor 13,12
Completorium	Ps. 31,6						

---

²⁷⁷ Kirkelig fornyelse, Tidebønn – la oss be, 14-15

Vedlegg 21: Tidebønner fra Nidaros – Struktur:

- Kommentarer til begrepsbruk i materialet: Psalme kalles salme; Laudes kalles Morgensang/Laudes; Vesper kalles Aftensang/Vesper; og Completorium kalles bønn for natten/Completorium.

Laudes - Søndager	Laudes - hverdag	Vesper	Completorium
			Bønn om velsignelse
			Tekstlesning
			Syndsbejennelse
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning (Kan også begynne her)
Psalmodi: 3 ps. + GT kantikkell + 1 ps.	Psalmodi: 1 Ps + GT kantikkell + 1 ps.	Psalmodi: 3 ps.	Psalmodi: 3 ps.
Lesning - stillhet Responsorium	Lesning - stillhet Responsorium	Lesning - stillhet Responsorium	Lesning - stillhet Responsorium (Overgivelse)
Hymne	Hymne	Hymne	Hymne
Versikkel	Versikkel	Versikkel	Versikkel
Benedictus	Benedictus	Magnificat	Nunv Dimittis
Bønn: Kyrie, Fadervår, litani el. kollektbønn.	Bønn: Kyrie, Fadervår, litani	Bønn: Kyrie, Fadervår litani	Bønn: Kyrie, Fadervår, litani
Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse	Velsignelse

Vedlegg 22: Tidebønner fra Nidaros – Psalmodi:

Tid/Dag	Allmenn	Advent	Jultiden	Fastetiden	Påsketiden
Laudes Søndager	Ps. 93 63,2-9 100 Dan. 3,57- 88a.56 Ps. 150	Ps. 85 Jes. 12 Ps. 150	Ps. 96 63,2-9 100 Dan. 3,57-88a.56 Ps. 150	Ps. 51 Jes. 12 Ps. 150	Ps. 98 63,2-9 100 Dan. 3,57-88a.56 Ps. 150
Laudes Hverdager	Ps. 46 Jes. 12 Ps. 67	Ps. 85 Jes. 12 Ps. 67	Pss. 96 (63,2-9 100 – kan utelukkes.) Dan. 3,57-88a.56 Ps. 150	Ps. 51 Jes. 12 Ps. 46	Pss. 98 (63,2-9 100 - kan utelukkes.) Dan. 3,57-88a.56 Ps. 150
Vesper	Ps. 121 117 130	Ps. 85 130 121	Ps. 96 117 121	Ps. 51 121 130	Ps. 98 117 121
Completorium	Pss. 4, 91, 134				

Vedlegg 23: Tidebønner fra Nidaros – Hymnodi:

Tid/Dag	Allmenn	Advent	Jultiden	Fastetiden	Påsketiden
Laudes	Morgenens lysning	Ditt skaparljøs i stjerner bur	Der sola renn i himmelrand	Høyr, milde Skapar	Frydetonen går mot tronen
Vesper	Hellige treenighet	Ditt skaparljøs i stjerner bur	Du være lovet, Jesus Krist	Høyr, milde Skapar	Frydetonen går mot tronen
Completorium	Før dagens siste ljøs dør ut				

Vedlegg 24: Tidebønner fra Nidaros – Responsorium

Tid/Dag	Allmenn	Allmenn hverdag	Advent	Jultiden	Fastetiden	Påsketiden
Laudes	Ps. 113,2-3	Ps. 25,4-5	Jes 62,11	Joh. 1,14	Åp. 1,5-6	Oppstandelse
Vesper	Ps. 119,89- 90	-	Jes 62,11	Joh. 1,14	Åp. 1,5-6	Oppstandelse
Completorium	Overgivelse Ps. 31,6					

Vedlegg 25: Tidebønner fra Nidaros - Bibelvers/Versikkel

Tid/Dag	Allmenn	Allmenn hverdag	Advent	Jultiden	Fastetiden	Påsketiden
Laudes	Ps. 90,14	Ps. 36,10	Ps. 36,10	Ps. 90,14	Ps. 36,10	Ps. 90,14
Vesper	Ps. 141,2					
Completorium	Ps. 17,8					

Vedlegg 26: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Struktur:

- Kommentarer til begrepsbruk i materialet: Psalmes kalles salme; Hymne kalles sang; Laudes kalles Morgenbønn/Laudes; Sext kalles ”i løpet av dagen”; Vesper kalles Aftenbønn/Vesper; og Completorium kalles ”ved dagens slutt”/Completorium.

Laudes	Sext	Vesper	Completorium
Innledning	Innledning	Innledning	Innledning
			Skriftlesning
			Fadervår Stille ransakelse Syndsbekjennelse
Hymne	Hymne	Hymne	Hymne
			Versikkel
Psalmodi: 3 ps. Søndag: 3 + 1	Psalmodi: 1 ps.	Psalmodi: 3 ps.	Psalmodi: 2 ps.
Lesning	Lesning	Lesning	
Stille bønn	Stille bønn	Stille bønn	Stille bønn Overgivelse
Versikkel	Versikkel	Versikkel	
Hymne		Hymne	
Benedictus		Magnificat	Nunv Dimittis
Bønn Fadervår Velsignelse	Bønn Velsignelse	Bønn Velsignelse	Bønn Versikkel Velsignelse

Vedlegg 27: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Psalmodi:

Tid/Dag	Søn:	Man:	Tir:	Ons:	Tor:	Fre:	Lør:
Laudes	93 148 149,1- 4.6 150	51,12- 19 36,6-11 96,1-6	25,1-7, 25,8-14, 147,1-7	65,1-9 107,1-9 96,7-13	90,1- 6.12-14 62,6-9 148,1- 2.11-13	143,1-2.8- 11 18,2- 7.50-51 22,24-28	32,1-7 92;2- 7.13-16 100
Sext	119,1-7	37,3-9	28,6-9	73,1- 3.21-26	24	119,169- 176	34,10- 16
Vesper	110,1- 6 118,15- 29 117	105,1-8 116,1-9 116,12- 19	27,1-5 48 27,6-11	130 126 146	136,1- 9.13- 14.16- 17.21-26 87 138	139,1- 12.23-24 141,1-4a 142	144,1-8 144,9- 15 147,7- 20
Completorium	91,1-7. 9-16 134	16 71,1-8	23 31,2-6. 16-17. 22-25	34,2-96 4	103,1-13 30	121 77,2-16	103,13- 22 131

Vedlegg 28: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Leksjonar:

Tid/Dag	Søn:	Man:	Tir:	Ons:	Tor:	Fre:	Lør:
Laudes	Åp. 7,10b.12	Jer 15,16	Rom 13,11b- 13a	Jak 2,12-13	Rom 8,18-21	Gal 2,19b-20	Rom. 12,14-16
Sext	Ef 2,4-6	Joh 6:60-63	Ordsp 3,13-15	1. kor 12,12-13	5 Mos 15,7-8	2. kor 12,9b-10	1 Joh 1,8-9
Vesper	1. Pet 1,3-5	Jak 4,11-12	1 Joh 3,1a.2	Ef. 3,20- 21	Rom 15,5-7	Heb 4,15-16	1 Pet 2,24-25
Completorium	Kol 3,1- 3	1. Tess 5,9-10	1. Pet 5,8-9a	Ef 4,25- 27	1 Tess 5,23	1 kor 1,18-19	5. mos 6,4-7

Vedlegg 29: Tidebønn – daglige bønner fra bibelen – Bibelvers/Versikkel

Tid/Dag	Søn:	Man:	Tir:	Ons:	Tor:	Fre:	Lør:
Laudes	Oppstandelse	Ps. 119,105	Ps. 130,2a 119,147	Ps. 72,18	Ps. 63,8	Ps. 57,3-4a	Ps. 142,6
Sext	Ps. 118,24	Joh. 6,68-69	Ps. 51,8	Bevar oss	Ps. 10,17- 18a	Vis meg den vei	Ps. 19,13
Vesper	Ps. 113, 2-3	Ps. 41,5	Apg. 2,28 ++	Ps. 104,24	Ps. 141,2	Åp. 1,5b-6a	Ps. 23,1
Completorium	Ps. 4,9 & ps. 17,8						

Vedlegg 30: Bjärka-Säby – Struktur:

- Kommentarer til begrepsbruk i materialet: Laudes kalles Morgenbön/Laudes(Morgonens lovsång till den Uppstående); Sext kalles ”bön under dagen”; Vesper kalles Aftonbön/Vesper; og Completorium kalles ”bön inför natten”/Completorium.

Laudes		Sext	Vesper	Completorium
Innledning		Innledning	Innledning	Innledning
Invitatorium				Rannsakelse og syndsbekjennelse: Skriftlesning Stille ransakelse
				Kyrie Eleison
Hymne		Hymne	Hymne	Hymne
Psalmodi		Psalmodi	Psalmodi	Psalmodi
Søndager: Lesning: Evangelium Responsorium	Hverdager: Lesning: GT Responsorium Evangelium Stillhet	Lesning: Tekst Responsorium	Lesning: NT Responsorium Stillhet	Lesning: Epistel Responsorium: Overgivelse
			Magnificat	Nunc Dimittis
			Bønner: Innledning Bønn Fadervår	
Slutningsbønn		Slutningsbønn	Slutningsbønn	Slutningsbønn
Avslutning	Avslutning	Avslutning	Avslutning	Avslutning

Vedlegg 31: Bjärka-Säby – Psalmodi:

- Jf. Prinsipp om start for den liturgiske uke: Lørdagens Vesper- og Completorium-psalmer blir forskjøvet, slik at uke 1 for disse to tjenestene står på uke 4 osv

Psalmer

Uke 1							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	66	3	9	95	20	95	120
	93	5	15	18,2-30	21	22	121 123
Sext	136	119,1-8	119,9-16	119,17-24	119, 25-32	119,33-40	119,41-48
		1 8	10 11	18, 31-51	46 87	31	103
Vesper	132	6	12	17	23	44	129
		7	13 14	28	27		130
Completorium	91	86	143	141 138	16	88	4 96
Uke 2							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	146	25	32	95	45	95	122
		26	36	49 52	48	35	125
Sext	113	119,49-56	119,57-64	119,65-72	119,73-80	119,81-88	119,89-96
	145	37	34	50	75 76	56	104
Vesper	110	30	39	38	24	55	131
	114	33	41	54	67		133 134
Completorium	91	86	143	141 138	16	88	4 97
Uke 3							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	29	57	63	95	68	95	124
	149	58	72	73		102	126
Sext	116	119,97-104	119,105-112	119,113-120	119,121-128	119,129-136	119,137-144
	117	64 70	71	78,1-39	81 85	69	105
Vesper	2	59	61	78,40-72	42	74	135
	115	60	62		43	79	

Completorium	91	86	143	141 138	16	88	98,99
Uke 4							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	47 148	77 150	89,1-38	95 109	40 101	95 142 53 108	127 128
Sext	118	119,145- 152 82	119,153- 160 89,39-53	119,161- 168 106	119,169- 176 144	112 140	107
Vesper	19 111	90 92	94 137	139	65 84	80 83	147
Completorium	91	86	143	141 138	16	88	4 100

Bibelske kantikler:

Uke 1							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Dan 3, 52-57	1 Krøn 29,10- 13	Jer. 32,27. 39-41	Jes. 61,10- 62,5	Jer. 31,10- 14	Jer. 14,17- 21	2. Mos 15,1- 4. 8-13. 17- 18
Vesper	1. Pet 2,21- 24	Ef 1,3- 10	Åp. 4,11. 5,9- 10. 12	Kol. 1,12-20	Åp. 11,17- 18b. 12,10b- 12a	Åp 15,3-4	Åp. 19,1-2a. 5b. 6b-9
Uke 2							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Dan 3, 57-88. 56	Jes 2,2-5	Jes 49,7- 13	Jes 7,2b-7	Jer 17,7-8	Hab 3,2-4. 13a. 15-19	Sef 3,8-13
Vesper	Ef 1,17- 23	1 kor 8,6. 12,4-6. 13	1 Pet 1,3-9	1 Pet 3,18- 20a. 21c-22	Åp 1,4b-7. 17b-18	2 Tim 2,8. 11-13	1 kor 13,1- 13
Uke 3							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Dan 3, 52-57	1 Sam 2,1-10	Jes 12,1b- 6	Jes 26,1-4. 7-9. 12	Jes 33,2-10	Jes 33,13-16	5 Mos 32,1- 12
Vesper	Ef	Åp	1 Tim	Rom	Kol	2 kor 4,6-10	Ef. 4,1b-6.

	2,14-20	21,1-7	2,3b-61. 3,16. 6,15-16	11,33-34. 1. kor 2,9-12	3,1-4		3,20-21
Uke 4							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Dan 3, 57-88. 56	Hes 36,23-38	Hos 2,14-23	Jon 2,3-8,10	Hos 6,1-6	Jer 31,3-9	5 mos 32,36-39
Vesper	Rom 8,31b-39	Matt 5,3-12	Joh 1,1-5. 9-11. 14	2 kor 4,6-11	1 kor 15,20-28	Kol 1,24b-29	Fil. 2,6-11

Vedlegg 32: Bjärka-Säby – Leksjonar:

Tid/Dag	Søn:	Man:	Tir:	Ons:	Tor:	Fre:	Lør:
Laudes	Evangelium U1: Matt 28,1-10 U2: Mark 16,1-8 U3: Luk. 24,1-12 U4: Joh. 20,1-10	GT Evangelium					
Sext	Utdrag av evangelium + annen kirkelig tekst						
Vesper	NT						

Uke 1							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Completorium Før ransakelse	1. Tes 5,5-6	1. Pet 4,7-8			1. Pet 5,8-9a		1. Tes 5,5-6
Completorium	Åp. 22,4-5	1. Tes 5,9-10	1. Pet 5,8-9a	Ef. 4,26b- 27	1 Tess 5,23	Jer 14,9	1 kor 15,53- 54
Uke 2							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Completorium Før ransakelse	1. Tes 5,5-6	1. Pet 4,7-8			1. Pet 5,8-9a		1. Tes 5,5-6
Completorium	1 Pet 1,3b-4	Kol 1,9b,11	1 Joh 4,16b- 17	1 Tess 3,12-13	Fil 2,12-13	1 kor 1,18- 19	Kol 1,11-12
Uke 3							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Completorium Før ransakelse	1. Tes 5,5-6	1. Pet 4,7-8			1. Pet 5,8-9a		1. Tes 5,5-6
Completorium	1 Kor 15,57- 58	1 Tim 1,14- 15	1 Tim 6,17- 18	Fil 4,19	Kol 3,12-13	2 Kor 4,17- 18	Rom 6,9-11
Uke 4							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Completorium Før ransakelse	1. Tes 5,5-6	1. Pet 4,7-8			1. Pet 5,8-9a		1. Tess 5,5- 6
Completorium	Rom 8,11	Jak 5,8-9	Heb 13,7-8	1 Pet 4,12-13	1 Tess 3,12-13	Heb 9,27-28	2. Pet 1,4

Vedlegg 33: Bjärka-Säby – Responsorium

- Kyrie Eleison: Kyrie Eleison, Christe Eleison, Kyrie Eleison. (X3) M: L Abring
- Trishagion: Hellige Herre Gud, hellige, sterke Gud, hellige udødelige, miskunne deg.
(x3) M: Ortodoks trad.

Uke 1 + 3							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Ps. 118, 24 + Ef. 2,6	Ps. 136,3 -4	Ps. 18,3	Ps. 119, 36. 35	Ps. 119, 145	Ps. 57,3-4	Ps. 35,28
Sext	Trisagion			Kyrie eleison	Trisagion	Kyrie eleison	Trisagion
Vesper	Ps. 113, 2-3	Ps. 41,5	Ps. 119,8 9-91	Ps. 17,8	Luk. 22,30 Åp. 5,10	Åp. 1,5b- 6a	Ps. 104,24
Completorium	I dine hender Ps. 31,6; Luk. 23,46						
Uke 2 + 4							
Tid/Dag	Søn	Man	Tirs	Ons	Tor	Fre	Lør
Laudes	Ps. 118, 24 + Ef. 2,6	Ps 32,11 ++ (Uke 2) Ps. 136,3 -4 (Uke 4)	Ps. 5,3 Ps. 119, 147	Ps. 34,2	Ps. 63,2	Ps. 143,8	Ps. 35,28
Sext	Trisagion			Kyrie eleison	Trisagion	Kyrie eleison	Trisagion
Vesper	Ps. 113, 2-3	Ps. 141,2 (Uke 2) Ps. 41,5 (Uke 4)	Apg. 2,28 Ps. 16,1 1	Ps. 17,8	Ps. 23,1-2a	1 Pet 3,18	Ps. 104,24
Completorium	I dine hender Ps. 31,6; Luk. 23,46						